De ce copiii noștri se transformă în tirani?

Cum a fost abolită copilăria

PSIHOLOGIE PRACTICĂ PENTRU PĂRINȚI

MICHAEL WINTERHOFF

TREI

We don't need no education

we don't need no thought control

no dark sarcasm in the classroom

teachers leave them kids alone

Pink Floyd, Another brick in the wall

Capitolul 1

ÎNTRE SUPERMAME ȘI SITUAȚIILE DE CRIZĂ EDUCAȚIONALĂ — CÂND COPIII SE TRANSFORMĂ ÎN TIRANI

În sufrageriile germane, în fiecare seară se pot vedea pe ecranele televizoarelor următoarele: niște „superdădace" sau supermame sunt implicate, în fața camerelor de filmat, într-o viață familială cotidiană, în care se pare că aproape totul s-a dus deja de mult de râpă. O viață familială cotidiană care nu mai are nimic de-a face cu lucrurile pozitive la care ne-am aștepta. În schimb, vedem copii scăpați de sub control, părinți și frați care țipă și strigă — exemple izbitoare ale unui nivel de dezvoltare umană, care ar trebui să fie de fapt viitorul nostru, al tuturor.

Mesajul este clar: copiii nu mai sunt aduși pe drumul cel bun decât prin metode dure, printr-o strategie de tipul „toleranță zero" în ceea ce privește educația.

Asemenea prezentări exagerate din reality show-uri bazate pe scandal și difuzate la orele de maximă audiență (când sunt cele mai scumpe spații publicitare ale programului) sunt etichetate de obicei drept „gunoaie, „emisiuni de rang inferior sau „penibile. Și totuși, ele exprimă suficient de des un sentiment care există latent în societate, la fel cum alte sentimente subterane sunt scoase la lumină de tabloide pe care, chipurile, nimeni nu le citește, dar al căror conținut este cunoscut de oricine. Ratingurile ridicate ale unor asemenea emisiuni de televiziune vin nu în ultimul rând și din faptul că fenomenele prezentate li se par telespectatorilor ciudat de familiare și dau naștere sentimentului că „exact așa și este.

Emisiunile îi prezintă exact pe acei mici tirani care populează tot mai mult viața noastră, a tuturor. Copii a căror educație pare să fi scăpat complet de sub control, care nu mai au nimic în comun cu „micuții drăgălași" pe care orice tată și orice mamă și i-au dorit odată.

Problema în această chestiune este următoarea: indiferent dacă este vorba despre pseudoeducația din timpul divertismentului de seară sau despre grija atentă și implicată a părinților preocupați, toate aceste încercări de a gestiona problema sunt sortite eșecului, atâta timp cât neglijăm una dintre cele mai importante componente ale omului. O neglijăm în mod conștient, deoarece credem că se dezvoltă complet de la sine și că la un moment dat va fi, în mod automat, pe deplin formată: e vorba despre psihicul copilului.

În practica mea văd zilnic copii și adolescenți cu diverse tulburări. În cursul

activității mele în calitate de psihiatru pentru copii și în urma analizei tulburărilor apărute, au reieșit modificări atât de grave, încât există motive pentru o mare îngrijorare cu privire la viitorul societății în ansamblu. Dacă pe viitor nu se vor conștientiza aceste tulburări, consecința va consta în tot mai puțini adolescenți și adulți capabili de a munci și de a relaționa.

Potrivit modelului meu dezvoltat în urma unei observări îndelungate, în cazul unei mari părți a acestor copii și adolescenți care cauzează probleme în toate domeniile vieții, avem de-a face cu oameni al căror grad de maturitate psihică a stagnat aproximativ la nivelul unui copil în vârstă de maximum trei ani. Altfel spus: acești adolescenți sunt fixați într-un stadiu timpuriu al dezvoltării psihice, vârsta lor fizică și cea psihică deosebindu-se radical una de cealaltă. Astfel, ei nu mai pot construi o relație normală cu mediul lor. Orice acces la ei pare să fi devenit imposibil, îi terorizează pe cei din jur cu un comportament inacceptabil și sunt absolut imuni împotriva încercărilor de a fi controlați din exterior.

Abordarea mea, potrivit căreia dezvoltarea psihică a copiilor intră în centrul atenției, constituie singura posibilitate de a analiza în mod judicios această tendință și de a dezvolta strategii privind modul în care ar putea fi contracarată eficient. Acest lucru nu a fost privit până acum așa, deoarece consensul fundamental din interiorul segmentelor

responsabile pentru educația și formarea societății s-a bazat pe ipoteze care sunt în contradicție cu această evaluare. Acest consens fundamental poate fi descris cu ajutorul a trei tipuri de perturbări apărute în relația dintre adulți și copii: parteneriatul ca de la adult la adult, proiecția și simbioza.

Lipsa dezbaterii despre ipotezele și opiniile socio-teoretice care se află în spatele consensului a condus la faptul că până acum nu prea există abordări care să meargă dincolo de variația modelelor de parentaj și educație practic mereu aceleași. Totuși, în ultimii ani, această opinie concordantă a fost zdruncinată tot mai mult, astfel încât se poate simți o deschidere față de încercarea de a crea o relație între părinți, profesori, educatori, respectiv copii, în așa fel încât primii să fie capabili să ghideze în mod eficient formarea și educația. Ne aflăm acum într-o stare excepțională, în care copiii au devenit educatorii părinților lor, pe care îi pot controla cu pură delectare, fără a li se mai impune limite. Motivul nu constă într-o răutate înnăscută, ci în faptul că acești copii nu sunt capabili, din punct de vedere psihic, să perceapă comportamentul lor ca fiind greșit.

Descrierea celor trei perturbări relaționale menționate mai sus va indica locul

unde se ascund greșelile și neînțelegerile hotărâtoare și unde pot fi găsite posibile căi de ieșire din situația dificilă.

Responsabilitatea pentru această situație dificilă, care în ultimă instanță periclitează existența societății noastre ce conviețuiește pașnic, nu poate fi găsită într-o singură circumstanță. Se formează un întreg conglomerat de influențe, care are, pentru psihicul copilului, consecințe fatale. Copiii care, din cauza lipsei unor achiziții psihice, nu sunt capabili să deosebească comportamentul greșit de cel corect se transformă tocmai în acei tirani cu care ne confruntăm tot mai frecvent, cu mare consternare, în viața cotidiană.

Pedagogia, conceptele educaționale, metodele de predare folosite la grădiniță și în școală și chiar educația zilnică din casa părintească, toate acestea pot deveni pe deplin eficiente și-i pot aduce pe copii pe drumul cel bun abia atunci când se are grijă ca stadiul de dezvoltare psihică al copiilor să fie la un nivel adecvat vârstei lor. Însă, în ziua de azi, multe persoane responsabile de educație nu mai țin deloc cont de acest fapt. Dimpotrivă, pornesc de la ideea că psihicul este ceva ce se dezvoltă de la sine, aproape la întâmplare. În consecință, dezvoltările psihice anormale sunt înțelese ca boli apărute mai târziu și influențate din exterior, care, în majoritatea cazurilor, ar putea da înapoi în urma unei analize și a înlăturării cauzelor. Comportamentul anormal al adolescenților nu este aproape niciodată cercetat pe baza unei examinări a maturității lor psihice. Ne vine greu să ne imaginăm faptul că atât lucrurile relativ inofensive, precum atitudinea de refuzare temporară a diverselor activități cotidiene, cât și lucrurile grave, precum furtul sau violența, pot fi explicate mult mai bine în contextul proceselor de maturizare psihică decât cu ajutorul modelelor care consideră ca fiind hotărâtoare numai influențele sociale.

Mecanismele obișnuite sunt ilustrate de un exemplu care, în urmă cu câțiva ani, a zguduit pentru scurt timp Germania.

Și anume, în noiembrie 2006, orașul Emsdetten, situat în Ținutul Münsterului, considerat o regiune liniștită, a ajuns pe primele pagini ale ziarelor. Din păcate, acest lucru nu s-a datorat unor evenimente pozitive petrecute în comunitatea cu 35 000 de locuitori, ci unei știri înspăimântătoare: un elev al liceului real local Geschwister-Scholl a încercat, printr-un atac armat, să ucidă colegi și profesori. În cele din urmă s-a ajuns la doar unsprezece răniți, oarecum un noroc în tot acest ghinion. Singura victimă a fost ucigașul însuși, în vârstă de 18 ani; el era considerat de majoritatea persoanelor drept un singuratic și un fanatic imprevizibil al jocurilor

pe calculator.

„Frustarea generală și lipsa unui sens de viață" ar fi dus la această faptă, a spus ulterior, în concluzie, procurorul general care conducea ancheta, fiind citat de revista *Der Spiegel*; părinții ucigașului au suferit amândoi un șoc grav din cauza crimei fiului lor, la care nu se așteptaseră niciodată.

Asemenea știri ne sperie tot mai mult în ultimii ani și ele constituie vârful unui aisberg a cărui dimensiune nu a putut-o evalua cu adevărat nimeni până acum. Cine are în cercul său de cunoștințe profesori, educatoare de grădiniță sau oameni cu alte activități pedagogice cunoaște destul de bine plângerile cu privire la situația aparent fără speranță a copiilor și adolescenților. Aceștia par să fie în mare parte lipsiți de respect și fără nicio orientare în ceea ce privește valorile și normele general obligatorii. Însă în multe cazuri este vorba despre copii proveniți din familii intacte, în cazul cărora modelele explicative obișnuite precum „copil-problemă, „familie disfuncțională sau „mediu social nefavorabil" nu funcționează.

Dificultăți provoacă tot mai mult copiii și adolescenții ai căror părinți se poartă afectuos cu ei încă din prima zi, sunt recunoscători pentru fiecare sfat educațional bine intenționat și încearcă să transpună în realitate conceptele pedagogice inovatoare. Și criminalul din Emsdetten provenea, după câte știm, dintr-o familie funcțională și era un elev bun. Faptul că era cunoscut ca fiind un singuratic nu trebuia să conducă în mod obligatoriu la un atac armat.

Dar să ne întoarcem la mecanismele frecvente în asemenea cazuri. Reacția la acest fenomen, așa cum a putut fi observată în trecut în interiorul societății, se bazează, în principal, pe o dezbatere educațională. Astfel, a fost foarte criticată așa-numita generație a anilor ’68, așadar toți cei care se pare că au făcut o virtute din nevoia de a avea o experiență generațională foarte specifică și din eliberarea din cătușele percepute ca fiind prea strâmte ale educației și disciplinei. Conceptele educației antiautoritare, care aduce de fapt o ostracizare aparent totală a conceptului de autoritate, au făcut mult timp obiectul unui consens

printre toți cei care au lucrat în domeniul educațional. Chiar și părinții au preferat să permită adesea unele libertăți, pentru a nu face aceleași greșeli pe care le-au văzut la propriii părinți.

În prezent, se observă adesea o răsturnare radicală. Consilierii educaționali recomandă tot mai des mai multă severitate și consecvență în educație, renumita „palmă peste fund a revenit în discuție, în timp ce tendința actuală fiind aceea de a susține că tocmai aceasta „încă nu a făcut rău nimănui. O constatare actualmente

pe deplin acceptabilă din punct de vedere social, care, indiferent dacă este corectă sau falsă, cu nu prea mult timp în urmă, ar fi stârnit o mare indignare.

Cu „palmă sau fără, în dezbaterea actuală un lucru pare a fi mai presus de orice îndoială: cheia pentru o schimbare în situația copiilor și adolescenților noștri constă într-o nouă pedagogie și în modelele didactice elaborate pe baza ei. Însă nu se observă faptul că în felul acesta se alege calea cea mai ușoară. Bineînțeles că putem confrunta „vechea pedagogie cu „noua pedagogie, ducând la formularea unor constatări banale precum aceea că pentru copii este mai bine ca uneori să spună „nu sau chiar să ia decizii în cadrul unui proces comunicativ, în loc să urmeze, pur și simplu, indicațiile profesorului și să le execute întocmai. Aproape nimeni nu va contrazice această abordare reprezentativă pentru multe alte idei ale unei „noi pedagogii". Doar că se pune întrebarea: De ce are nevoie copilul pentru a putea realiza de fapt această performanță comunicativă? Cum se pot pune aceste idei în concordanță cu nivelul de zgomot din clasă și cu comportamentul comunicativ al multor elevi, care îi sfidează atât pe profesori, cât și pe colegi prin asemenea abordări?

Contrar acestui lucru, eu urmez o idee fundamental diferită și, mai ales, nouă, pentru a ieși din impasul dezbaterii actuale și pentru a găsi noi căi care pot duce, în cele din urmă, și la eforturi pedagogice utile. Pentru a găsi aceste căi trebuie abordat domeniul psihologiei abisale și cel al psihiatriei.

Astfel, nu consider în niciun caz expunerile mele ca fiind o contribuție la dezbaterea privind „noua pedagogie", indiferent de natura ei. Ele nu trebuie nici interpretate greșit ca fiind sfaturi educaționale. Eu cer mai degrabă să conștientizăm, în sfârșit, faptul că dezbaterile privind modelele educaționale, formele de învățământ, conceptele pedagogice din grădinițe și din căminele de copii vor rămâne ineficiente atâta timp cât nu vom fi înțeles care este premisa de bază de care au nevoie toate aceste lucruri: și anume o maturitate psihică a copiilor noștri, pe baza căreia abia apoi se poate interveni în tot ceea ce urmează.

Multe dintre studiile de caz descrise în această carte, selectate din grădiniță, din școală și de acasă, vi se vor părea cunoscute dumneavoastră, ca cititor, fie din propria experiență — dureroasă —, fie din povestirile cunoscuților și prietenilor, care s-au confruntat și se confruntă mereu cu situații foarte asemănătoare. În acest context este important să atrag atenția încă o dată asupra faptului că niciunul dintre aceste exemple nu are scopul de a discredita vreun grup. Nici copiii, nici educatorii

sau părinții nu trebuie învinuiți. Nu port aici vreo dezbatere referitoare la vină, care, în definitiv, ar continua să dezbine societatea și ar împiedica observarea problematicii propriu-zise. Este vorba despre faptul de a înțelege că diferitele simptome ale copiilor și adolescenților care aparent opun rezistență educației au o cauză comună, și anume lipsa maturității psihice.

Abia atunci când adulții vor învăța, pe baza unei asemenea constatări, să reflecteze în mod critic asupra propriului comportament, va fi posibil să li se permită copiilor să-și reia locul la care au dreptul în societate. Acest lucru înseamnă că cei mici trebuie priviți din nou drept ceea ce sunt: niște copii. În ziua de azi am început să-i facem, în calitate de mici adulți, egalii noștri și, astfel, să-i suprasolicităm neîncetat.

UN PRIM STUDIU DE CAZ: NIKLAS SAU O ZI NORMALĂ DINTR-O ȘCOALĂ PRIMARĂ

După soneria de dimineață, de la ora 8:15, toți copiii din clase se aliniază ordonat în curte. Și clasa 1C are locul ei fix, iar copiii stau în picioare câte doi, așteptându-și învățătoarea. Numai doi copii aleargă în jurul grupului. După ce învățătoarea vine și îi roagă să se alinieze și ei ordonat, merg agale la capătul micului rând.

Niklas încă aleargă prin tufișuri și se ascunde. Când vede că elevii din clasa lui merg spre ușa de la intrare, strigă cu voce tare: „Aici sunt!"

Învățătoarea îl cheamă făcându-i semn cu mâna. Drept urmare, N. aleargă repede spre clasa sa și se îmbulzește în fața celorlalți copii, provocând enervare și chiar o situație periculoasă pe scări între el și câțiva dintre ceilalți copii. Învățătoarea vrea să-l ia de mână, pentru a-i feri pe ceilalți copii de îmbrâncirea și îmbulzirea lui grosolană, însă Niklas se apără vehement și aleargă pur și simplu mai departe.

Ajuns în fața clasei, mai întâi își aruncă ghiozdanul în mijlocul coridorului. Profesoara pune ghiozdanul deoparte, pentru ca ceilalți copii să nu se împiedice de el și să nu-i imite comportamentul. În timp ce toți ceilalți se dezbracă, își agață jachetele și își pun pantofii pe raft, Niklas stă deoparte și privește. Abia după ce majoritatea copiilor sunt deja în clasă își dezbracă și el jacheta și o aruncă în direcția cuierului.

Apoi vrea să intre în clasă. Întrucât învățătoarea stă încă în ușa clasei, îl oprește rugându-l să-și scoată și pantofii. Niklas strigă tare: „Nu!"

Drept urmare, învățătoarea dă exemplul celorlalți copii și-i amintește regulile clasei. Abia după ce vede că și prietena lui, Anne, își scoate pantofii, este dispus să facă același lucru (totuși nu încalță papucii de casă). Acum poate intra în sala de clasă. Însă nu merge la locul său, la fel ca și ceilalți copii, ci se deplasează prin încăpere alunecând pe genunchi și-și trage ghiozdanul după el pe podea până la locul său individual. Acolo își mai aruncă o dată ghiozdanul cu zgomot pe podea, apoi se așază pe locul său.

După ce toți copiii au luat loc, se ridică în picioare pentru a-și ura „Bună dimineața". Acest ritual este asociat cu un mic exercițiu de gimnastică. În timp ce toți copiii stau în picioare uitându-se la învățătoare, Niklas se

postează pe scaunul său, privind spre clasă. Pentru a evita un nou scandal, învățătoarea își schimbă poziția, astfel încât băiatul să nu mai fie în centrul atenției (locul individual al lui Niklas este chiar lângă catedră). Totuși, această reacție a învățătoarei nu-l împiedică să adapteze salutul de bună dimineața și să răcnească tare în clasă „tâmpitule, dobitocule", și asta în ritmul salutului de bună dimineața. Profesoara îi pune împăciuitor mâna pe umăr, iar el se așază din nou.

În timpul exercițiului scurt de citire care urmează (cuvintele care încep cu o literă nouă sunt citite de pe tablă, iar noua literă este repetată la tablă), Niklas nu se înscrie la citit. Însă dacă un copil nu pronunță imediat un cuvânt sau citește lent, literă cu literă, Niklas intervine strigând un cuvânt oarecare auzit înainte, ceea ce duce la dezorientarea unora dintre copii. Învățătoarea îl roagă să-și aleagă și el un cuvânt și să-l arate la tablă. El răspunde spunând că un cuvânt rostit anterior în clasă este cuvântul lui și era rezervat pentru el. Când i se permite să citească cuvântul lui reușește numai cu ajutorul profesoarei.

O temă scrisă dată ulterior de învățătoare este mai întâi refuzată de el. Spune că nici nu poate și nici nu are de gând s-o facă. Ajutorul oferit îl refuză pe un ton aspru și vrea să facă un tur prin clasă. Când învățătoarea insistă asupra rezolvării temei și îi interzice strict să se mai ridice în picioare, Niklas rămâne așezat la masa lui, însă se deplasează cu aceasta alunecând permanent spre tablă și înapoi. Când nu mai trezește atenția în felul acesta, o vreme îi privește liniștit pe ceilalți copii în timp ce aceștia lucrează. Apoi scoate din ghiozdan un caiet de lucru pentru preșcolari pe care l-a adus cu sine și vrea să lucreze pe el. Profesoara se uită la caiet, alege câteva pagini adecvate pentru el și câteva teme interesante. Niklas le privește, însă apoi refuză să lucreze la ele și insistă să rezolve teme alese de el însuși.

În ora următoare, clasa merge în sala de sport, la cursul de educație fizică. Învățătoarea a ales ca temă a orei aparatele de sărituri și de menținere a echilibrului. În mod normal, Niklas nu participă deloc la cursul de educație fizică, ci de obicei încearcă să se eschiveze în spatele saltelei de gimnastică albastre, respectiv să umble fără țintă și la întâmplare prin sală. Când în drum spre vestiare vede aparatele de antrenament, își îmbracă repede șortul și aleargă imediat în sala de sport. Copiii cunosc antrenamentul de tip circuit. După ce

își schimbă hainele își pot alege aparatele în mod liber. Niklas își alege un aparat pentru sărituri și începe să lucreze chiar fără probleme. După puțin timp câțiva copii se plâng, deoarece el se bagă mereu înainte. Învățătoarea îi cere să respecte ordinea și să încalțe pantofii sport absolut necesari. După aceea își poate continua exercițiile de sărituri. Niklas se enervează atât de tare, încât o insultă pe învățătoare spunându-i „tâmpito". Ea îl ia de braț și merge cu el în vestibulul sălii de sport. Acolo îi explică faptul că prin asemenea insulte se simte jignită și nu permite să i se vorbească pe tonul acesta. În plus, ea nici măcar nu-l jignește. Apoi îi atrage din nou atenția asupra situației periculoase pentru el atunci când sare fără adidași. El nu reacționează deloc, ci privește fix și inexpresiv spre sala de sport și către ceilalți copii.

Întors înapoi în clasă, se așază la masa lui individuală și își despachetează micul dejun. În timp ce ia micul dejun este tăcut. Abia spre sfârșit râgâie de câteva ori tare în clasă, lucru care nici nu mai este sesizat de către copii.

La prânz, în mod excepțional, mama lui Niklas îl ia personal de la școală. Învățătoarea îi relatează pe scurt despre fazele dificile petrecute în cursul dimineții, mama este complet mirată de acest comportament, însă îl dojenește pe fiul ei. Niklas o ascultă fără o reacție vizibilă, privind în timpul acesta de-a lungul coridorului lung.

Astfel de situații și comportamente, precum și altele asemănătoare ies la iveală în fiecare zi, în fiecare oră. Nu există zile foarte bune și zile foarte proaste. Toate sunt oarecum la fel. Și poartă amprenta lui Niklas.

Doar că Niklas nu este un caz unic. Copii precum Niklas se întâlnesc aproape în fiecare grup, în fiecare clasă și, din păcate, influențează situația învățământului actual într-un mod pregnant.

Capitolul 2

CE SE ÎNTÂMPLĂ CU COPIII NOȘTRI. DESPRE BRIOȘE ȘI DESPRE TEME PENTRU ACASĂ NEFĂCUTE

Lucrez de peste douăzeci de ani ca medic psihiatru pentru copii și adolescenți. Acest lucru înseamnă că în cabinetul meu vin zilnic copii și adolescenți ai căror părinți, de obicei după o reflecție temeinică, au ajuns la concluzia că odraslele lor prezintă anomalii comportamentale îngrijorătoare, care necesită tratament. Însă, în mare parte, nu este vorba în niciun caz despre familii care trăiesc în condiții sociale precare, ci, în mod predominant, despre aparținători ai clasei burgheze mijlocii și superioare. Părinților acestor copii nu le lipsește în niciun caz interesul pentru bunăstarea odraslelor lor, dimpotrivă: sunt îngrijorați, depun eforturi și, după cum spun ei, ar face totul pentru a crește niște copii fericiți și mulțumiți.

Pentru a vă face o impresie despre o discuție tipică cu părinții, poate fi util cazul lui Sebastian, în vârstă de zece ani. Saskia Schulze, mama lui, povestește în cadrul interviului despre o discuție ce a avut loc la o ședință cu părinții, în care mai mulți profesori i-au atras atenția asupra faptului că fiul ei prezintă dificultăți de învățare îngrijorătoare, care necesită corecție.

Doamnă Schulze, dumneavoastră spuneți că săptămâna trecută ați fost la o ședință cu părinții la școala lui Sebastian. Ce v-au comunicat acolo profesorii?

Unii profesori m-au informat despre dificultățile de învățare izbitoare ale fiului meu. Este neatent, nu reușește să urmeze indicațiile profesorului și, în general, este imun la încercările educatorilor de a discuta rezonabil cu el. Însă acest lucru nu este nimic nou sau neobișnuit.

Așadar, dumneavoastră știați deja de lucrurile astea?

Da, Sebastian are deja de ceva timp probleme în a ține pasul la școală. Și plângerile profesorilor, potrivit cărora nu-l interesează indicațiile lor, le-am auzit deja frecvent.

Vă neliniștește acest lucru?

Păi, știți, firește că ar fi bine dacă ar ține pasul peste tot. Însă, în calitate de mamă, știu și faptul că Sebastian învață în stilul lui propriu, iar dificultățile pe care le

întâmpină la școală își au originea mai ales în faptul că profesorii nu iau suficient în considerare acest lucru.

Ce înseamnă asta mai exact?

Asupra lui nu trebuie să se exercite în nicinun caz vreo constrângere sau presiune, ci trebuie lăsat să meargă pe propriul său drum. Tocmai din punctul de vedere al personalității sale, el este în așa fel constituit încât îi vine greu să se conformeze, atunci când cineva aproape că îi impune o sarcină de lucru.

Însă la școală trebuie să învețe să lucreze și să țină pasul cu elevii din clasă. Acest lucru nu este important pentru dumneavoastră?

Pentru mine este mai important să-i facă plăcere, căci doar atunci are și chef să învețe. Constrângerile de la școală, impuse de către profesor și de materia stabilită, nu-i priesc, astfel încât nu e de mirare că nu colaborează într-un mod rezonabil.

Cum apreciați deci observațiile profesorilor săi asupra dificultăților de învățare?

Sebastian poate foarte multe, știu asta, însă nu o arată tocmai pentru că nu se descurcă cu situația clasică din școală. Bănuiesc mai degrabă că

profesorii săi nu explică materia în așa fel încât el să o înțeleagă. În parte, problema se poate datora și colegilor săi, care îl deranjează.

Însă dificultățile de învățare sunt, fără îndoială, prezente. Ce vreți să întreprindeți deci, pentru a remedia acest lucru?

Bineînțeles că doresc să-l ajut cu plăcere pe Sebastian, pentru ca el să primească note mai bune. L-am înscris acum la un program de după-amiază, unde copiilor li se predă învățarea într-un mod jucăuș. Pentru el ar trebui să fie exact locul potrivit, deoarece acolo plăcerea se află în prim-plan.

Potrivit răspunsurilor sale, mama lui Sebastian pare să depună eforturi pentru fiul ei, se gândește cum pot fi înlăturate dificultățile lui de învățare, nu-i este în niciun caz indiferent ce se întâmplă cu el la școală. Odată cu frecventarea școlii de după-amiază nu se dă în lături nici de la cheltuielile financiare și de timp considerabile, numai ca Sebastian să se poată simți bine.

Răspunsurile ei sunt în mai multe privințe tipice pentru asemenea discuții:

– Responsabilitatea pentru dificultățile copilului le revine profesorilor.

– De fapt, copilul este complet diferit, doar că nu o arată.

– Copilului nu-i face plăcere să lucreze ce i se cere și de aceea nu poate arăta de ce este de fapt capabil.

– Odată cu încercarea de a căuta un ajutor „de specialitate", prin frecventarea școlii de după-amiază, deficiența copilului poate fi remediată.

Doamna Schulze, la fel ca și alți părinți aflați în situații similare, caută adesea cu disperare explicații pentru comportamentul copiilor lor și își dau toată osteneala pentru a-și îndeplini responsabilitatea parentală. Și totuși, la un moment dat aceste familii vin în cabinetul meu de

consultații. Adesea, eforturile terapeutice anterioare, indiferent de natura lor, nu au adus niciun succes, astfel încât un tratament psihiatric pare a fi ultima soluție.

Însă preocuparea cu psihicul uman, și, în cazul acesta, mai ales, cu psihicul infantil, nu constă doar în această ultimă soluție, ci — dimpotrivă — trebuie văzută ca un punct de plecare al tuturor eforturilor terapeutice extinse. Căci constatările pe care le-am făcut în activitatea mea îndelungată duc în mod obligatoriu la concluzia potrivit căreia cheia pentru o mare parte dintre problemele noastre sociale constă în deficiențele considerabile ale persoanelor care acționează în cadrul societății.

COPIII LA PUTERE! COPIII LA PUTERE?

Când cantautorul Herbert Grönemeyer a cerut prin muzica sa, în anul 1986, să se dea puterea copiilor, deoarece aceștia nu sunt mânați de setea de putere și de lipsa de scrupule ale adulților, acest lucru a fost perceput, ce-i drept, în mod simbolic, sub impresia deosebită lăsată de catastrofa de la Cernobîl, ca protest față de greșelile generației părinților, însă el a reflectat totodată o imagine despre om sau, mai bine spus, o imagine despre copii, care astăzi s-a ridicat, într-un mod de-a dreptul grotesc, la rangul de consens social.

Aparent, lumea copiilor din societățile occidentale luminate pare să fie, astăzi mai mult decât oricând, în ordine. Nu mai există copii de zece ani care trebuie să muncească din greu în mine, pentru ca familia de acasă să aibă suficientă mâncare. Dacă literatura din jurului anului 1900 a dat naștere unui gen aparte de roman școlar, care i-a înfățișat pe profesori ca tirani (amintim aici de piesa „Deșteptarea primăverii a lui Frank Wedekind, de romanul „Rătăcirile tânărului Törless al lui Robert Musil sau de proza scurtă a lui Rainer Maria Rilke), astăzi paginile cărților sunt umplute cu concepte pedagogice și texte referitoare la teorii educaționale, care au ca scop un singur lucru: să-i înlesnească elevului calea spre niveluri mai înalte de educație și să ducă la o viață plină de succes, independentă și împlinită.

Drepturile copilului sunt o temă importantă, astfel încât, de exemplu, la nivelul politicii locale, în multe comunități s-a încetățenit introducerea așa-numitelor „parlamente pentru copii". Acolo, copiii pot dezvolta, la fel ca și adulții, în cadrul unui proces parlamentar de formare a opiniei, poziții cu privire la deciziile luate în cadrul comunității, care apoi sunt incluse în procesul de luare a deciziilor de la nivelul consiliului municipal.

În ziua de azi, copilul în sine ne pare a fi de-a dreptul o binecuvântare. Acest efect este amplificat de scăderea numărului de copii din societatea modernă. Faptul că în ultimele decenii s-au născut tot mai puțini copii transformă copilul, potrivit logicii economiei de piață, într-un bun rar și, astfel, dezirabil și valoros, care trebuie tratat în mod privilegiat.

În felul acesta, copiii sunt constrânși să intre într-un rol pentru care nu sunt potriviți, întrucât le lipsesc toate însușirile psihice necesare pentru a putea îndeplini acest rol. Rolul care le este atribuit este cel de partener al adulților.

Când întâlnești adulți care discută despre copii aflați la vârsta grădiniței sau la

vârsta școlară timpurie, auzi adesea fraze precum: „Copilul meu are o voință puternică, se impune deoarece știe ce vrea". Printr-o asemenea descriere, copilului i se atribuie o personalitate proprie, pe care încă nu o poate avea într-un stadiu atât de timpuriu al vieții sale, deoarece dezvoltarea personalității începe abia în al optulea sau al nouălea an de viață. Prin urmare, ea depinde atât de componentele genetice ale părinților, cât și de stimularea individuală a fiecărei trăsături de caracter.

Ceea ce confundă părinții din exemplul de mai sus, ca fiind totuna cu „personalitatea, sunt pur și simplu niște comportamente copilărești, pe care orice copil le manifestă la această vârstă. Astfel, copiii mici par întotdeauna că au o „voință puternică, deoarece, din punct de vedere mental, încă presupun că sunt singuri pe lume și pot face orice, după

voia inimii. Acești copii încă nu au învățat să privească lumea exterioară și pe ceilalți oameni ca pe o delimitare a propriului eu.

Problema constă în faptul că mulți părinți, dar și destui educatori și profesori au pierdut obiceiul de a le arăta copiilor această delimitare. Ei percep copilul în pretinsa lui personalitate și mai degrabă îi încurajează și mai mult trăsăturile imaginate. Însă în felul acesta se împiedică o dezvoltare ulterioară adecvată vârstei a copilului, el rămânând fixat într-un stadiu psihic al copilăriei timpurii și având întotdeauna dificultăți în a se descurca în viața cotidiană, care cere permanent recunoașterea acestor limite.

Modul în care acest lucru se răsfrânge asupra realității o demonstrează exemplul Sarei, în vârstă de șapte ani.

SARA

Sara este fiica Luisei Falkenberg și mândria mamei sale. Încă de la o vârstă foarte fragedă, doamna Falkenberg a avut o deviză clară: Sara trebuie să devină independentă, să dezvolte o personalitate proprie și să nu permită în niciun caz să i se prescrie de către alții ce trebuie să facă sau să nu facă.

Prin urmare, Sara a fost mereu pe deplin încurajată să fie independentă; încă de la vârsta la care a mers la grădiniță, a decis singură cu ce se îmbracă, la ce ore vrea să mănânce și ce vrea să primească de mâncare. Chiar și camarazii de joacă au fost aleși, în orice caz, de către ea; cine nu era acceptat de ea nu mai era invitat.

Când Sara trebuia să se conformeze totuși regulilor conviețuirii în casa părintească, acestea erau stabilite împreună cu migală și erau discutate în detaliu.

La școală Sara se comportă, de asemenea, într-un mod foarte independent. Însă situațiie care se creează nu sunt de așa natură încât doamna Falkenberg să poată fi mândră de fiica ei. Căci aceasta refuză

adesea să-și facă temele pentru acasă. Chiar și orele de exerciții necesare învățării cântatului la vioară (lucru pe care fetița și l-a dorit) sunt boicotate de ea.

Totuși, doamna Falkenberg nu înțelege care ar putea fi motivul acestei atitudini de refuz și este disperată din cauza comportamentului fiicei ei. Aceasta reacționează, în principiu, cu furie atunci când i se cere să-și facă temele pentru acasă sau să exerseze la vioară. Țipă la mama ei, uneori devine chiar violentă și o bate sau o lovește. Și aruncarea obiectelor face parte din modurile sale preferate de a reacționa în situații de conflict, în timp ce sunt distruse cu prioritate obiecte care îi sunt foarte dragi mamei sale. Încercările doamnei Falkenberg de a o convinge pe Sara să facă ceva sunt, în principiu, respinse de aceasta.

Din acest exemplu devine evident ce se întâmplă atunci când părinții confundă independența pe care o doresc pentru copiii lor cu faptul de a nu le impune niciun fel de reguli pentru comportamentul lor zilnic.

Încă de mică Sara nu a fost obișnuită ca cineva să-i spună ce este corect și ce este greșit, ce trebuie să facă și ce nu trebuie să facă. Părinții ei au considerat acest lucru, în sensul unei educații antiautoritare, ca fiind cea mai bună modalitate de a o lăsa pe fiica lor să se maturizeze timpuriu, dobândind, chipurile, o personalitate autonomă. Însă ei nu s-au întrebat niciodată dacă Sara poate de fapt să-și dea seama singură că trebuie să poarte o responsbilitate nu doar față de ea însăși, ci și

față de semenii săi, că, așadar, o relație plină de respect cu ceilalți oameni și cu bunurile lor o face mai întâi pe ea însăși om.

Doamna Falkenberg și soțul ei cred că o ajută pe Sara atunci când o călăuzesc către independență, însă nu observă că, în timpul acesta, fiica lor nu conștientizează faptul că independența nu are nimic de-a face cu comportamentul arbitrar, în sensul unei mentalități de tipul „fac ce vrea mușchiul meu". Prin faptul că i-au dat de înțeles Sarei încă de la început că poate lua toate deciziile importante din viața ei i-au blocat

posibilitatea de a simți heteronomia și, astfel, de a învăța ce înseamnă să trebuiască să acționezi în cadrul unui grup.

DESPRE RELAȚIILE NORMALE CU COPIII ȘI DEZVOLTAREA NORMALĂ A ACESTORA

În cele ce urmează voi vorbi adesea despre faptul că adulții ar trebui să se delimiteze în mod clar față de copil. La prima vedere, eu comit, astfel, aproape un sacrilegiu. Delimitarea sună pentru mulți părinți a lipsă de iubire, a comportament autoritar distant și a desconsiderare a copilului. Pentru a preîntâmpina încă de la început această neînțelegere, aș vrea să spun mai întâi câteva lucruri fundamentale.

Relația cu copiii ar trebui să fie întotdeauna afectuoasă. Copiii au nevoie de afecțiune, de exemplu sub forma unui contact fizic adecvat vârstei în timpul dezmierdării, luării în brațe sau mângâierii pe cap. Cititul și joaca sunt premise de bază pentru o dezvoltare cognitivă sănătoasă a copilului. Toate aceste lucruri importante nu sunt puse în niciun caz la îndoială prin observațiile pe care încerc să le comunic aici.

Acest lucru înseamnă că: ori de câte ori este vorba, în cele ce urmează, despre structuri, despre dezvoltarea proceselor sau stabilirea limitelor, acest lucru nu contrazice în niciun caz necesitatea unei relații afectuoase și a apropierii de copil. Doar ambele împreună asigură formarea tuturor abilităților de care copiii au nevoie pentru a trăi.

Surprinzător este totuși faptul că mulți adulți, chiar și cei care, în mod evident, fac totul pentru copiii lor, abia conștientizează stadiile normale de dezvoltare pe care un copil ar trebui să le parcurgă. Acest lucru este valabil pentru toate domeniile, de la limbaj până la motricitate — astfel, de exemplu, un copil în vârstă de 10 până la 12 luni ar trebui să poată spune propoziții formate dintr-un singur cuvânt, iar între 12 și 14 luni ar trebui, printre altele, să fie capabil să meargă în picioare.

La trei ani, dezvoltarea limbajului a ajuns, atunci când decurge normal, la propoziții formate din trei până la patru cuvinte, educația mersului la

toaletă (sau a statului pe oliță) a ajuns până într-acolo încât copilul nu are nevoie de scutece în timpul zilei. Și, în primul rând: a învățat să se lase condus, în absența părinților, de persoane străine respectabile și să se comporte discret într-un grup mai mare de copii. Ceea ce nu înseamnă nimic altceva decât că cel mic este capabil să meargă la grădiniță. Continuarea corespunzătoare a dezvoltării în domeniul limbajului și cel social duce, în cele din urmă, la faptul că un copil în vârstă de șase ani ar trebui să

fi devenit deja apt pentru școală.

Pe lângă aceste evoluții, copilul parcurge în domeniul psihic diferite etape, dobândind, astfel, diferite niveluri de maturizare. Acestea se manifestă prin modul în care copilul experimentează lumea din jurul său și de aceea eu denumesc aceste etape individuale de dezvoltare „concepții asupra lumii".

CUM PERCEPE UN COPIL LUMEA: CONCEPȚII ASUPRA LUMII

Când te gândești cum ar trebui să arate în cazul ideal psihicul unui copil, ai în minte faptul că omul în vârstă de 20 de ani ar trebui să dispună de o maturitate psihică completă, adecvată vârstei, comparabilă cu cea a altor adulți sănătoși.

În calitate de psihiatru, care în activitatea sa zilnică se ocupă în mod exclusiv de tulburări, componentele individuale ale psihicului ce sunt transmise mai ales pe cale ereditară trebuie, din punctul meu de vedere, în mare măsură neglijate, ele neprezentând vreo importanță pentru dezvoltările anormale prezentate aici. Problema principală care are relevanță pentru activitatea mea este următoarea: ce componente modelabile ale psihicului sunt importante, astfel încât omul ajuns la vârsta adultă să poată trăi independent? Cum trebuie să se dezvolte psihicul pentru ca oamenii să poată întreține relații cu alți oameni, să poată merge la muncă cu succes sau chiar să-și poată evalua corect propriile emoții și să le poată controla în mod corespunzător?

Pentru a realiza acest lucru, omul are nevoie în principal de două componente ale psihicului: pe de o parte, este vorba despre funcții psihice precum toleranța la frustrare, instanța conștiinței morale, atitudinea pozitivă față de muncă sau chiar și disponibilitatea de a face performanță. Aceste funcții trebuie formate treptat, pentru a asigura o structură optimă a psihicului. Pe de altă parte, sunt necesare concepțiile despre lume, adică un anumit mod în care noi percepem și interpretăm lumea din jurul nostru și poziția noastră în cadrul ei.

În societatea noastră modernă occidentalizată, orientată spre creștinism, concepția despre lume arată, în principal, în așa fel încât noi, ca indivizi, ne percepem în cadrul unei societăți mai mari. Înainte ca această concepție despre lume să se poată instala la omul adult, copilul parcurge, în cazul unei dezvoltări sănătoase, trei stadii diferite, în care concepția sa despre lume se modifică de fiecare dată: stadiul oral, anal și magic-oedipian.

STADIUL ORAL

Stadiul oral durează de la naștere până la vârsta de aproximativ un an și jumătate sau doi ani. În acest stadiu, concepția despre lume a copilului poate fi descrisă prin fraza „Eu sunt ceea ce primesc". Această perioadă este aceea în care satisfacerea imediată a nevoilor copilului joacă un rol central. În stadiul oral, copilul

încă foarte mic trebuie să experimenteze faptul că există o persoană de referință, care îi satisface nevoia de apropiere fizică și de potolire rapidă a foamei și a setei. Astfel, în general, un nou-născut nu plânge când îi este foame, deoarece nu poate vedea dacă obiectele care i-ar putea potoli foamea, sânul mamei sau biberonul, sunt în apropiere. El fantasmează însă apropierea sânului și, de regulă, aceasta i se confirmă prin satisfacerea imediată a nevoii sale, adică mama pune imediat copilul la sân și îl alăptează, respectiv, dacă acest lucru nu este posibil, îl hrănește cu biberonul. Plânsetul tipic al copilului apare abia după aproximativ patru până la șase săptămâni, când copilul nu doar că distinge între lumină și întuneric, ci se vede pus în situația de a recunoaște dacă sursa

de hrană se află în imediata apropiere sau nu. Dacă sânul sau biberonul nu sunt prezente, plânsetul este o expresie a furiei cu privire la această situație.

În acest stadiu apar modificări importante și în ceea ce privește motricitatea copilului, lumea devine accesibilă mai întâi prin intermediul mersului de-a bușilea, apoi prin intermediul mersului în picioare incipient. Experimentând lumea, care devine din ce în ce „mai mare, copilul începe să deosebească sinele său de sinele fiecărei persoane din mediul său. Așadar, se descoperă „pe sine și descoperă „sinele celuilalt", adică pur și simplu existența celuilalt.

Potrivit descrierii lui Sigmund Freud, în această perioadă gura funcționează la copil ca zonă erogenă, întrucât el obține o plăcere considerabilă din supt, înghițit și mușcat. Acesta din urmă caracterizează stadiul oral târziu, deoarece acum apar primii dinți ai copilului, astfel încât mușcatul joacă un rol important.

STADIUL ANAL

Stadiul anal are loc de obicei la vârsta de doi până la trei ani. Pentru concepția despre lume a copilului, acest stadiu se caracterizează prin fraza „Eu sunt ceea ce păstrez sau dau. Transferat asupra comportamentului copilului față de mediul său, acest lucru nu înseamnă nimic altceva decât că, în acest stadiu, copilul descoperă că poate decide asupra propriei persoane și că decide, de asemenea, dacă se lasă condus din exterior. Așadar, în limbaj popular, copilul ajunge în „faza încăpățânării, încearcă tot mai mult să-și impună voința și să-i determine pe adulți să-i satisfacă cu orice preț nevoile.

STADIUL MAGIC-OEDIPIAN

Freud descrie stadiul oedipian ca fiind o etapă timpurie a stadiului genital, care culminează cu descrierea populară a așa-numitului complex Oedip, adică a fenomenului potrivit căruia copiii se simt acum atrași de părintele de sex opus. În teoria modernă se mai adaugă și faptul că,

datorită concurenței apărute brusc cu părintele de același sex, copiii renunță la raportarea exclusivă asupra unei singure persoane și în acest moment se integrează pentru prima dată în sistemul familial.

Studiile cuprinzătoare ale lui Freud merg în acest loc și mai departe, dar, pentru teza mea, este important următorul fapt: copiii aflați în stadiul magic-oedipian, care apare la vârsta de patru până la cinci ani, se definesc prin fraza „Eu sunt ceea ce îmi imaginez. Așadar, ei acționează după mottoul „Îmi construiesc lumea așa cum am nevoie. Prin urmare, copiii aflați la această vârstă dezvoltă fantezii nerealiste pentru adulți. De exemplu, modifică destinația obiectelor, transformându-le în ceva ce acestea ar trebui să însemne pentru ei în acel moment.

În cazul unei dezvoltări psihice sănătoase a copilului, stadiile în care iau naștere aceste concepții despre lume ale copilului sunt parcurse succesiv, astfel încât la sfârșitul acestei dezvoltări el este capabil să recunoască faptul că o reacție proprie poate declanșa în celălalt o contrareacție. De exemplu, în cadrul conflictelor el își poate vedea acum propria contribuție și poate acționa în mod corespunzător. În sensul clasic, copilul este în felul acesta pregătit pentru școală. Copilul poate efectua acești pași de dezvoltare numai dacă părinții se comportă corespunzător acestor stadii. Așadar, ei trebuie să aibă grijă ca fiecare stadiu să poată fi încheiat și să se poată trece la următorul. Acest proces nu se bazează în niciun caz pe automatisme. De asemenea, mai târziu, deci după cel de-al șaselea an de viață, urmează alte stadii de dezvoltare, până când, în cele din urmă, începând cu adolescența târzie, ia naștere concepția noastră despre lume caracteristică adulților.

Aceste concepții care descriu dezvoltarea se referă la întrebarea „Cum mă percep pe mine din interiorul meu, în cadrul acestei lumi? Însă, în același timp, ia naștere într-un alt domeniu al psihicului un alt punct de vedere, care răspunde la întrebarea „Cum percep eu această lume ca atare?

De îndată ce copilul se târăște în patru labe și merge, cercetează cum funcționează toate lucrurile din mediul său înconjurător, de pildă, prin

pipăit, atingere sau lins. De exemplu, un scaun este recunoscut inițial ca fiind adecvat pentru a fi împins, apoi ca dispozitiv pentru cățărat. Funcția de mobilă pentru șezut este

percepută de copilul mic abia foarte târziu.

Și persoanele de referință din jurul copilului sunt cercetate în mod corespunzător. Astfel, copilul aflat în stadiul narcisic timpuriu, din luna a zecea până în luna a șaisprezecea, își imaginează că poate controla și determina totul și pe toată lumea, așadar se bucură de o autonomie absolută.

Până la vârsta de trei ani, în etapele următoare, copilul descoperă că atât el, cât și adultul sunt persoane independente. Copilul poate recunoaște acum și faptul că un adult este mai mare, mai viguros și mai puternic. Din acest moment, copilul reacționează, în cadrul conflictelor, la ceea ce spun adulții, adică, exprimat în mod clasic: „ascultă". Odată cu încheierea acestui stadiu, copilul este apt pentru grădiniță și reacționează la intervențiile pedagogice ale adultului.

Situația, așa cum se prezintă ea acum în activitatea mea zilnică, indică faptul că suntem pe cale să creăm tot mai puțini copii care pot parcurge o dezvoltare adecvată. În plus, trebuie să constat faptul că tot mai puțini copii și-au format funcții psihice într-o măsură suficientă. Rezultatul: în ultimii 15 ani s-a putut remarca o creștere imensă a frecvenței tulburărilor la copii și adolescenți, iar anomaliile pe care le au copiii ce vin la cabinet sunt foarte diverse.

Astfel, avem, de exemplu, diverse dificultăți în domeniul motricității. Asta înseamnă că nu pot fi efectuate mișcări coordonate, în special mișcările ce țin de motricitatea fină, care sunt indispensabile, de exemplu, scrisului, sunt adesea complet nedezvoltate. Pentru a vă face o idee despre amploarea acestei tulburări, trebuie explicat doar faptul că, în urmă cu 15 ani, tulburările de motricitate ale copilului mic erau observate la aproximativ 20 la sută dintre copii. Astăzi, pragul de 50 la sută a fost depășit de mult, iar tendința este ascendentă.

Acest lucru duce ulterior la anomalii aparent absurde. Astfel, cunosc o grădiniță care, până acum câțiva ani, făcea câte o excursie cu copiii la grădina botanică municipală. Directorul grădiniței mi-a spus că, de câtva timp, această excursie nu mai poate fi oferită, deoarece majoritatea copiilor nu mai sunt în stare să parcurgă distanța dintre grădiniță și grădina botanică, ce are o lungime de aproximativ un kilometru. Copiii s-au plâns de dureri de picioare, așadar nu li se mai poate pretinde acest lucru. Asemenea știri trebuie categorisite ca fiind absolut alarmante, și anume nu doar în ceea ce privește tulburările motrice ale copiilor, ci și cu privire la naturalețea cu care acest fenomen este acceptat de către personalul grădiniței ca fiind, în mod evident, normal.

În plus, se observă deficiențe enorme în domeniul percepției. Astfel, stimulii nervoși, care iau naștere prin intermediul auzului, văzului sau simțului tactil, nu pot fi transferați în alte domenii alte creierului, așa cum ar fi necesar, de exemplu, pentru ca un cuvânt citit de pe tablă să poată fi apoi transpus în scris, pe un caiet, cu ajutorul motricității fine corespunzătoare.

Și tulburările din domeniul dezvoltării limbajului sunt majore. Astfel, unii copii în vârstă de cinci ani au rămas în ziua de azi, în mare măsură, la un nivel de vorbire care cu greu le permite să-și exprime în mod inteligibil nevoile elementare. Particularitățile gramaticale le par în mare măsură necunoscute, literele sunt pronunțate greșit, rostirea unor propoziții complete a devenit o raritate. La acestea se adaugă tulburări precum vorbirea peltică și bâlbâiala, care expun copiii pericolului unei izolări, în mediul lor social. În cazul acesta, tulburarea de limbaj a unui copil și deficiențele de comportament social ale altuia se pot întâlni uneori într-un mod nefast. Tachinările, excluderea, violența fizică și alte vătămări psihice pot fi printre consecințele nedorite.

În timp ce odinioară asemenea deficiențe de limbaj erau excepții în practica mea, astăzi ele au devenit regulă. Dacă ne gândim la studiile care au arătat că, în principiu, un copil de cinci ani este capabil, după mutarea într-o țară străină, să vorbească noua limbă fără accent într-o

jumătate de an, dramatismul acestor evoluții va fi conștientizat și mai bine.

Pe lângă întârzierile de dezvoltare menționate, iese în evidență, în special, domeniul educației mersului la toaletă, deoarece, prin capacitatea de a controla excrementele, această achiziție reprezintă o componentă importantă a dezvoltării copilului. Dacă o grădiniță ar considera și astăzi ca fiind cu adevărat relevant faptul ca noii copii să nu mai aibă nevoie de scutece, ar avea, probabil, o problemă serioasă în a-i convinge pe părinți.

La vârsta școlară se adaugă, în cele din urmă, dificultăți în ceea ce privește comportamentul de învățare și de realizare a sarcinilor. Toată lumea știe că elevii de școală primară sunt neatenți și au dificultăți uriașe în a se concentra, chiar și numai pentru o perioadă scurtă de timp, asupra unei sarcini date, în a ține minte conținuturile materiei pe o perioadă mai lungă de timp și în a le utiliza din nou într-un alt context.

Comportamentul social al multor copii este extrem de problematic. Ei sunt în mediul lor, într-adevăr, niște mici tirani, îi atacă pe cei de vârsta lor, fizic și verbal,

într-un mod extrem de agresiv, și nu sunt deloc capabili să se integreze într-un grup.

Însă nu doar față de alți copii și adolescenți manifestă acești copii un comportament problematic, căci nici propriii părinți și bunici și nici educatoarele sau profesorii nu le pot limita egoismul. Pentru a demonstra ce consecințe concrete poate avea acest lucru, vreau să prezint aici cazul Claudiei, fiica unei familii în care există relații normale. Ea merge de aproape doi ani la o grădiniță situată în apropierea locuinței părintești.

CLAUDIA

Claudia are cinci ani și, de obicei, mama ei o duce dimineața la grădinița de stat, iar la prânz vine să o ia.

Într-una din zile se desfășoară următorul scenariu: mama Claudiei vine la prânz la grădiniță, pentru a o lua pe fiica ei. Mai întâi merge la educatoare, pentru a se interesa dacă a ajuns la timp. Căci Claudia s-a plâns deja de două ori la personalul grădiniței de faptul că a fost luată prea târziu. Însă educatoarea o liniștește pe mamă: Claudia se joacă încă în camera grupei sale, așadar, în această privință nu poate apărea nicio neplăcere.

Ușa se deschide, Claudia este unul dintre primii copii care ies repezindu-se din camera grupei și descoperă imediat, spre bucuria ei vizibilă, că mama ei a sosit deja. Imediat începe un joc: Claudia aleargă spre mama ei și-i oferă brațul întins, pentru a o servi cu o brioșă imaginară, pe care, potrivit declarației ei pline de mândrie, a copt-o special pentru mama sa.

Mama intră în jocul fiicei sale, se apleacă în jos, mulțumește pentru brioșa frumoasă și delicioasă și... mușcă din ea. Această acțiune are consecințe dramatice: Claudia este pe cale să aibă un șoc, căci mușcatul din brioșă nu făcea parte din planul ei privind desfășurarea jocului, ea voise mai degrabă să-i dea mamei sale prăjitura pentru ca aceasta să o consume acasă pe îndelete. Reacția copilului este copleșitoare: Claudia începe nu doar să plângă, ci se aruncă totodată pe podea, strigând mereu tare că mama ei nu trebuia în niciun caz să muște acum din brioșă.

Timp de aproximativ 15 minute copilul nu este abordabil, încercările de a o liniști le acoperă cu suspine puternice și se apără împotriva apropierii fizice, lovind și dând din picioare. Apoi mama are ideea salvatoare: reușește să o facă pe Claudia să creadă că a mușcat doar o dată din bucata de prăjitură și, prin urmare, restul îl ține încă în mână. Deci, îl poate lua pe acesta acasă și va mânca brioșa într-un moment stabilit de Claudia.

Copilul acceptă, ce-i drept, această propunere, însă nu fără a-i atrage mamei atenția că așa ceva nu are voie în niciun caz să se mai întâmple. Când mama și fiica părăsesc, în cele din urmă, grădinița, mama duce atât rucsacul, cât și jacheta fiicei ei. Și, bineînțeles, și brioșa imaginară!

Cazul arată modul în care mama se lasă manipulată de fiica ei de cinci ani. La

prima vedere, Claudia nu este un copil subdezvoltat, ideea cu brioșa imaginară dă dovadă de imaginație și chef de joacă, așa cum este normal pentru o fetiță de cinci ani.

Problema constă în reacția Claudiei la comportamentul neașteptat al mamei sale. Faptul că aceasta, în mod involuntar, nu participă la joc așa cum vrea Claudia duce în mod automat la o experiență frustrantă pentru copil: așteptarea ca brioșa să fie doar admirată și nu mușcată s-a spulberat brusc.

În cazul unei dezvoltări psihice normale a unui copil de cinci ani, Claudia trebuia să fie capabilă să facă față situației în ciuda supărării spontane inițiale și să recunoască faptul că o reacție atât de extremă precum o manifestă ea este exagerată. Însă această reacție normală ar fi posibilă numai în cazul în care Claudia ar percepe-o și ar recunoaște-o pe mama ei ca pe o autoritate naturală. Ea ar renunța atunci la încercarea de a dispune de mama ei prin comportamentul ei încăpățânat și de a provoca scuza mamei. Important ar fi ca fetița să o experimenteze pe mamă ca pe o limitare a propriului eu, căci numai în felul acesta se vor dezvolta acele funcții psihice ce fac posibil ca mai târziu să fie acceptate și alte autorități, pe lângă mama și tata, care îi determină viața.

Comportamentul mamei prezintă deopotrivă mai multe anomalii, care influențează psihicul fiicei sale în direcția greșită. Acest lucru începe deja cu întrebarea dacă a ajuns la timp, după ce Claudia s-a plâns, în mod evident, educatoarei și/sau mamei, că este luată prea târziu de la grădiniță. Claudia ar trebui în mod normal să accepte faptul că nu ea, ci mama ei stabilește ora la care aceasta vine la grădiniță. Însă mama îi permite Claudiei să decidă când este momentul potrivit pentru a o lua. În felul acesta, ea oferă convingerea că trebuie să-i acorde Claudiei un drept de participare la luarea deciziilor, fiind dependentă de fiica ei. Ce este greșit? Nu este oare un comportament lipsit de prejudecăți și corect din punct de vedere pedagogic să-i dai copilului dreptul de a decide și,

astfel, și dreptul de a critica? În ziua de azi, opinia predominantă ar răspunde cu „da" la această întrebare, absolvind, astfel, atât copilul, cât și mama de responsabilitatea pentru comportamentul greșit.

Căci totuși este vorba despre un comportament greșit. La vârsta de cinci ani, psihicul Claudiei nu este maturizat. Pentru ca în etapele de mai târziu ale vieții să aibă sentimentul că cineva este punctual sau întârzie (de exemplu, la o întâlnire), acest sentiment trebuie antrenat. Însă acest lucru funcționează numai într-un singur mod, și anume atunci când mama ei stabilește când este „momentul oportun"

sau când este „prea târziu. Claudia urmează la vârsta ei doar un impuls asociat cu un sentiment de plăcere, care astăzi consideră momentul acesta ca fiind momentul „potrivit, iar mâine, momentul celălalt. Doar ca urmare a împotrivirii mamei, care cunoaște și respectă termenul, ea poate învăța să stabilească singură acest moment în mod obiectiv.

Ceea ce inițial poate părea irelevant în anii următori va juca un rol care nu trebuie subestimat. Situațiile precum aceasta sunt importante pentru a exersa virtuțile primare, fără de care mai târziu cu greu este posibilă o conviețuire armonioasă în cadrul societății. Astăzi, nepunctualitatea ne pare a fi uneori o însușire aproape atrăgătoare a oamenilor nu foarte ordonați. În timp ce în domeniul privat acest lucru mai poate fi admis, chiar dacă adesea este foarte neplăcut, nu poate fi tăgăduit faptul că în domeniul profesional se poate ajunge la complicații extrem de grave. Însă psihicul nu face diferența între domeniul profesional și cel privat. Din punct de vedere psihic, nepunctualitatea (și, în felul acesta, dezavantajele uneori substanțiale din viața reală) își are originea în situații precum cea pe care ne-o demonstrează Claudia și mama ei în exemplul nostru.

Dar să privim puțin mai îndeaproape „scena cu brioșa". Și aceasta conține multe detalii, care, prin efectul lor global, împiedică o dezvoltare ulterioară pozitivă a psihicului copilului. Ideea Claudiei cu brioșa imaginară dă dovadă de o imaginație vie și de o plăcere sănătoasă de a se juca. Totuși, reacția ei la acțiunea neașteptată a mamei constituie un

semn că funcțiile psihice nu s-au format suficient. Însă factorul îngrijorător în ceea ce privește această constatare nu o reprezintă absența funcțiilor, ci lipsa posibilității copilului, cauzate de reacția mamei, de a deprinde această funcție. Mama Claudiei întâmpină inițial situația în mod argumentativ. Îi vorbește copilului într-un mod liniștitor, încearcă să aducă o soluție pe cale verbală. Întrucât copilul reacționează negativ, printr-o acțiune raportată la propria persoană, și anume plânsetul puternic, încercarea unei apropieri fizice pentru a oferi consolare într-un mod matern pare a fi corectă. Rezultatul îl reprezintă mecanismele de apărare sub formă de lovituri.

Claudia învață din această întreagă scenă, care durează 15 minute, că poate decide asupra comportamentului mamei sale. Ea preia puterea din mâinile mamei sale și o lasă să se agite conform principiului „încercării și erorii, până când consideră că propunerea de a lua „brioșa acasă este suficient de bună pentru a se calma. Punctul culminant al comportamentului său egocentric îl constituie, apoi,

încă o dată, naturalețea cu care se lasă ajutată de mama ei să se ridice, deși ea singură s-a aruncat la pământ, și mustrarea că o asemenea situație nu trebuie să se mai întâmple. Mai ales aceasta din urmă pune relația dintre mamă și copil complet cu susul în jos: Claudia devine educatoarea mamei sale.

În mod normal, situația ar fi potrivită pentru a-i antrena Claudiei funcțiile psihice, cum ar fi toleranța la frustrare. Ea ar trebui să resimtă comportamentul mamei sale ca pe o limită normală a frustrării ei, ceea ce ar fi însă posibil numai dacă mama ar acționa în mod autonom. Însă, întrucât ea se conformează copilului ei și reacționează la comportamentul acestuia, Claudia nu poate învăța că trebuie să reziste la frustrarea trăită și că trebuie să reacționeze la ea într-un mod adecvat.

NU ESTE UN CAZ IZOLAT

Claudia nu este un caz izolat. Copii precum ea văd zilnic în practica mea, creșterea numărului de cazuri îngrijorătoare este atât de

semnificativă, încât în anii următori consecințele în cadrul conviețuirii noastre sociale se vor manifesta într-o măsură considerabilă. Voi ilustra mereu, în mai multe studii de caz, ce comportamente greșite manifestă astăzi copiii și adolescenții și de ce acestea pot fi stăpânite doar în mod insuficient cu ajutorul perceptelor pedagogice și al eforturilor terapeutice.

Pentru a înțelege amploarea dezvoltărilor anormale este, de asemenea, important să avem în vedere faptul că avem de-a face cu o situație puternic modificată: dacă vom compara copiii care îmi sunt prezentați astăzi cu cei de acum 20 de ani, se poate constata în mod clar că acești copii nu mai prezintă „doar" tulburări specifice unui singur domeniu, ci sunt perturbați în mod preponderent în mai multe domenii simultan. Ce înseamnă acest lucru în realitate o demonstrează testele pe care un director de școală cunoscut mie le-a efectuat recent la școala lui primară. Acolo, bobocii sunt examinați, înainte de începerea anului școlar, pentru a vedea dacă nu prezintă aspecte problematice. Rezultatele acestei examinări sunt prezentate în tabele sinoptice. Pe pagina următoare este prezentat în mod exemplificativ un astfel de tabel sinoptic.

Din această reprezentare reiese clar problema majoră despre care am discutat. În total este vorba despre trei clase. Însă tabelul ilustrat în mod exemplificativ arată doar rezultatul clasei 1x. Doar patru din cei 25 de elevi ai claselor 1x și 1z (trei din 23 în cazul clasei 1y) nu prezintă niciun deficit, o disfuncție izolată apare la alți patru copii din clasa 1x (la opt copii din clasa 1z, respectiv, la trei copii din clasa 1y). Toți ceilalți elevi prezintă deficite în mai multe domenii, numărul maxim de șapte disfuncții fiind atins de doi elevi. 47 din 73 de elevi din cele trei clase prezintă mai mult decât o disfuncție, acest lucru corespunzând unei cote de 64 de procente, adică aproape două treimi din totalul elevilor. Rezultatul testului nu trebuie interpretat aici în detaliu. Totuși, surprinzător este, de exemplu, numărul mare de „aspecte problematice importante" din domeniul percepției.

Privire generală asupra rezultatului predării prin joc în cazul preînscrierii școlare în toamna anului precedent (2006)

Clasa 1x - - x prezintă aspecte problematice importante

• prezintă aspecte problematice neglijabile

În cazul acesta, în toate cele trei clase se poate constata aproape fără excepție existența unei disfuncții. Consecințele asupra comportamentului de învățare al elevilor sunt ușor de imaginat, astfel încât, după rezultatul acestui test, un proces de predare corect, care să servească în mod predominant transmiterii cunoștințelor, trebuie exclus aproape din capul locului.

De altfel, un educator poate verifica foarte ușor la propria sa școală dacă în cazul copiilor cu tulburări de învățare este vorba despre un fenomen izolat sau de marea masă a elevilor. Pentru aceasta, trebuie doar ca la începutul orei să păşească în fața clasei și să le ceară elevilor să scoată o anumită carte. Reacția clasei va fi foarte elocventă și va confirma impresia menționată mai sus. Aproape niciun copil nu va urma imediat această cerere simplă și ușor de înțeles; pentru majoritatea va fi necesară cel puțin o a doua sau chiar și o a treia solicitare. Iar unii copii nici nu vor scoate cartea din geantă.

Nu doar învățătorii din exemplul descris mai sus au probleme cu copiii. Tulburările afectează întreaga viață socială a copiilor, atât în domeniul privat, cât și în cel social. În urmă cu doar câțiva ani această carte nu ar fi putut fi scrisă, întrucât evoluțiile descrise aici nu ar fi fost recunoscute ca fiind patologice, ci ar fi fost acceptate ca o consecință a educației normale și dezirabile a copiilor pentru a deveni indivizi independenți. Altfel spus: comportamentul Claudiei ar fi fost apreciat pe scară largă ca fiind un semn că copilul încearcă în mod conștient să se revolte împotriva lumii adulților; în schimb, tendința copilului de cinci ani de a-și domina mama ar fi fost împinsă în plan secund și ar fi fost considerată ca fiind lipsită de importanță.

Fundamentele acestei evoluții trebuie căutate în perceptele educaționale ale anilor ’70 și ’80, care, pornind de la teoriile sociale ale generației ’68, au considerat că sarcina lor principală constă într-o cizelare a noțiunii de autoritate. Educația, în

sensul de conducere și îndrumare, era considerată ca fiind extrem de suspectă, căci se pare că generația războiului a păstrat într-o măsură prea mare conceptele educaționale din perioada fascistă, pe care le-a preluat în perioada postbelică, continuând să le folosească.

Nu este acesta locul pentru a discuta pe larg care dintre ideile pedagogice ale generației ’68 au fost binecuvântate și care au cauzat mai degrabă nenorocire — pentru ambele s-ar putea găsi liste lungi de exemple. Însă important este să se înțeleagă faptul că în mințile persoanelor responsabile de educația copiilor s-a impus o concepție despre lume care a scos omul izolat, în individualitatea sa, din sistemul de referință social, cu scopul de a-i acorda posibilități aproape nelimitate de autorealizare. Copiii nu trebuiau să mai permită părinților să le spună ce ar putea fi pentru ei bun și rău, acest lucru fiind interpretat adesea ca o îndoctrinare nepermisă. În schimb, cei mici trebuiau să se dezvolte liber, să acumuleze experiențe, să se lase influențați cât mai puțin posibil de lumea adulților, devenind, în felul acesta, indivizi liberi, autonomi.

Între timp, cei din generația ’68 au ieșit din epoca pseudorevoluționară, și-au crescut copiii și lucrează de decenii în domeniile lor profesionale, mulți dintre ei ca proprietari de firme sau cadre de conducere în întreprinderi, ocupați cu sarcini privind selecția și conducerea personalului. Și brusc observă ce ispravă au făcut spiritele pe care le-au invocat.

IMPERIUL CONTRAATACĂ

În ziua de azi, vorbesc adesea cu proprietari de întreprinderi meșteșugărești sau chiar de magazine de vânzare cu amănuntul, care caută cu disperare ucenici cu care să-și poată asigura continuarea activității pentru următorii ani. Însă căutarea lor se aseamănă cu

proverbiala scotocire după ac în carul cu fân. Pe forumurile de pe internet, persoanele responsabile pentru formarea personală din cele mai diferite companii se plâng de dificultățile pe care le întâmpină în relația cu ucenicii, iar asemănările cu studiile de caz prezentate în această carte sunt atât evidente, cât și izbitoare. Dezvoltările deficitare ale copiilor se manifestă pe deplin în comportamentul adolescenților ca ucenici și constituie cauza principală a fenomenului, criticat astăzi, al lipsei capacității de formare profesională a absolvenților de școală.

Cât de gravă a devenit între timp această problemă a reieșit abia de curând din interviul realizat cu un lider al Camerei de Comerț și Industrie a unui district din nordul Germaniei, care, la întrebarea cu privire la ce acuză mai mult companiile, a răspuns clar că lipsa de pregătire profesională a absolvenților de școală. Referindu-se la 25–30% de absolvenți care în prezent nu sunt capabili să se prefecționeze, problema a putut fi prezentată concret și dintr-o perspectivă numerică. Aceste cifre sunt dramatice mai ales în contextul evoluției demografice, s-a spus mai departe în interviu.

În timpul discursurilor pe care le țin în fața maiștrilor din întreprinderi au parte nu atât de o lipsă de înțelegere temătoare, din cauza teoriilor mele neobișnuite, ci primesc foarte multă aprobare și chiar o reacție de tipul „aha". Căci fenomenul adolescenților care abia sunt în stare să ducă până la capăt cu bine formarea lor profesională (cu atât mai puțin să petreacă după aceea ani sau decenii la locul de muncă) este bine cunoscut aproape oricărui proprietar de firmă sau oricărei persoane responsabile cu formarea profesională.

Astfel, proprietarul unui atelier de reparații auto mi-a relatat recent despre ucenicul său, căruia i s-a cerut să aducă o anumită cheie, pentru a efectua o reparație. Ucenicul nu a fost în stare să facă acest lucru, a dat impresia că nu înțelege această indicație simplă, a întrebat ce anume trebuie să aducă și a împins situația atât de departe, încât, în cele din urmă, un alt angajat a adus cheia. În astfel de exemple devine clar faptul

că există o problemă evidentă în ceea ce privește comunicarea cu persoanele tinere. Limbajul celuilat poate fi același, cu toate acestea

el nu este înțeles.

Totuși, cauzele care își au originea în dezvoltarea copilului și care stau la baza acestei evoluții mai mult decât îngrijorătoare au rămas până acum ascunse, în ciuda numărului mare de concepții pedagogice referitoare la modul în care poate fi învinsă „aversiunea" tinerilor.

Cei interesați vor găsi cu greu cauzele acestui fenomen, iar responsabilă pentru această obscuritate totală este rămânerea la schemele de tratament și la procedeele tradiționale, precum și ajustarea de către medici și terapeuți a modelor descriptive ale tulburărilor la realitatea exterioară predominantă în ceea ce privește starea tinerilor pacienți.

La prima vedere, acest lucru poate suna oarecum criptic, însă la o privire mai atentă el este absolut logic și ușor de înțeles. Dezbaterea actuală suferă, nu în ultimul rând, din cauza unei probleme esențiale. Dezvoltarea deficitară, cu puncte culminante folositoare mass-mediei (precum atacurile armate, ca manifestare extrem de vizibilă), se află în centrul interesului. Societatea continuă să creadă că are un simț pentru ceea ce este „normal, pentru cum se comportă oamenii cu o dezvoltare „sănătoasă și, astfel, pentru ce e firesc la copii și adolescenți. O privire asupra situației actuale indică faptul că este vorba despre o convingere greșită.

Cine privește mai cu atenție evoluția ultimilor ani este nevoit să constate că avem de-a face cu o schimbare masivă a tuturor standardelor pe care le aplicăm asupra dezvoltării oamenilor. Ce este normal și ce nu este supus unei permanente transformări a evaluărilor. Trist este faptul că aici avem de-a face cu o mișcare permanent descendentă. Acest lucru nu înseamnă nimic altceva decât că standardele sunt ajustate mereu în jos. Dacă în urmă cu douăzeci de ani încă mai era considerat normal ca un copil de trei ani, care urmează să meargă la grădiniță, să-și poată controla excrementele, deci să nu mai aibă nevoie de scutece, astăzi, în

cazul evaluării prealabile de la grădiniță, această temă abia dacă este abordată de către părinți. Atât părinții, cât și educatorii sunt de acord în mod tacit că un copil poate merge foarte bine la grădiniță chiar dacă nu poate renunța la scutece nici ziua, nici noaptea. Doar la educatoarele cu vechime se mai poate observa uneori un ușor disconfort atunci când este abordată această temă, dar și acestea s-au adaptat la condițiile valabile în ziua de azi, altfel spus au capitulat în fața presiunii sociale. Acest lucru este valabil, bineînțeles, nu doar în ceea ce privește tema „cu scutec sau fără scutec", ci și în ceea ce privește alte teme, de exemplu, capacitatea de a

reacționa la unele solicitări, cum ar fi în cazul dereticării.

Când un copil vine la mine la cabinet, din motive bine întemeiate, începerea discuției cu părinții și cu copilul nu s-a schimbat în ultimii douăzeci de ani. Pun aceleași întrebări, manifest aceleași comportamente ca la începutul activității mele de psihiatru pentru copii. Astfel, reacțiile copiilor și ale părinților pot fi comparate de-a lungul timpului. Ce înseamnă acest lucru, referitor la activitatea mea concretă, voi prezenta acum pe scurt.

Mă ocup de copii și adolescenți care prezintă probleme îngrijorătoare pentru părinți sau chiar și pentru educatori, adică prezintă acele comportamente care, potrivit opiniei generale, deviază de la norma tipică vârstei. Condiția pentru un tratament de succes al copiilor constă mai întâi într-o evaluare diagnostică aprofundată. Aceasta include o examinare a întregului corp, pentru a exclude prezența unei boli care nu are cauze psihice. În cadrul unei examinări neurologice sunt evaluate, de exemplu, capacitatea neurologică și abilitatea motorie. După această fază preliminară, ajung apoi la evaluarea psihiatrică a copilului, care urmărește să obțină diverse constatări. Astfel, examinez capacitatea de relaționare, starea emoțională, performanțele cognitive sau gradul de vigilitate. În plus, am la dispoziție teste unanim recunoscute pentru evaluarea performanței intelectuale. Cu ajutorul testelor se pot măsura și nivelul dezvoltării psihice al copilului, precum și domeniile motricității

și percepției. La rezultatele obiective ale măsurării se adaugă și o evaluare bazată pe experiența de cabinet, deoarece un procent ridicat al proceselor din domeniul psihic se desfășoară în mod inconștient. Pentru acest domeniu, în practica mea lucrez, de exemplu, cu teste proiective unanim recunoscute. În plus, în cazul anumitor probleme neurologice, putem solicita efectuarea unei electroencefalograme (EEG).

Important este, de asemenea, ca, pe lângă această evaluare diagnostică cuprinzătoare a copilului, să se efectueze și o anamneză a părinților. Termenul de „anamneză, provenit din limba greacă, înseamnă „amintire. Fiind o metodă „biografică" de cercetare psihologică, asta înseamnă, așadar, în mod concret, că părinții îmi prezintă cât mai exact propria lor istorie a vieții, pentru ca din ea să se poată trage, eventual, concluzii care să poată fi corelate cu tabloul clinic al copilului. Important este ca, în continuare, să se evalueze cât mai exact relația dintre părinți și copil: cum se desfășoară acasă o zi obișnuită, cum sunt organizate chestiunile școlare și private, care este tonul discuțiilor, ce este perceput de ambele părți ca

fiind normal, ce este perceput ca fiind anormal? Toate acestea și încă multe alte lucruri joacă un rol important. Uneori, și o includere a fraților poate fi extrem de utilă pentru a depista cauza unui fenomen.

În acest loc trebuie atrasă atenția asupra unei dificultăți: în domeniul psihiatriei pediatrice, există diferite teorii. Acest lucru face ca evaluarea rezultatelor și chiar procedeul însuși să fie mai dificile decât, de exemplu, cele din domeniul pediatriei, care în mare parte poate proceda conform standardelor unitare. Prin urmare, se poate întâmpla ca procedeul descris aici și pe care îl folosesc în practica mea să difere de cel al colegilor mei, pe care dumneavoastră, în calitate de cititor, eventual i-ați cunoscut deja. Însă acest lucru nu schimbă cu nimic situația, așa cum mi se înfățișează ea mie.

Așadar, mai întâi evaluez copilul din perspectivă psihiatrică, apoi îi cunosc pe părinți și efectuez anamneza. Copilul vine apoi, în general, la alte cinci consultații și este văzut între timp și de alți doi colaboratori,

pentru a obține o opinie cât mai diversificată. Toate rezultatele sunt adunate apoi în cadrul unei dezbateri a echipei și sunt sintetizate într-un diagnostic, din care rezultă etapele ulterioare ale tratamentului.

Numai cu ajutorul acestui procedeu descris aici, neschimbat de 20 de ani, se poate recunoaște tendința fatală, numai așa am putut descoperi ce disfuncții uriașe a cunoscut psihicul infantil în ultimii douăzeci de ani.

Cea mai importantă concluzie a acestor constatări este următoarea: gândirea specialiștilor trebuie să-și schimbe direcția! Pentru a putea analiza și trata într-un mod adecvat, trebuie să știm unde vrem să ajungem, iar în cazul nostru asta înseamnă: ce funcții psihice trebuie să aibă copiii noștri? Numai funcțiile psihice bine formate pot duce la o viață plină de sens a fiecărui individ, devenind, în felul acesta, și fundamentul unei societăți funcționale, adică al unei vieți satisfăcute și fericite pentru sine însuși și pentru generațiile următoare.

Noi, adulții, trebuie să înțelegem că scopul educației copiilor trebuie să fie posibilitatea de a deveni independenți, fapt care include în primul rând domenii atât de importante precum alegerea carierei și capacitatea de relaționare. În acest sens, în termenul supraordonat „educație intră atunci și formarea psihicului, chiar dacă în felul acesta ne îndepărtăm de termenul de „educație folosit în sens pedagogic. Formarea psihicului înseamnă antrenarea permanentă a funcțiilor sale, și anume atât în casa părintească, cât și în grădinițe, școli și alte instituții de

învățământ. Din păcate, tocmai în școli se acționează, în această privință, foarte contraproductiv. Căci învățarea comportamentelor fundamentale, precum „a asculta, „a fi atent, „a colabora", poate avea loc în mod adecvat numai dacă există reguli corespunzătoare, care fac posibile aceste efecte educaționale. Așadar, ar trebui să fie de la sine înțeles faptul că elevii vorbesc numai când le vine rândul și au ridicat înainte mâna, că rămân așezați pe scaun și nu se plimbă prin clasă sau că butonarea telefonului mobil în timpul orei este interzisă.

DE LA SĂNĂTOS LA PATOLOGIC: DE CE DEZBATERILE ACTUALE PORNESC DE LA PREMISE ERONATE

O problemă fundamentală a dezbaterii despre dezvoltarea anormală a copiilor noștri constă în faptul că, în principiu, se argumentează din punctul de vedere al patologicului. Acest lucru are două consecințe esențiale. Pe de o parte, percepția noastră asupra celui bolnav și, în mod evident, asupra celui dezvoltat anormal pare a fi limitată, în timp ce pe cel sănătos îl considerăm ca fiind firesc și natural. Pe de altă parte, începem să ne gândim la posibilități de terapie imediat ce o evoluție este diagnosticată ca fiind patologică. Acest lucru îl onorează, ce-i drept, pe cel care recunoaște de fapt tulburarea ca atare, însă, în cele din urmă, nu ne ajută să progresăm, deoarece privirea ruptă de context asupra diagnosticului patologic al acelei persoane ocultează perspectiva asupra formei sănătoase. În timp ce simptomele sunt tratate, cauzele sunt lăsate în obscuritate. Motivul constă într-o confuzie care face ca simptomul să devină cauza tulburării.

În plus, și în domeniul diagnosticului, și al terapiei se constată, din păcate, faptul că standardele au fost schimbate. Ceea ce odinioară ar fi fost considerat ca fiind patologic și ca necesitând tratament, astăzi a primit, parțial, statutul de normalitate. Acest lucru funcționează după principiul majorității: cu cât mai mulți copii manifestă o tulburare care până acum a fost diagnosticată ca dezvoltare anormală, cu atât mai degrabă această tulburare va fi percepută, în mod insidios, ca fiind mai puțin gravă, acceptabilă și, la un moment dat, ca fiind un comportament normal. Ulterior, instrumentele de analiză ale multor experți se adaptează la această evoluție și, în felul acesta, nu mai sesizează multe fenomene îngrijorătoare.

Nu ai nevoie să cauți mult timp ca să găsești exemple pentru această schimbare a percepției, ci trebuie doar să asiști la o lecție normală a unei clase la un liceu din zilele noastre. Zgomotul permanent care predomină acolo ar fi fost de neconceput odinioară și face ca o conversație didactică rezonabilă să fie practic imposibilă. Un oarecare copil vorbește mereu în

timpul lecției, ascultă muzică sau face alte lucruri producătoare de zgomot, care nu au absolut nimic de-a face cu lecția. Chiar dacă acest lucru mai este încă perceput, în mod subliminal, ca fiind neplăcut, el este considerat cel puțin drept o dezvoltare acceptabilă, așadar „normală".

Într-un studiu al Universității din Passau au fost cercetate în detaliu, cu ceva timp în urmă, consecințele suprapopulării claselor de elevi. Se poate imagina faptul

că, în cazul acesta, nivelul de zgomot din cadrul clasei a jucat un rol esențial. Însă, pe lângă asta, interesant a fost faptul că, într-un interviu acordat ziarului *Süddeutsche Zeitung*, Fritz Haselbeck, pedagog, conferențiar universitar și responsabil cu efectuarea studiului, nu s-a referit exclusiv la problema claselor prea mari, ci a abordat, de asemenea, printre altele, problemele fundamentale în ceea ce privește capacitatea de concentrare a elevilor (care, pentru o clasă cu un număr prea mare de elevi, reprezintă o dificultate suplimentară). În plus, a făcut trimitere, într-un pasaj important al interviului, la un fapt care este hotărâtor pentru fenomenele prezentate în această carte. La întrebarea intervievatoarei de ce clasele mari din anii ’60 nu au generat probleme asemănătoare, Haselbeck a răspuns făcând trimitere la „schimbarea fundamentală a întregii situații școlare. În plus, a spus omul de știință, copiii sunt în ziua de azi „mai neliniștiți și mai egocentrici. Sunt necesare „noi valori de referință și conținuturi ale învățării, care [...] să ofere o orientare într-o lume nesigură".

În ceea ce privește faptul menționat, privind reevaluarea comportamentelor problematice, referirea la schimbarea situației școlare este interesantă — acest lucru nu înseamnă nimic altceva decât că nu numai nivelul ridicat de zgomot este considerat astăzi ca fiind normal, ci la fel sunt văzute și predispozițiile spre vandalism, recalcitranța elevilor și nivelul scăzut de cultură generală.

Astfel, se poate conchide, făcându-se de fapt și observațiile corespunzătoare, că școala este în pericol de a nu face decât să se adapteze la situația schimbată, de a se conforma provocărilor

comportamentului școlar modificat. Standardele în ceea ce privește cerințele de performanță și comportamentul social sunt modificate, și anume în sensul unei ajustări descendente permanente. Însă acest lucru nu este decis în cadrul unei ședințe pe școală și apoi anunțat cu bucurie, ci se petrece pe nesimțite, într-un mod abia vizibil în exterior, atunci când nu privești întregul, ci trăiești doar în momentul prezent, așa cum se întâmplă astăzi în cazul majorității oamenilor. Pentru copii există un mare pericol, iar părinții nu înțeleg acest lucru. În felul acesta, nici copilul nu are parte de o stimulare și o provocare adecvate vârstei, nici pentru părinți nu există un standard și o orientare realiste; toți se cred în siguranță și se amăgesc cu certitudinea că totul este în cea mai bună ordine.

INTERVIU CU O PERSOANĂ DIRECT AFECTATĂ DE SITUAȚIE: CUM PERCEP PROFESORII ȘCOALA ÎN ZIUA DE AZI

Bineînțeles că ceea ce s-a întâmplat în școli numai în ultimii ani nu a simțit-o nimeni atât de tare pe propria piele precum profesorii, care, în activitatea lor zilnică, sunt nevoiți acum să-și riște adesea sănătatea psihică și fizică. În interviu, Susanna Möller, profesoară la o școală gimnazială, povestește despre propriile ei observații:

Cum a evoluat comportamentul elevilor în ultimii ani, din perspectiva dumneavoastră?

Ei bine, chiar dacă aș spune că cea mai mare parte a elevilor mei mai pot fi caracterizați ca fiind normali, nici nu pot nega faptul că numărul copiilor-problemă a crescut foarte mult.

Despre ce probleme este vorba, în special?

Grave sunt, de exemplu, dificultățile de concentrare, asociate cu incredibila agitație a copiilor. Multora le vine greu, ba chiar se pare că le este aproape imposibil, să stea liniștiți pe locul lor și să urmărească

lecția, chiar și numai pentru puțin timp, așadar, le este foarte greu să se concentreze atât asupra materiei, cât și asupra mea, ca profesoară.

Cum vă explicați acest lucru?

Există diferite cauze. Când văd, de exemplu, că, în special luni dimineața, clase întregi sunt practic incapabile să urmărească lecția, îmi pot deja imagina cum trebuie să fi arătat sfârșitul de săptămână. Consumul de televiziune este uriaș, în timp ce mișcarea suficientă este neglijată. Copiii merg târziu la culcare și sunt, de asemenea, prea puțin controlați de către părinți. Consecințele le simțim apoi la școală.

De unde cunoașteți aceste cauze? Doar din presupunerile dumneavoastră?

Nu, nu sunt presupuneri, ci copiii povestesc acest lucru la școală într-un mod foarte firesc. Ei consideră că este absolut normal să dețină și să se folosească de aceste drepturi ale adulților. Uneori este dificil să pui comportamentul copiilor pe seama acestor cauze relativ banale, deoarece în cazul copiilor cu probleme lumea

se gândește întotdeauna imediat la cuvântul-cheie [tulburarea de hiperactivitate cu deficit de atenție]. Bombardamentul mediatic și chiar presiunea părinților în această privință sunt deja enorme, astfel încât ești repede ispitit să asociezi propriile observații cu acest diagnostic, ca să ai o explicație pentru ceea ce se petrece în fața propriilor ochi.

Ați discutat cu părinții. Ce rol joacă aceștia?

Între profesori și părinți există deja o relație extrem de tensionată. Pe de o parte, întâlnesc adesea părinți care vin să discute cu mine având o opinie preconcepută. De exemplu, sunt ferm convinși deja dinainte că copilul lor are ADHD și trebuie tratat corespunzător. Opinia mea, ca profesoară, nici nu mai este cerută. Sau se manifestă în cealaltă extremă, adică părinții resping orice responsabilitate și competență și așteaptă de

la mine soluționarea categorică a tuturor problemelor. Dacă nu le-o pot oferi, apar acuzațiile.

Cum se comportă părinții cu copiii lor?

Într-un mod de asemenea ambivalent. Adesea asistăm la reacții punitive complet exagerate la observațiile critice din partea noastră. Însă la fel de bine se poate întâmpla să fim confruntați cu afirmații precum: „Dar acest lucru este complet normal sau „Acasă copilul se comportă la fel, de ce este acest lucru anormal? O reacție adecvată pare să devină treptat o excepție, chiar dacă aceasta încă există uneori.

Cum reacționează școala la scăderea motivației elevilor?

Nivelul elevilor a scăzut, iar școala se adaptează la acesta. Există directive oficiale care prescriu numărul maxim de elevi dintr-o clasă care au voie să se afle sub medie în cazul unei lucrări de control. Tu, ca profesor, te orientezi după ele și tragi media generală automat în sus, pentru a crește valoarea lucrărilor de control.

Așadar, aceste lucrări arată în exterior mai bine decât sunt ele în realitate?

Da, desigur. Dacă am aplica aceleași standarde de acum câțiva ani, unele dintre aceste lucrări de control nici nu ar putea fi evaluate.

În opinia dumneavoastră, cum ar trebui să se reacționeze, ce trebuie să se schimbe?

Pe lângă înființarea unor clase mai mici, astfel încât fiecare profesor să se poată ocupa mai mult de fiecare elev în parte, ar trebui, în opinia mea, să se depună eforturi pentru a angaja în școli mai mult personal de specialitate, în special psihologi și pedagogi sociali. Acest lucru i-ar despovăra pe profesori, aceștia s-ar putea concentra din nou mai mult asupra conținuturilor domeniilor lor de specialitate. Uneori, un început ar fi deja amenajarea încăperilor într-un mod mai plăcut. Însă multe lucruri trebuie să se schimbe și în casele părinților.

Ce vreți să spuneți?

Am adesea sentimentul că părinții sunt copleșiți. Sunt copleșiți de precipitarea timpului, de posibilitățile din domeniul tehnic și social, care nu pot fi toate înfăptuite. În cazul acesta, copiii abia dacă mai sunt băgați în seamă și trebuie să se maturizeze ei înșiși foarte rapid.

Aveți un exemplu?

Am în clasa mea o fetiță de 14 ani, care acasă aproape a trebuit să fie mama mamei ei. Aceasta a implicat-o în toate, i-a cerut sfatul, fie în relațiile ei amoroase, fie în ceea ce privește reparația mașinii. Copilul este folosit de ea doar pentru a-și pune viața în ordine. Doi ani mai târziu, deci la 16 ani, acest copil a devenit el însuși mamă. Din perspectiva mea, în cazul acestei fetițe copilăria practic nici nu a existat.

În ce măsură v-aţi ocupat, în timpul formării dumneavoastră ca profesoară şi în activitatea dumneavoastră actuală, de dezvoltarea psihică a copiilor?

În timpul formării mele îmi amintesc doar de un singur seminar desfășurat la universitate care s-a ocupat de acest subiect. Altminteri, nu a existat practic această temă. Astăzi încerc pe cont propriu să-mi lărgesc nivelul de cunoaștere în acest domeniu, din când în când există și oferte de cursuri de perfecționare extrem de atractive, de care profit cu plăcere.

Interviul cu Susanna Möller relevă diferite problematici. El abordează deficiențele parentale, însă permite și o privire de ansamblu asupra mentalității și

comportamentului profesorilor. Chiar și faptul că a scăzut nivelul general este descris aici ca un proces complet normal, care împiedică confruntarea cu rădăcinile problemei. În schimb, se reacționează doar la simptom într-un mod nepotrivit.

Disponibilitatea de a accepta această schimbare evidentă a standardelor și de a stabili un nivel mult mai scăzut al pretențiilor are consecințe fatale asupra unor domenii precum viața profesională, în care pretențiile privind locurile de muncă vacante evoluează exact în direcția contrară, și anume devin tot mai mari, fie datorită unui grad tot mai înalt de tehnicizare, fie datorită efectelor globalizării, care între timp a cuprins inclusiv economia autohtonă din cele mai mici orașe și comune. Astfel, plecarea companiilor care în trecut erau ferm ancorate în regiunea lor, respectiv mutarea unor părți ale producției, duce, de exemplu, la limitarea numărului locurilor de muncă și la creșterea corespunzătoare a pretențiilor față de cei care caută locuri de muncă. Tot mai frecvent, calitatea forței de muncă viitoare nu poate ține pasul cu aceste evoluții.

Părinții tind astăzi tot mai mult să nu mai recunoască ca atare comportamentul neobișnuit al copiilor lor, ci să-l minimalizeze și să-l considere ca fiind conform vârstei. Pentru a înțelege ce înseamnă acest lucru, vreau să descriu un alt caz foarte tipic la vârsta copilăriei, care, conform modelului de bază, ar trebui ca multor cititori să li se pară foarte familiar. De data aceasta avem de-a face cu Philipp, un băiat în vârstă de șapte ani.

PHILIPP

Philipp este cu doi ani mai mare decât Claudia din exemplul anterior, frecventează clasa a doua la școala primară, iar acolo se confruntă cu fenomenul temelor pentru acasă, un fenomen neîndrăgit de generațiile de elevi.

Învățătoarea lui povestește ce se întâmplă atunci când trebuie controlate la școală temele pentru acasă: „În mod normal, le cer o dată copiilor să-și scoată mapele din ghiozdane și să le pună pe masă, pentru a mă putea uita la teme. În cazul lui Philipp acest lucru nu funcționează aproape niciodată după prima solicitare. Recent, s-a uitat la mine după ce am repetat cererea și a întrebat doar «De ce?», după care i-am explicat cu răbdare: «Pentru că acum controlăm temele pentru acasă». În acel moment nu s-a întâmplat absolut nimic, nicio reacție din partea băiatului

în vârstă de șapte ani. În mod firesc, într-un asemenea moment devin ușor nerăbdătoare, întrucât cunosc astfel de situații, însă îi cer și o a treia oară să scoată, în sfârșit, mapa din ghiozdan. Ce-mi răspunde acest copil? «Nu, n-am chef!» Întrucât nu vreau să accept această atitudine de refuz, încerc, așadar, în continuare, să-l conving pe Philipp să-mi arate temele sale pentru acasă. Drept consecință, copilul se scoală în picioare și, fără niciun alt comentariu, se așază sub masă. Apoi, întreaga oră nu s-a mișcat de acolo, nu l-am putut convinge să se așeze din nou pe scaun și să participe la lecție. După această experiență am invitat-o pe mama lui la o discuție, în cursul căreia mi-a explicat că Philipp se comportă acasă exact la fel și că ea nici nu mai știe ce să mai facă. În cele din urmă, a încercat să-și ascundă neputința prin grandioasa descoperire că eu sunt, în definitiv, specialista în pedagogie, așadar, trebuie să am în buzunar rețetele adecvate și să le pun în aplicare."

Philipp și profesoara, de fapt Philipp și ceilalți din jurul lui — căci comportamentul lui deranjează desfășurarea lecțiilor în cadrul întregii clase — reprezintă două lumi total diferite.

Băiatul în vârstă de șapte ani este, în mod vizibil, captiv într-un stadiu al narcisismului copilăriei mici, conștientizează doar propria lui persoană, doar nevoile sale din momentul respectiv și este complet incapabil să reacționeze la cerințele lumii exterioare. Așadar, atitudinea lui de refuz față de învățătoare nu este o răutate intenționată, cu scopul de a o răni, ci Philipp pur și simplu nu vede în învățătoarea lui o persoană care să aibă o oarecare importanță pentru el.

Din acest motiv, nici cererea de a-și prezenta temele pentru acasă nu are

pentru el vreo importanță, căci nu este capabil să o recunoască pe profesoară ca pe o persoană demnă de respect. În plus, el se convinge mereu de faptul că o are pe învățătoare la mână, căci de fiecare dată când ea încearcă din nou să-l înduplece să facă ceva, se pune la dispoziția încercărilor lui de a o controla.

În contextul nostru este important să înțelegem că, în cazul atitudinii de refuz total a copilului, nu este vorba în niciun caz despre un act de voință conștient al lui Philipp, ci despre un comportament inconștient, declanșat de lipsa maturității psihice.

Problema profesoarei constă deja în disponibilitatea de a repeta de mai multe ori aceeași cerință. În felul acesta ea întărește concepția eronată despre lume, care este responsabilă de comportamentul băiatului. Căci numai prima indicație este un act conștient, controlat de persoana demnă de respect. Deja prima repetare și cu atât mai mult fiecare solicitare ulterioară o transformă pe învățătoare într-un obiect care poate fi controlat de către copil după bunul lui plac. Philipp „învață că, după respingerea unei sarcini nu trebuie să se teamă de consecințe, ci reușește cu ușurință să controleze adultul respectiv. În plus, reacția mamei („Acasă se comportă tot așa) demonstrează foarte clar faptul că băiatul manifestă acest comportament pretutindeni, când, în mod normal, la vârsta de șapte ani, ar trebui să fie capabil să se conformeze și să-și aducă partea lui de contribuție la funcționarea societății.

Căci nu este vorba despre a transforma prin educație copiii precum Philipp în niște executanți docili ai ordinelor, care acceptă orice indicație fără a face vreun comentariu. Este vorba mai degrabă despre capacitatea de interacțiune, așadar despre faptul de a le oferi copiilor posibilitatea de a se comporta în interiorul grupurilor (și astfel, în definitiv, în interiorul societății) în așa fel încât să fie avantajos atât pentru ei înșiși, cât și pentru restul grupului.

Pentru a genera această capacitate de interacțiune este neapărat necesar să ne amintim mereu faptul că avem de-a face cu copii, iar aceștia trebuie priviți și tratați, de asemenea, ca niște copii.

Acest lucru înseamnă, pe de o parte, o relație afectuoasă și plină de considerație, dar, pe de altă parte, și o conștientizare matură a nevoii de a conduce și de a controla, așadar, de a exercita autoritate într-un sens extrem de pozitiv. Altfel spus: copiilor trebuie să li se permită să fie copii, adulții trebuie să dorească să fie adulți. Această premisă pentru o

dezvoltare sănătoasă, spre a deveni adulți capabili să relaționeze și să muncească, nu există în cazul copiilor care cresc sub influența

celor trei tulburări de relaționare. Redobândirea ei ar fi pentru întreaga societate o mare realizare, pentru care analiza descrisă de mine ar putea constitui un fundament important.

ALTE CAZURI DIN PRACTICA MEA

Timo, în vârstă de 16 ani, elev de liceu, se află la controlul medical. Îi cer:

— Dezbracă-te, te rog, până la chiloți.

Imediat urmează contraîntrebarea:

— Și pantofii?

Adolescentul pare anxios și ignorant. În cazul acesta nu am reacționat. Adolescentul nu-și descalță pantofii, lasă blugii să alunece în jos și se îndreaptă spre mine ca un copil de cinci ani după ce a mers la toaletă.

Nico, în vârstă de 14 ani, răspunde în felul următor la întrebarea de ce a venit la cabinetul nostru: „Este o neînțelegere. Nu eu am nevoie de terapie, ci mama mea are nevoie urgentă de ajutorul dumneavoastră. Este complet neputincioasă, nu mai știe ce să facă cu mine".

Arndt, în vârstă de 8 ani, îmi relatează ca dintr-un manual trucurile pe care le folosește, deoarece nu vrea să facă curat. Mai întâi, mama lui îi cere să facă curat în camera de zi, așadar, el merge sus, în camera copiilor. Dacă mama lui îl urmează în camera copiilor, el merge jos, în pivniță. Dacă mama îl urmează în pivniță, el merge înapoi în camera de zi. Întreb, din principiu, din nou:

— Și atunci faci ordine în lucrurile tale?

Răspuns:

— Nu, nu, abia atunci mă duc în grădină.

Sfârșitul poveștii este următorul: Arndt nu face deloc curat, ci mama lui face.

Motivul pentru prezentarea la cabinetul medical este faptul că mama își face mari griji din cauza anxietății crescute a fiului ei. Din păcate, el nu se încumetă nici măcar să-și petreacă dimineața la școală (clasa a doua), în clasă, fără mama lui. Prin urmare, mama lui stă toată dimineața la școală, lângă el.

O DISCUȚIE CU PĂRINȚII — ÎMPIEDICATĂ DE COPIL

Mama lui Jonas solicită o discuție. Jonas a schimbat creșa, deoarece, potrivit declarației mamei, la ultimul său centru, era perceput greșit, respectiv

insuficient, de către educatoare. La ora stabilită, mama îl aduce pe Jonas cu ea. Acesta pare a fi foarte obosit, se reazemă mereu de mama lui și îi pune mâna pe față. Mai întâi ea nu reacționează, încearcă să continue să vorbească, apoi se oprește și-l întreabă ce dorește. Jonas spune că este foarte obosit și vrea să doarmă. Mama îl ia brațe, pentru ca el să se poată cuibări la pieptul ei. Apoi ea continuă descrierea situației de la vechea creșă. Acolo, dorințele și nevoile lui Jonas nu au fost recunoscute, iar el a fost suprasolicitat. În timpul acesta, Jonas începe din nou să-i pună mâna pe față și să o pipăie. Ea îi dă mâna la o parte și îi atrage atenția asupra discuției pe care o poartă. Jonas începe să plângă, spune că este atât de obosit, încât trebuie să se întindă. Ea îi propune să se întindă sub masă și să doarmă acolo. Jonas se ghemuiește la picioarele ei. Mama continuă cu descrierea și explică faptul că oboseala pe care o manifestă Jonas este și expresia suprasolicitării lui permanente. De aceea, el trebuie să aibă posibilitatea de a se odihni atunci când corpul său are nevoie. Între timp, Jonas începe să mângâie și să maseze picioarele mamei sale. Ea încearcă să-l apuce de mâini, pentru a-l opri. Ne roagă, dacă este posibil, ca Jonas să aducă cu el o blană de oaie, pe care și acasă o folosește drept loc mobil de dormit. Însă, între timp, Jonas i-a

distras atât de tare atenția, încât ea întrerupe discuția cu mențiunea că această discuție este prea obositoare pentru Jonas. Stabilim o nouă programare.

Capitolul 3

DE CE PSIHICUL JOACĂ UN ROL ATÂT DE IMPORTANT

Psyche a fost fiica deosebit de frumoasă a unui rege, care i-a luat mințile lui Eros, fiul Afroditei, într-o asemenea măsură, încât acesta a renunțat la tot pentru a fi împreună cu ea, deși, la porunca mamei lui, trebuia de fapt să o facă să se îndrăgostească de un bărbat urât, pentru a o scoate din competiție pe Psyche în calitate de concurentă a Afroditei. Așa descrie mitul grecesc personajul care a împrumutat numele său fenomenului de care în lumea modernă se ocupă atât psihologia, cât și psihiatria.

Chiar și numai termenul de „psihic are în sine și astăzi ceva misterios. Psihicul este considerat, în principiu, ca pol opus al corpului, așadar, este vorba, într-un sens foarte literal, despre diferența dintre ceva palpabil (corpul) și ceva impalpabil (psihicul). Originea greacă a cuvântului „psyché înseamnă atât „suflare, cât și „respirație; mai târziu semnificația lui a fost abstractizată și, întrucât omul trăiește numai atunci când poate respira, a fost echivalată cu principiul vieții.

Un principiu al vieții, care este totuși impalpabil. Acest antagonism determină definiția noastră despre psihic. În termeni mai simpli: psihicul nu poate fi văzut, pipăit, descompus în părți individuale pe masa de laborator, disecat și analizat.

Această dificultate trebuie avută în vedere atunci când se încearcă să se descrie psihicul ca fundament al problemelor care apar astăzi la copii și adolescenți și care influențează negativ, într-o măsură considerabilă, evoluția socială.

Așadar, problema cu care ne confruntăm este, în primul rând, faptul că psihicul nu poate fi văzut, precum, de exemplu, o tulburare patologică externă la nivelul corpului. Leziunile exterioare sângerează, indică răni vizibile și fac evidentă deteriorarea capacității de funcționare a omului care are aceste leziuni. Dezvoltările anormale ale psihicului nu sunt palpabile și, într-o lume care crede numai în ceea ce vede, nu sunt acceptate ca „rană".

La aceasta se adaugă ideea că psihicul se dezvoltă aproape de la sine, că fiecare om are un psihic și poate dispune în mod firesc, în funcție de nivelul de vârstă, de anumite funcționalități. Acest lucru este greșit, căci funcțiile psihice pozitive care mă preocupă se formează abia în cursul copilăriei în niciun caz în mod automat și fără influența mediului, ci — dimpotrivă — la început, mai ales și prin

faptul că psihicul copilului percepe o persoană adultă ca pe o limitare a propriei individualități. Acesta este un aspect esențial, care m-a condus, printre altele, la imaginea „neuronului pentru percepția oamenilor", pe care o descriu în detaliu în capitolul despre cea de-a treia tulburare relațională, cea a simbiozei.

Odată cu creșterea vârstei devine apoi tot mai important ca în locul delimitării să apară modelul, așadar copiii recunosc funcțiile psihice, de exemplu, la părinții lor și le pot lăsa să se maturizeze și în ei înșiși prin antrenament permanent.

Din punct de vedere neurologic, maturizarea acestor funcții psihice este controlată de celulele nervoase, așa cum toate procesele din organismul unui om sunt declanșate de celulele nervoase individuale. Modul de funcționare al acestor celule nervoase urmează un sistem simplu: celula nervoasă care este expusă la un anumit stimul poate doar să decidă: „cunosc sau „nu cunosc; așadar, ea reacționează conform unui principiu dual simplu. Dacă o celulă nervoasă se află în starea de „nu cunosc", poate fi activată de un anumit stimul și din acel moment poate fi responsabilă de o sarcină definită foarte strict.

Un exemplu ilustrativ poate fi centrul citirii din creier. Aici, fiecare celulă nervoasă este dotată cu competență pentru fiecare literă, conform principiului hazardului. O celulă nervoasă care este activată în felul acesta trebuie să se specializeze intens în următorii ani, pentru a recunoaște mereu litera „sa", și anume atât în formă tipărită, cât și în cele mai diferite tipuri de scriere de mână, astfel încât la vârsta adultă litera să poată fi citită inconștient într-un mod foarte firesc.

Hotărâtor este faptul că performanța celulei nervoase depinde de frecvența lecturilor prin care ea este antrenată în vederea dobândirii funcției ei specifice. Cu cât se antrenează mai mult, cu atât sunt mai automatizate procesele pe care trebuie să le îndeplinească celula.

Acest lucru este absolut valabil și pentru acele celule nervoase care își îndeplinesc funcția în domeniul psihicului. Numai prin antrenament permanent și prin nenumăratele parcurgeri repetate ale aceluiași proces, viitorul adult poate dobândi funcțiile psihice necesare, care sunt esențiale pentru a putea exista ca ființă implicată în procesele sociale.

Când vorbesc aici despre funcții psihice, în principiu vorbesc numai despre acelea care pot fi formate prin intermediul relației dintre adulți și copii. Pe lângă acestea există o serie întreagă de componente individuale înnăscute și moștenite ale psihicului, care, pentru mine, ca psihiatru, au însă o relevanță scăzută, întrucât

sunt neschimbabile și nu joacă niciun rol în tulburările ce sunt importante în activitatea mea.

Copiii se pot dezvolta optim numai prin intermediul unei legături emoționale și al unui atașament corespunzător față de părinți. Astfel, copiii capabili să relaționeze se dezvoltă mai întâi pentru părinții lor. Acest lucru înseamnă, în termeni concreți, că, de exemplu, un copil în vârstă de cinci ani care ajută la punerea mesei, nu o face într-un mod funcțional, deci nu pentru a crea condițiile pentru ca ulterior să se poată mânca, ci o face exclusiv pentru părinții săi. Tot așa, copilul învață la

școală pentru profesor și nu — încă — pentru viață (acest lucru urmează să se întâmple abia la o vârstă mai mare).

Este important să aibă loc o oglindire a copilului, în principal de către părinți, prin intermediul emoțiilor corespunzătoare. Oglindirea este în practica psihanalitică un instrument de lucru important, în cazul căreia comportamentul unuia dintre partenerii de discuție este analizat prin adoptarea perspectivei celuilalt. În felul acesta, persoana a cărei problemă trebuie analizată dobândește oarecum un acces extern la sine însăși și își poate recunoaște propriile greșeli. În contextul nostru, acest lucru nu înseamnă nimic altceva decât o semnalizare clară a reacțiilor pozitive și negative la comportamentul copilului. În mod concret, acest lucru înseamnă că mă bucur vizibil de un comportament pozitiv al copilului meu, iar în cazul unui comportament negativ îmi manifest într-un mod la fel de clar supărarea, de exemplu și prin tonul vocii. Însă trebuie respectat permanent principiul potrivit căruia persoana de referință a copilului ar trebui să reacționeze, pe cât posibil, la fel și fără echivoc, căci copilul va putea învăța cu atât mai repede și mai bine din această oglindire. Un efect secundar pozitiv care apare aproape în mod automat este faptul că în felul acesta îi transmit copilului și siguranță, în timp ce în cazul unui mod de reacție foarte schimbător se poate ajunge la o iritare a copilului, care să aibă drept rezultat o lipsă de activare a funcțiilor psihice corespunzătoare.

În primii ani de viață este important în primul rând să i se dea copilului posibilitatea de a evalua emoțiile celuilalt, pentru ca, pe baza aceasta, să-și poată categorisi și propriile emoții. Esențial este faptul ca adultul să-și exprime emoțiile față de copil în mod spontan și adecvat. Dacă se ajunge la situații conflictuale cu copilul, reacția adultului trebuie să fie întotdeauna asociată cu o emoție corespunzătoare. În cazul copiilor mici, aceste emoții trebuie însoțite neapărat de cuvinte, așadar, părinții trebuie să spună în mod explicit că în momentul respectiv se

supără sau se bucură. Tot așa, exprimarea emoțiilor copilului trebuie însoțită în mod corespunzător de cuvinte.

Pentru a clarifica ce vreau să spun prin asta, în acest loc este necesară o mică digresiune. Căci este important să conștientizezi ce înseamnă, în principiu, să trăiești ca tânăr adult cu un psihic sănătos. În acest scop să aruncăm o privire asupra unui caz (un caz prezentat ca „tip ideal). Îi numesc pe cei doi „Marco și „Claudia", un cuplu de tineri care ar putea trăi undeva, în Germania, o viață absolut obișnuită.

FRAGMENTE ALE UNUI PSIHIC SĂNĂTOS

Marco are 19 ani, a părăsit școala după absolvirea clasei a X-a și urmează un curs de perfecționare pentru a deveni mecatronic auto la firma Auto-Schulte. El și Claudia, prietena lui, sunt împreună de doi ani, cei doi s-au instalat de curând în prima lor locuință comună.

Marco nu este o persoană matinală înnăscută și adoră, la fel ca prietena lui, somnul îndelungat la sfârșit de săptămână, împreună cu un mic dejun confortabil și copios. Însă în timpul săptămânii ziua lui de lucru începe la ora 8:00 în atelierul firmei Auto-Schulte. Prin urmare, Marco trebuie să se trezească devreme și, în plus, trebuie să aibă grijă ca în seara de dinainte să nu iasă în oraș și să se distreze prea mult, astfel încât a doua zi dimineață să fie epuizat fizic. Ce-i drept, nu îndrăgește alarma timpurie a radioului său cu ceas deșteptător, însă nu a întârziat încă niciodată la muncă și, cel puțin deocamdată, reușește în fiecare dimineață să se forțeze să ia micul dejun, astfel încât să nu aibă probleme în timpul muncii istovitoare din punct de vedere fizic din atelier. Atât șeful său, proprietarul întreprinderii de reparații, cât și maistrul care supraveghează formarea sa știu să aprecieze seriozitatea lui Marco și l-au făcut deja să spere că, după terminarea cursului de perfecționare, va putea primi un post de muncă stabil în întreprindere. Decizia lor este încurajată de verdictul profesorilor lui Marco de la școala profesională, care nu-și pot aminti de absențe nemotivate ale elevului și, în plus, îi apreciază capacitatea de atenție și dorința de a învăța.

Când Marco vine seara acasă, adesea este obosit și nici prietena lui, Claudia, nu se întoarce întotdeauna în cea mai bună dispoziție de la locul

ei de muncă în calitate de asistentă medicală. Însă ceea ce apreciază Marco — pe lângă multe alte lucruri — la Claudia (și ea la el) este faptul că este preocupată de desfășurarea programului lui zilnic și ține seama de nevoile lui. La rândul lui, el se comportă exact la fel și, astfel, reușesc de cele mai multe ori să-și petreacă săptămâna fără certuri inutile.

În timpul lor liber, cei doi sunt angajați în lucruri diferite, Marco ajută în parohia lui la organizarea de tabere pentru tineret și de evenimente similare, iar Claudia dă lecții de chitară. Bineînțeles că Marco și Claudia se și ceartă din când în când, își mai spun uneori câte un cuvânt nechibzuit și fiecare dintre cei doi are propriile sale capricii.

Așadar, cuplul nostru folosit ca exemplu nu este în niciun caz perfect și funcționează conform unui program, ca o mașină. Ceea ce este important aici este următorul lucru: ambii posedă calitățile psihice necesare pentru a-și gestiona bine viața și pentru a trăi în armonie cu cerințele sociale.

Când Marco, care este de fapt o persoană ce doarme până târziu, se scoală dimineața devreme pentru a ajunge la timp la locul de muncă, demonstrează, astfel, în mod inconștient, că funcțiile sale psihice importante își îndeplinesc rolul. Astfel, de exemplu, dispune de o toleranță crescută la frustrare, de un simț pentru punctualitate și de o conștientizare a necesităților din întreprinderea în care se perfecționează. Dorința de a se mai întoarce o dată în pat, de a continua să doarmă și de a se cuibări la pieptul Claudiei este reprimată în favoarea cerințelor cu care se confruntă în viața de zi cu zi. Ce-i drept, acest lucru sună oarecum banal și așa ar trebui să și fie. Totuși, plângerile multor angajatori cu privire la comportamentele ucenicilor și angajaților lor arată astăzi o imagine diferită. Tocmai în domeniul formării profesionale, dezbaterea cu privire la capacitatea principială de autoperfecționare a muncitorilor și angajaților începători joacă un rol tot mai important, iar lucruri precum punctualitatea fac parte dintre chestiunile semnificative.

Odată cu toleranța crescută la frustrare, Marco demonstrează prin comportamentul său o altă calitate importantă a unui psihic sănătos. Și

anume, el are o anumită concepție despre lume. Aceasta este de așa natură încât el a înțeles că manifestările sale în cadrul societății generează mereu și interacțiuni cu ceilalți membri ai acestei societăți. Asta nu înseamnă că Marco nu se percepe ca individ care năzuiește să-și satisfacă nevoile și să simtă și plăcere. Însă individualul este limitat de faptul că conviețuirea umană poate funcționa numai dacă fiecare îl percepe pe celălalt ca pe o delimitare necesară a propriei sale individualități.

PRACTICA ÎL FACE PE MAESTRU — DE CE FUNCȚIILE PSIHICE SE FORMEAZĂ NUMAI PRIN ANTRENAMENT PERMANENT

Poate că practicați dumneavoastră înșivă un oarecare tip de sport și aveți scopul de a ajunge la un anumit nivel de performanță. Deci ce faceți pentru a atinge acest scop? Vă antrenați, după posibilități, sub îndrumarea unui antrenor experimentat, care vă învață tehnica tipului de sport ales și vă explică rafinamentele tactice, care, în eventualele competiții, v-ar putea aduce un avantaj față de adversar.

În cazul sportivilor de vârf, ești tentat repede să înzestrezi performanțele lor extraordinare cu eticheta de „mare talent" și să te mulțumești cu această explicație.

Însă Steffi Graf a devenit campioană la Wimbledon doar pentru că, în mod întâmplător, a dispus de un mare talent pentru a juca tenis? Iar Jürgen Klinsmann a făcut carieră în fotbalul internațional doar pentru că, în loc să coacă chifle și prăjituri în întreprinderea părinților săi, s-a putut descurca mai bine cu balonul rotund? În ambele cazuri, talentul a jucat un rol important, nu încape discuție — însă ambele cariere au primit mereu impulsul decisiv printr-un antrenament specific și intens.

Dacă v-ați decis să mergeți pe urmele lui Steffi Graf, veți exersa cât mai des posibil serviciul, veți încerca să perfecționați poziția rachetei în mână, pentru ca mingea să zboare într-acolo unde doriți dumneavoastră

să ajungă. Ideea de a merge pur și simplu pe teren și de a putea învinge cu timpul în mod automat orice adversar pare, în schimb, absurdă.

Așadar, în cazul antrenamentului, factorul decisiv îl constituie repetarea cât mai frecventă pentru deprinderea funcțiilor fundamentale. Nimic altceva nu se întâmplă atunci când părinții se delimitează în atitudinea față de copiii lor și, printr-un comportament fără echivoc, stabilesc mereu structuri care sunt importante pentru formarea funcțiilor psihice. Părinții care discută permanent cu copilul lor subiecte pentru adulți, care le acordă chiar și copiilor mici o foarte largă autonomie și independență nu fac decât să procedeze ca un antrenor de tenis care nu-i dă protejatului său în mână mai întâi racheta și mingea, ci începe imediat să discute cu el despre rafinamentele tactice și despre strategiile de joc. Acest jucător va pretinde, ce-i drept, că a înțeles totul și va încerca să pună în aplicare indicațiile pe teren, însă din cauza lipsei deprinderii tehnice a jocului, nu poate decât să eșueze.

Transferat asupra copiilor, se poate demonstra ce înseamnă acest lucru prin

exemplul atitudinii față de muncă. Aceasta trebuie pretinsă mereu din partea copiilor, pentru ca ei să și-o poată însuși ca funcție de bază. Ea trebuie formată de către părinți și profesori și nu funcționează, în primul rând, atunci când copilului i se dă posibilitatea să decidă când dorește să rezolve o sarcină și, în al doilea rând, când încerc să discut deja cu copilul chestiuni dificile din punctul de vedere al conținutului, deși el are încă probleme cu procesul de învățare propriu-zis, deci cu însușirea cunoștințelor de bază. A învăța să înveți este, așadar, o premisă pentru a putea folosi de fapt ulterior cunoștințele dobândite.

De altfel, necesitatea antrenamentului permanent nu se limitează doar la formarea funcțiilor psihice, ci se referă în aceeași măsură la activitățile zilnice, precum, de exemplu, strângerea mesei pentru micul dejun sau chiar și igiena corporală. Astfel, durează aproximativ patru ani, care inițial par incredibili, până ce un copil este capabil să strângă singur farfuriile de pe masă, fără ca acest lucru să fie asociat cu o sarcină sau cu

orice altă participare din partea părinților. La vârsta de aproximativ cinci ani un copil începe să-și dezvolte această capacitate, însă abia la vârsta de nouă ani va fi învățat, prin antrenament permanent, faptul că această strângere a farfuriilor are o anumită semnificație logistică în gospodărie și, de aceea, este necesară. Interiorizarea proceselor în cazul igienei corporale durează încă și mai mult.

Ca să nu apară nicio neînțelegere: copiii sunt de la sine dornici de cunoaștere, doresc să învețe, le face de-a dreptul chiar plăcere, vor să se dezvolte, să continue să evolueze cât mai repede. Totuși, ei trebuie călăuziți. Învățarea constă adesea în repetări. Adesea, este plictisitor și, încă și mai frecvent, cu adevărat istovitor. Drept urmare, copiii evită această realizare a sarcinilor de exersare, dacă ea nu li se pretinde din exterior. Un bun exemplu în acest sens, pe care majoritatea dintre noi îl mai cunoaștem încă bine de pe vremea propriilor noștri ani de școală, este memorarea neplăcută a cuvintelor în limbi străine. Fără repetarea permanentă a cuvintelor nu va fi niciodată posibil să se folosească o limbă străină într-un mod profitabil.

Însă copilul nu poate avea perspectiva pentru a cuprinde cu privirea acest context al procesului învățării. Acest lucru înseamnă că premisele psihice pentru o învățare de succes, adică, de exemplu, o atitudine adecvată față de învățare, trebuie formate prin antrenament, și anume la toți copiii în mod egal. Un copil nu poate de la sine să asculte liniștit, să stea așezat, să aștepte, să vorbească numai când este

invitat. Toate acestea trebuie învățate, antrenate, mereu și mereu. Astfel, în primul an școlar, un adult ar trebui să stea lângă el în timpul efectuării temelor pentru acasă și să îndrume copilul cu afecțiune, dar în mod ferm, ideal ar fi cu o mare liniște interioară. Ulterior ar fi bine ca, pe parcursul întregii școli elementare, copilul să-și facă temele pentru acasă întotdeauna în apropierea acestei persoane de referință, întrucât la această vârstă munca este corelată cu o persoană. Un copil de școală primară nu poate înțelege frumosul principiu „Non scholae sed vitae discimus („Nu învățăm pentru școală, ci pentru viață), ci el va realiza

sarcina sa întotdeauna pentru părinți, pentru profesori sau pentru alte persoane de referință apropiate din mediul său de învățare. Adultul ar trebui să decidă, în timpul acesta, cu privire la succesiunea și cantitatea celor învățate (astfel, și cu privire la numărul necesar de repetări ale materiei) și, bineînțeles, ar trebui să aprecieze și calitatea muncii copilului.

Aceste exemple pot da o idee despre cât de absurd este să se pornească de la concepția că psihicul uman se dezvoltă automat și că, la un moment dat, la vârsta adultă, este atât de matur, încât omul poate face față de la sine cerințelor vieții. Dar, întrucât dezvoltarea psihicului și a funcțiilor sale nu poate fi văzută și atinsă, o mare parte a oamenilor pornesc exact de la această idee.

UN STUDIU DE CAZ: ADRIAN

Adrian a ieșit în evidență cu mult înainte de a începe școala. Adesea, o însoțea pe mama sa la prânz, când fratele lui mai mare trebuia luat de la școală. Atunci se ajungea mereu la certuri puternice cu mama în parcarea din fața terenului școlii, respectiv în curtea școlii. Adrian striga și urla, plângea și se tânguia cât îl ținea gura, deoarece ceva nu-i convenea. Obervațiile au scos la iveală faptul că mama nu lua niciodată vreo măsură pentru a opri comportamentul necuviincios și penibil al copilului.

Adrian a manifestat un comportament anormal chiar și în timpul așa-numitei predări prin joc atunci când a fost înscris la școală. Nu s-a implicat în sarcinile date și s-a ocupat cu altceva. Cu toate acestea, Adrian a fost înscris la școală — și anume la insistența părinților și la recomandarea din partea grădiniței.

Încă de la început nu a fost tolerat în niciun grup — de obicei stătea întins pe jumătate de masă și îi necăjea pe vecinii săi. A primit o bancă individuală, însă obținea cele mai bune rezultate atunci când putea lucra culcat pe o saltea de camping în fața tablei. Era surprinzător ce strategii dezvolta Adrian atunci când profesoara cerea ceva de la el. Mai întâi „își

astupa urechile, ignora complet cerințele rostite pe un ton normal. Reacționa abia la „abordările foarte energice, sonore, stăruitoare și începea etapa negocierilor și discuțiilor. Se milogea, făcea pe bebelușul și se enerva. Se pare că până în acel moment nu cunoscuse ce înseamnă un comportament cu adevărat consecvent. În fond, Adrian nu este un copil agresiv, el este mai degrabă total inadaptat și, în felul acesta, intră în conflicte cu colegii săi. Deosebit de regretabil este faptul că, din cauza comportamentului său, nu poate demonstra performanțele pe care le-ar putea realiza datorită inteligenței sale.

Capitolul 4

DECĂDEREA ÎN ETAPE — DE LA EDUCAȚIA INTUITIVĂ LA SIMBIOZĂ

Dacă arunci o privire asupra pieței de carte, observi un segment care de ani de zile se află într-un domeniu stabil al vânzărilor: cărțile motivaționale. În interiorul acestui segment se poate identifica încă o tendință specifică: ghidurile educative, de *parenting,* cunosc un mare avânt, o întreagă armată de experți de diferite orientări și-a găsit aici un câmp de activitate în care se poate manifesta din plin.

Indiferent de utilitatea acestei îndeletniciri și de seriozitatea fiecărui titlu de pe această piață, se pune întrebarea de ce este atât de căutat un subiect despre care ar trebui de fapt să presupunem că e reglementat oarecum de la sine, prin tradiție și intuiție.

În ultimii ani s-a creat impresia că educația copiilor este ceva ce trebuie învățat, precum condusul mașinii. Nu degeaba devine tot mai cunoscut termenul-cheie „permis de conducere pentru părinți". Această sintagmă nu doar că dă numele unei celebre emisiuni tv, ci a devenit o opțiune extrem de serioasă, în ideea de a li se preda părinților cursuri, de către un personal instruit, despre cum trebuie să se poarte cu copiii lor.

E o idee bizară dacă te gândești că lumea a reușit până acum să facă să se maturizeze miliarde de oameni, care au devenit adulți folositori fără

un asemenea mecanism. Însă, întrucât condițiile sociale și, astfel, relația dintre părinți și copii s-au schimbat atât de radical, statul însuși, respectiv instituțiile sale, începe să se gândească la posibilitatea unei intervenții constrângătoare pentru părinți în ceea ce privește educația copiilor lor.

ȘCOLILE DEVIN ACTIVE

Totuși, slavă Domnului, „permisul de conducere pentru părinți, ca o condiție impusă de stat pentru a putea aduce un copil pe lume, încă nu există. Cum ar putea arăta transpunerea în practică a unui asemenea concept de „permis de conducere ne-o demonstrează însă exemplul Școlii generale Nikolaus-August-Otto din Berlin-Lichterfelde. Acolo, conducerea școlii a introdus în anul 2003 seminarii obligatorii pentru părinți, fără a căror frecventare aceștia nu-și pot înscrie copiii la școală. În cursul acestui eveniment, care durează mai mult de două luni, sunt clarificate întrebări fundamentale. O asemenea întrebare sună în felul următor: „Ce metode educaționale cunoașteți? sau chiar „Ce metode sunt potrivite pentru a-mi educa copilul în așa fel încât să devină o personalitate fericită, conștientă de propria valoare și cooperantă? Încă și mai bine clarifică despre ce este vorba punctele care la începutul seminarului sunt parcurse cu fiecare părinte în parte: „Suntem noi înșine responsabili pentru comportamentul nostru sau chiar, foarte simplu, însă deosebit de important, „Suntem punctuali.

Instituția din Berlin-Lichterfelde este până acum singura școală care a introdus asemenea seminarii ca o condiție obligatorie pentru admiterea elevilor. Însă, între timp, mai multe instituții au ajuns să practice, în mod voluntar, asemenea cursuri, care, în majoritatea lor, se bazează pe programul „STEP (din limba engleză: Systematic Training for Effective Parenting), „Antrenamentul sistematic pentru un parentaj eficient, care s-a dezvoltat în SUA deja în urmă cu peste 30 de ani.

Așa cum am spus: în cazul evoluției progresive a deficiențelor psihice ale copiilor noștri, ceea ce astăzi poate că încă ni se pare absurd în ceea

ce privește acest „permis de conducere pentru părinți" probabil că la un moment dat va deveni absolut necesar.

CE ÎNSEAMNĂ ACEST LUCRU PENTRU MODELELE PARENTALE?

Problemele descrise până acum ale copiilor și adolescenților trebuie privite mai ales în contextul relațiilor dintre părinți și copii, dar și dintre alte persoane implicate în educația copiilor, precum educatori, profesori, bunici, bone etc. și copii. Domeniile problematice, care duc la o suprasolicitare a adulților, au consecințe grave asupra modului în care copiii sunt percepuți astăzi de către persoanele de referință adulte.

Am dezvoltat un model în trei etape al tulburărilor relaționale determinante, prin care se poate arăta evoluția acestei percepții și, mai ales, se poate intui adevărata dimensiune a problemei. Acest model tratează relația dintre copii și adulți și descrie modul în care, treptat, această relație s-a schimbat radical și neagă tot ceea ce marchează în mod clasic relațiile dintre generații. Lucruri esențiale, precum respectul și conștiința, sunt ignorate în fiecare etapă a modelului și, în cele din urmă, se ajunge la o pierdere totală a capacității de relaționare a omului. Încrederea, conviețuirea socială devin imposibile, deoarece oamenii nu mai sunt capabili de aceste lucruri.

Cele trei etape ale modelului descriu situații care în ziua de azi apar în societate într-o mare măsură și sunt deja percepute adeseori ca fiind normale. Totuși, la o analiză mai detaliată, cu luarea în considerare a fundalului psihic, ies la iveală chiar acele abisuri spre care se îndreaptă o societate care ajustează tot mai în jos standardele sale de evaluare pentru comportamentul uman și pentru relațiile umane și care găsește, chiar și pentru comportamentul evident greșit, mereu noi explicații, care însă pentru situația generală nu au absolut nicio importanță.

Copiii sunt iubiți, acest lucru pare a fi de necontestat. Atunci când nu se comportă așa cum se așteaptă din partea lor, începe automat o dezbatere structurată care se referă la formele de educație, la politica familială sau

chiar la fundalurile educaționale problematice ale persoanelor responsabile de educația copiilor și care găsește aici enorm de multe scuze și de motive șubrede. Acestea declanșează un activism exagerat — de la discuția despre cămin, alocația parentală și până la dezbaterea taților, apare tot timpul câte un subiect ce produce permanent agitație în domeniul politicii familiale. Surprinzător este doar faptul că atât de puține lucruri se schimbă.

Bineînțeles, acest lucru nu trebuie să discrediteze abordările lăudabile de

natură politică și pedagogică. Acestea sunt neapărat necesare și probabil că încă există prea puține idei cu adevărat bune în acest domeniu. Însă ar fi neapărat necesar ca cei responsabili să-și clarifice pe ce bază pot aborda de fapt toate aceste lucruri, și anume, pe baza unui psihic sănătos al copiilor și adolescenților, care să poată asigura realizarea de fapte bune.

Înainte de a detalia cele trei etape ale modelului meu relațional, doresc să mai arunc o privire asupra stilului clasic de educare a copiilor, asupra căruia a existat încă un larg consens până pe la sfârșitul anilor ’80 ai secolului trecut. Această descriere nu servește vreunei glorificări a vremurilor și metodelor anterioare în sensul de „înainte totul era mai bine", ci are scopul de a aduce o conștientizare asupra ceea ce s-a schimbat în sens negativ pe cele trei trepte ale sistemului.

EDUCAȚIA CLASICĂ — DESPRE VALOAREA INTUIȚIEI UMANE

„Asta nu te privește pe tine!" Vă mai amintiți cu groază această replică, pe care probabil că ați auzit-o foarte des în copilărie? Ori de câte ori adulții discutau despre ceva care copiilor li se părea a fi deosebit de misterios și de interesant, erau rostite aceste cuvinte aproape insuportabile.

Oricine trebuie să fi urât în copilăria sa această propoziție și încă o altă serie de declarații de refuz asemănătoare ale părinților și trebuie să fi

dorit sfârșitul rapid al propriei copilării, pentru a putea afla, în sfârșit, cele mai mari mistere ale lumii, pe care părinții, bunicii și profesorii le-au ascuns de el cu atâta stăruință.

Părinții, care, prin această propoziție și prin altele, au încercat să-i țină pe copii departe de „lucrurile pentru adulți", de regulă au făcut, în mod intuitiv, ceea ce este corect. I-au ferit pe copiii lor de subiecte care i-ar fi suprasolicitat pe aceștia din punct de vedere emoțional și psihic și s-au delimitat în atitudinea lor de generația tânără, astfel încât aceasta să poată recunoaște o ierarhie clară, care nu înseamnă nimic altceva decât că există subiecte pentru adulți și subiecte pentru copii. Ce subiecte fac parte din ce domeniu au stabilit-o exclusiv adulții, căci lor nu le-a venit ideea de a discuta așa ceva cu copiii.

Încă și mai bine a fost atunci când subiectele problematice nici măcar nu au ajuns la urechile copiilor. Problemele parteneriale ale părinților, chestiunile dificile legate de boală și de moarte, deciziile de natură financiară care erau importante pentru viitor, războiul și, bineînțeles, și multe chestiuni legate de sexualitate, toate acestea erau subiecte care au fost discutate, în funcție de posibilități, seara, când copiii erau în pat. Această generație de părinți știa, în mod intuitiv, că există o serie întreagă de subiecte care îi suprasolicită pe copii și care i-ar fi împovărat puternic în viața de zi cu zi. Așadar, ținerea la distanță a copiilor de aceste discuții a avut un motiv extrem de pozitiv: trebuia păstrată lipsa de griji a copilăriei, copiii trebuiau protejați și trebuiau să crească ocrotiți.

Pentru acest stil de relaționare cu copiii pot fi găsite multe alte exemple. Dacă în rândul adulților se dădea curs unei invitații, copiii erau adesea prezenți numai în momentul salutului, căci, în funcție de posibilități, erau ținuți la distanță de discuțiile ulterioare, de obicei prin metoda simplă de a le oferi o ocazie de a se juca. Chiar și organizarea utilizării televizorului era coordonată în așa fel încât, în funcție de posibilități, copiii nu aveau voie să vadă știri sau filme cu scene violente ori

scene de dragoste. La acestea se adăugau reguli stricte cu privire la orele de culcare, care oricum nu permiteau vizionarea filmelor difuzate seara târziu, care erau accesibile persoanelor cu vârste mai mari.

Pe scurt: era absolut normal ca majoritatea deciziilor importante să fie luate de adulți, iar copiii să fie nevoiți să accepte rezultatul. Motivul pentru acest lucru a fost permanent recunoașterea unei granițe invizibile între lumea adulților și lumea copiilor, perceptibilă, de exemplu, și prin faptul că copiilor nu le erau permise judecăți de valoare despre adulți, ci copilului i se explica cel puțin la nivel verbal că așa ceva nu-i este îngăduit. Această sancționare verbală venea apoi și sub forma unei observații („Nu se vorbește așa despre adulți!"), și nu prin încercarea de a explica în detaliu de ce lucrurile stau așa.

La acea vreme, toate aceste strategii educaționale încă nu erau percepute ca „strategie", deoarece acest cuvânt implică, probabil ca niciun altul, schimbarea care s-a instalat treptat. Strategiile iau naștere după o reflecție matură, ele iau în considerare un argument pro și unul contra. Cine acționează strategic cântărește și încearcă să ia, în cele din urmă, o decizie rațională.

Aplicat la chestiunile de parentaj, în principiu, acest lucru nu înseamnă ceva negativ: bineînțeles că educația copiilor ar trebui să urmeze linii directoare raționale. Însă această monedă are două fețe. Căci această teoretizare excesivă a parentajului înseamnă și o renunțare la acea educație intuitivă, care, de exemplu, a considerat separarea descrisă mai sus dintre lumea adulților și lumea copiilor drept una dintre constantele sale fundamentale și nu ar fi pus niciodată la îndoială faptul că există o relație ierarhică între adulți și copii, care îi plasează pe primii deasupra celor din urmă.

Toate acestea s-au întâmplat într-o perioadă în care, comparativ cu astăzi, transformarea tehnologiei avea mai degrabă un ritm lent. Ce importanță urma să aibă calculatorul în viitorul apropiat pentru viața noastră, a tuturor, s-a putut bănui cel mult în jurul anului 1990. Însă: la începutul anilor ’90, această dezvoltare a început, treptat, să ia avânt.

Tehnica a început să unească lumea tot mai mult, informații din cele mai îndepărtate colțuri ale pământului erau permanent disponibile în sufrageriile de acasă, treptat a apărut o bănuială despre ceea ce încercăm astăzi să descriem prin cuvântul-cheie „globalizare". Prin faptul că lumea exterioară s-a apropiat tot mai mult de propriul mediu, au fost desființate, în felul acesta, și granițele din interiorul lumii adulților, care înainte erau firești. Brusc, oamenii au

început să se simtă „oarecum" responsabili pentru întreaga lume (și, mai ales, pentru mizeria din ea).

Aceste schimbări în relația dintre om și mediul său nu au putut rămâne fără consecințe asupra relației cu copiii. Treptat au luat naștere deplasări bazate pe un consens social, cu ale căror consecințe asupra psihicului copilului trebuie să ne confruntăm astăzi tot mai mult.

Omul suprasolicitat de transformarea socială, care, în încercarea de a ține pasul cu ceilalți, a pierdut și multe contacte cu alți adulți, a pornit în căutarea unui înlocuitor, pe care l-a găsit în copil. În consecință, s-a dezvoltat o relație cu copilul, care poate fi ilustrată foarte bine aruncând o privire asupra comportamentului lui Manuel, un elev în vârstă de 13 de ani, ce trăiește într-o locuință cu mama lui care îl crește singură.

UN STUDIU DE CAZ — O PROFESOARĂ POVESTEȘTE DIN VIAȚA EI COTIDIANĂ

Stau împreună cu o colegă pe coridor, pentru a discuta ceva. Un băiat intervine în mijlocul discuției și ne întrerupe. Drept urmare, spun că — așa cum poate vedea — acum nu am timp. Băiatul nu se lasă descurajat și continuă să povestească despre problema sa. Când îi atrag din nou atenția să aștepte un moment, răspunde:

— Când sunteți, în sfârșit, gata? Acum e rândul meu. Trebuie să aflu ceva pentru tema pentru acasă. Și acum sunt aici, iar tu nu ai timp. Nici mama mea nu consideră că este bine cum mă tratați.

Iată răspunsul mamei, când o abordez cu privire la acest lucru:

— Este foarte dornic de cunoaștere și vrea să înțeleagă totul mereu imediat. Așa se întâmplă în cazul unor asemenea copii interesați și dezghețați: sunt puțin nerăbdători.

Capitolul 5

PRIMA TULBURARE RELAȚIONALĂ. PARTENERIATUL — COPIII SUNT ELIBERAȚI FORȚAT DIN ROLUL LOR SUBORDONAT

Următorul studiu de caz prezintă o scenă tipică dintr-o familie germană: mama lui Manuel a primit o scrisoare de la Serviciul pentru protecția copilului. Aceasta stă deschisă pe masa din sufragerie, în timp ce mama lui Manuel discută cu o cunoștință, care a venit în vizită la o cafea. În timpul acestei discuții dintre cele două femei, Manuel intră în cameră, i se adresează mamei sale, pentru a-i spune că acum merge afară. Ignoră prezența cunoștinței și totodată ia cu el scrisoarea de la Serviciul pentru protecția copilului, pentru a o citi.

Mama dorește să știe unde vrea să meargă fiul ei și îl întreabă. Însă Manuel ignoră întrebarea, în schimb, comentează conținutul scrisorii. Când, în cele din urmă, se pregătește să iasă din cameră fără a răspunde mamei sale la întrebarea cu privire la scopul său, aceasta repetă întrebarea. Vizibil enervat, el reacționează abia acum printr-un răspuns nepoliticos și părăsește în cele din urmă camera, fără să închidă ușa.

În timpul acestei întregi scene, cunoștința mamei continuă să stea în cameră, însă, mai ales pentru Manuel, pare să nu existe deloc.

Interesantă este reacția mamei, atunci când este întrebată cu privire la comportamentul fiului ei. Ea nici nu a remarcat faptul că Manuel a citit o scrisoare adresată ei, fără a-i cere permisiunea. Motivul este pur și simplu acela că se întâmplă frecvent ca fiul să deschidă corespondența mamei, să o citească și să o mai și comenteze. Oricum, spune mama, ea

discută adesea probleme importante cu Manuel, îl consideră ca fiind „deștept și are sentimenul că „adesea pune punctul pe i.

Nici comportamentul distant și neprietenos pe care îl manifestă în timp ce părăsește camera și nici reacția la întrebarea ei cu privire la scopul său nu i se par mamei neobișnuite și nu o enervează.

Însă, totodată, își face griji cu privire la performanțele lui școlare aflate în scădere și se plânge că el nu-i mai permite să-i spună nimic referitor la temele pentru acasă.

La întrebarea cum ar defini relația cu fiul ei, ea răspunde într-un mod aproape programatic, prin termenul care caracterizează prima etapă a modelului meu:

relația cu Manuel este una de tipul „parteneriatului".

Manuel este „partenerul" mamei sale. În această propoziție scurtă se află o cantitate uriașă de tragedie. Mama lui Manuel a renunțat deja în bună parte la rolul ei de educatoare a fiului său. Ce-i drept, încă este responsabilă de creșterea lui, însă abia dacă mai este capabilă să-l educe. Situația ei socială în calitate de mamă care își crește singură copilul joacă cu siguranță, drept cauză, un rol important, ca și presiunea care apasă zilnic asupra ei, de a asigura mijloacele de existență pentru familia formată din doi membri. În felul acesta se creează o situație individuală de suprasolicitare, care îi îngreunează mamei posibilitatea de a-și îndeplini sarcina ei naturală.

Relația normală dintre Manuel și mama lui ar trebui să fie una ierarhică: Manuel ar trebui să cunoască și să accepte secretul corespondenței, ar trebui să știe că la o întrebare adresată normal, îndreptățită, ar trebui să dea un răspuns normal. Și ar trebui să poată remarca faptul că, în momentul intervenției sale, mama lui se află într-o discuție, pe care este pur și simplu nepoliticos și deplasat să o întrerupi.

În mod evident, lui Manuel îi lipsesc deja funcții psihice precum politețea (referitor la discuție) sau o conștientizare a noțiunilor, precum „al meu și „al tău (referitor la citirea corespondenței străine). În mod normal, mama lui ar fi prima persoană de referință care ar fi trebuit să se ocupe de formarea acestor funcții psihice. Ea ar trebui să recunoască comportamentul greșit al lui Manuel, să-i atragă atenția asupra lui, iar în cazul lipsei sale de înțelegere să-l și sancționeze în mod corespunzător, așadar, să aibă loc oglindirea clasică. Însă nimic din toate acestea nu se întâmplă, deoarece ea s-a pus deja pe același nivel cu fiul ei, desființând, astfel, structurile ierarhice. Ea îl acceptă pe copilul său minor ca „partener" al ei, deoarece nu mai este capabilă să-și perceapă intuitiv poziția de educatoare, ci încearcă în mod rațional să-i acorde băiatului o maturitate pe care el încă nu o poate avea la vârsta lui.

Exemplul lui Manuel și al mamei lui indică faptul că problema constă într-o deplasare a nivelurilor. Adultul și copilul stau pe același nivel și sunt pe picior de egalitate, astfel încât niciunul dintre ei nu-i poate stabili celuilalt o direcție. Această relaționare modernă cu copilul este considerată astăzi în societate ca fiind complet normală. De exemplu, excluderea din discuțiile adulților reprezintă o excepție absolută: copiii sunt prezenți, într-un mod complet firesc, în aproape orice situație și au voie să asculte tot ceea ce au de discutat adulții. Dacă odinioară asemenea

conversații erau desfășurate seara, în ziua de azi adesea totul este discutat imediat, indiferent de cricumstanțele exterioare. Și în cazul acesta iese la iveală incapacitatea crescândă a adulților de a face față solicitărilor cotidiene. Copilul care este privit ca partener trebuie să ajute: și afirmațiile sale sunt luate categoric în serios, fie că este vorba de probleme parteneriale, chestiuni financiare sau alte subiecte, care, de fapt, ar trebui să se afle, în mod absolut firesc, în afara domeniului său de interes. Copiii care își exprimă părerea în astfel de situații nu mai sunt atenționați asupra faptului că încă nu sunt suficient de în vârstă pentru asemenea chestiuni, ci participarea lor este apreciată pozitiv, ca semn de maturitate — un proces care este posibil numai ca urmare a statutului de

partener al părinților. Chiar dacă este evident faptul că cel mic încă nu-și poate exprima inteligibil opinia cu privire la subiectul respectiv sau că nu a înțeles legăturile logice, perspectiva partenerială nu ia sfârșit. Atunci se ascultă în mod binevoitor cu și mai mare atenție, se explică pe larg, iar copilul este, astfel, și mai adânc implicat în probleme despre care adulții ar fi trebuit, de fapt, să-și dea de mult seama că îl suprasolicită pe copil. Chiar și prietenii și cunoștințele părinților care se comportă în felul acesta cu copiii lor reacționează de obicei cu o mare bunăvoință la situația conversațională deja descrisă. Astfel, nici mama lui Manuel nu a fost atenționată de cunoștința ei asupra situației primejdioase în care s-a implicat împreună cu fiul său.

Dacă problema s-ar afla doar la părinți, ar mai putea exista posibilitatea de a o contracara în mod corespunzător în grădiniță și școală. Însă situația este deosebit de problematică datorită faptului că și conceptele moderne din acest domeniu se bazează în general pe ideea relației parteneriale cu copilul. Să aruncăm o privire asupra grădiniței, pentru a ne clarifica ce schimbări au avut loc și ce generează ele.

OFERTA SE CONFORMEAZĂ NEVOILOR COPIILOR — CONCEPTE PRIVIND PARTENERIATUL ÎN CADRUL GRĂDINIȚEI

În august 2007 am găsit următorul articol într-un ziar cotidian, pe care îl citez aici în rezumat:

„Ce-i drept, nu există robinete din aur, dar există o sală de fitness cu pereți din oglinzi, o zonă de wellness foarte dichisită care include și saună, iar în fața ușii stă șoferul. [...] În noua grădiniță de zi, în ciuda taxei lunare de 980 de euro, aglomerația este mare. [...] Copiilor din grădinița bilingvă li se oferă, printre altele, educație muzicală timpurie, înot, balet sau chiar ore de limba chineză — parțial contra unui cost suplimentar. În plus, părinții, adesea foarte ocupați, pot apela la un serviciu de aducere și de luare de la grădiniță, iar pentru fizioterapie este amenajată o cameră specială. [...] Directoarea grădiniței nu vede niciun

pericol de suprasolicitare, deoarece ofertele «se conformează nevoilor copiilor»."

Este acesta un exemplu extrem? Cu siguranță. Este aceasta expresia decadenței unei anumite categorii sociale cu care majoritatea cetățenilor are mai degrabă puțin de-a face? Și acest lucru este adevărat, nu încape îndoială. Însă nu despre asta e vorba. Tocmai pentru că latura financiară nu are nicio importanță în cazul acestei grădinițe, se poate acorda atenție în mod deosebit pretenției privind amenajarea. Potrivit afirmației directoarei, „nevoile copiilor" constituie fundamentul activității în cadrul grădiniței. Nevoile copiilor? Zonă de wellness, șofer și saună? Nu e greu de recunoscut faptul că nevoile (realizabile ale) părinților și nevoile (închipuite ale) educatoarelor joacă aici rolul decisiv. Copilului i se impune oarecum satisfacerea acestor nevoi tipice adulților; din punctul de vedere al adulților, el trebuie să se comporte la fel ca ei, ar trebui să simtă aceleași dorințe de a beneficia de lux și de pretinsa relaxare. Și, în calitate de parteneri, așa cum sunt părinții și responsabilii căminului, ei le satisfac, bineînțeles, copiilor, aceste dorințe atribuite lor.

Este o lume absurdă, nu încape îndoială, însă, din păcate, este expresia schimbărilor din domeniul grădinițelor, care, prin conceptul de parteneriat, influențează negativ, într-un mod dramatic, dezvoltarea psihică a copiilor.

Ce-i drept, așa-numitele instituții educaționale de elită, precum cea descrisă mai sus, au existat dintotdeauna, însă și pretențiile și activitatea lor erau supuse odinioară altor principii. Structura generală și a grădiniței în sine s-a schimbat

fundamental. În anii ’80, educatoarele se considerau încă în mod clar persoane care călăuzeau și îndrumau, și anume, atât pe copii, cât și pe părinți. Încă înainte de a putea merge la grădiniță, copilul trebuia evaluat de educatoare dacă era apt din punctul de vedere al nivelului general de dezvoltare.

Desfășurarea programului zilnic la grădiniță era caracterizată de procese repetitive, așadar de ritualuri fixe, care le ofereau tuturor o structură de încredere. În general, două educatoare conduceau un grup de 20 până la 25 de copii, cărora li se dădeau zilnic directive clare privind forma și conținutul, de exemplu, ore fixe la care grupul trebuia să fie complet pentru a putea începe anumite proiecte, ore fixe pentru micul dejun sau așezarea pe scaune în cerc ca încheiere a zilei petrecute la grădiniță.

Firește că, în cadrul acestei structuri, posibilitățile fiecărui copil de a lua decizii erau relativ scăzute, ele se aflau în domeniul subdeciziilor, după care educatoarele stabileau linia directoare clară, structurată. În domeniul responsabilității acestora se afla, fără îndoială, stimularea copilului în afara familiei, în orice privință: atât în domeniul abilităților sociale, cât și în cel al motricității generale, al percepției și al dezvoltării limbajului. Odată cu aceste sarcini, funcția grădiniței era clar conturată: pregătirea copiilor pentru frecventarea școlii primare.

Tocmai pentru această funcție pregătitoare era obligatoriu un program preșcolar zilnic în ultimul an de grădiniță. În cadrul acestui program, copiii meșthereau și pictau aproximativ o oră pe zi, sub îndrumarea unei educatoare. În felul acesta, în mod automat, copiilor în vârstă de cinci ani li se cerea să petreacă acest timp șezând la masă și să îndeplinească sarcinile de lucru ale educatoarei. Efectul acestei activități nu era doar unul practic, și anume faptul că stăpâneau manipularea foarfecei și a creionului. Copiii au trebuit, de asemenea, să treacă prin experiența importantă de a fi uneori nevoiți să efectueze aceste activități chiar și fără să aibă chef și în timpul acesta să-și amâne propriile nevoi. Exista, așadar, o exersare conștientă a toleranței la frustrare a copilului prin acordarea de sarcini ceva mai dificile, care îi împiedicau să-și satisfacă, măcar pentru un timp, nevoile dedicate doar plăcerii.

De asemenea, copilul trebuia să se adapteze grupului, așadar, de exemplu, să învețe să aștepte atunci când educatoarea tocmai se ocupa de un alt copil. În plus, el trebuia să se supună și educatoarei, să o

asculte atunci când ea, de exemplu, îl îndruma cu privire la următorii pași de lucru.

În timpul tuturor acestor procese, erau corectate permanent anomaliile comportamentale, se încerca, atât cât se putea, compensarea, prin stimulare, a deficiențelor identificate. În timpul acesta, părinții erau informați despre comportamentul copilului la grădiniță, erau atenționați și chiar sfătuiți în ceea ce privește comportamentele greșite.

Odată cu absolvirea grădiniței, copiii dobândeau o competență socială importantă. Erau capabili să se lase conduși de adulți și să accepte regulile stabilite din exterior. Atât în domeniul percepției, cât și în cel al motricității, copiii dispuneau de o mare experiență, multe performanțe motorii fine puteau fi realizate în mod coordonat. De exemplu, la absolvirea grădiniței, orice copil era capabil să lege o fundă la șireturile de la pantofi. Din punctul de vedere al limbajului, acești copii nu prezentau de regulă niciun fel de deficiențe.

În schimb, dacă analizez activitatea desfășurată astăzi la grădiniță, trebuie să constat faptul că au avut loc schimbări grave în cadrul abordărilor, care sunt cauzate de introducerea unei relații „parteneriale" cu copiii.

Mai întâi, nu mai există nicio condiție de admitere, în sensul unui anumit nivel de dezvoltare pe care trebuie să îl îndeplinească un copil. Acest lucru este împiedicat chiar și numai de dreptul legal la un loc la grădiniță, care reflectă în primul rând presiunea socială de a le da mamelor posibilitatea de a reveni cât mai repede la serviciu. În întreaga dezbatere actuală cu privire la locurile de îngrijire pentru copiii cu vârsta sub trei ani se poate observa foarte bine faptul că nivelul de dezvoltare al copiilor abia dacă mai are vreo importanță și este sacrificat luptelor între diferitele curente politice.

Dacă te uiți în grădinițe constați repede faptul că acolo există tot mai puține lucruri stabilite în programul zilnic. Ritualurile și structurile, care odinioară erau o componentă stabilă, au fost considerate inutile sau

restrictive și, astfel, au fost desființate. Abordarea deschisă, pe care astăzi o practică multe grădinițe, implică faptul că un copil poate alege cu ce educatoare să-și petreacă dimineața și în ce grup dorește să stea. Predomină principul așa-numitelor grupuri cu preferințe similare: copilul este considerat capabil să decidă în mod independent cu privire la procesele importante din cadrul grădiniței.

În cazul acestei forme de activitate desfășurate în cadrul grădiniței se impune mult prea des impresia că, în aceste instituții, obiectivul prioritar este ca micuții să se distreze și să se poată dezvolta „liber". Nimeni nu dorește să le distrugă copiilor

bucuria, iar societatea înclinată spre plăcere oferă grădiniței premisa ca personalul să nu se mai afle în poziția de conducere și să reglementeze tot mai puține lucruri sau să nu mai reglementeze nimic în ceea ce privește activitățile. Bineînțeles că nu se întâmplă ca acestor educatoare să le scape complet anomaliile comportamentale ale copiilor aflați în grija lor. Însă la nivel partenerial ele nu se mai simt responsabile să intervină pentru a reglementa situația, ci adoptă poziția diagnosticianului care doar observă anomalia și o deleagă apoi părinților sau terapeuților.

De altfel, o altă expresie a poziției educatorului este faptul că, în ziua de azi, copiilor li se îngăduie să aibă o „personalitate proprie, chiar de la vârste foarte fragede. Sloganul „el/ea este deja o adevărată mică personalitate este astăzi deseori expresia recunoașterii ca parteneri a copiilor mici de către părinți. Întrucât astăzi aproape toți părinții și pedagogii se află cel puțin într-o relație partenerială cu copiii, acest slogan funcționează, de obicei, ca o recunoaștere deosebită a motivației copiilor, respectiv a competenței lor sociale. În felul acesta, adultul aduce copilul la nivelul său și-i permite în mod explicit să fie o persoană matură din punct de vedere psihic și emoțional, care poate face față celor mai mari cerințe.

Faptul că această pretenție față de copil este de neînlăturat se poate observa imediat chiar și la o privire fugitivă. Însă această constatare nu

mai este oportună în gândirea partenerială și cu atât mai puțin în cadrul proiecției.

Adesea, oamenii care activează în domeniul pedagogic au astăzi tendința de a observa și de a diagnostica, în loc să oglindească și să pedepsească comportamentul copiilor, deși tocmai acest lucru ar fi de fapt factorul decisiv pentru ca, printr-o repetare continuă, să i se dea psihicului imatur al copilului mic posibilitatea de a parcurge mereu procesele de maturizare și de a-și forma, astfel, funcțiile psihice. Numai în felul acesta accentul este pus pe o continuitate a dezvoltării copilului. Altfel spus: în cazul comportamentului greșit al copilului, cercetarea cauzelor nu trebuie să fie prioritară. Totuși, firește că este bine dacă educatorii se gândesc care ar putea fi în mod concret cauza unui comportament. Însă unui copil agresiv care aruncă scaune în jur ar trebui ca mai întâi să i se oglindească comportamentul. În schimb, prea des se caută cauza problemelor în mediul copilului: poate gelozia pe un frate nou-născut sau posibilele probleme de cuplu ale părinților. După ce este pus diagnosticul corespunzător urmează trimiterea la terapeutul potrivit, iar în cazurile acestea, problema nu este văzută și rezolvată, ci delegată.

Există pericolul ca, prin acest comportament al adultului, copilului să i se

refuze dreptul său natural la orientare și sprijin de către persoanele sale de referință. El este considerat patologic fără alte discuții și este introdus în circuitul terapiilor și medicamentelor. Însă lipsa unui răspuns adecvat la întrebarea privind orientarea, exprimată prin comportamentul agresiv, face ca, de regulă, copilul să continue să testeze limitele în această direcție. Așadar, s-ar putea ajunge la alte crize, eventual chiar mai agresive, care pentru adulți trebuie să fie complet de neînțeles, tocmai în contextul unei terapii începute.

Așa se ajunge la cazuri precum Sonia, în vârstă de patru ani, care, la recomandarea educatoarei sale de la grădiniță, a ajuns în cabinetul meu. Motivul: Sonia se joacă de cele mai multe ori într-un colț cu ea însăși, caută prea puțin sau nu caută deloc contactul cu ceilalți copii. Întrucât

educatoarea, potrivit propriei afirmații, își face griji pentru copil, recomandă urgent un tratament psihoterapeutic, după ce a încercat deja și în discuțiile cu părinții să cerceteze cauzele comportamentului copilului.

Discuții cu părinții, recomandare pentru terapie — aparent educatoarea face uz de întregul instrumentar care îi stă la dispoziție. Totuși, nu-i vine în minte ideea cea mai evidentă, care în urmă cu zece până la cincisprezece ani ar fi fost încă reacția normală: să ia copilul din colț, să-l îndemne să se joace cu ceilalți copii și să-l și îndrume în timpul acesta.

Un alt exemplu este Tom, în vârstă de cinci ani, care a ajuns la mine deoarece la grădiniță a aruncat de mai multe ori cu scaune în jurul său. În discuția cu părinții, întrebați fiind despre reacția educatoarei, părinții lui Tom povestesc că aceasta își face griji cu privire la cauzele comportamentului lui Tom (așadar, încearcă să-și îndeplinească cu succes presupusul său rol de diagnosticiană) și le-a pus întrebări cu privire la eventualele probleme de cuplu.

Spun încă o dată, pentru a clarifica: nu condamn comportamentul educatoarei ca fiind greșit: ea trebuie, să se gândească bineînțeles, care ar putea fi cauza comportamentului copilului. Însă ceea ce lipsește cu desăvârșire este impulsul de a-l limita pe Tom și de a-i reglementa comportamentul lipsit de măsură.

În ambele cazuri ies la iveală formele de manifestare ale relației parteneriale din cadrul grădiniței. Educatoarele se definesc pe ele însele prea rar ca fiind personal de îndrumare pentru copil. Îi acceptă ca parteneri pe copiii care le sunt încredințați, le dau toate libertățile de a decide cum trebuie să se desfășoare o zi obișnuită la grădiniță, iar în cazul dificultăților reacționează prin a observa, a

diagnostica și apoi prin a delega către specialiști. Faptul că și ele ar trebui să fie specialiști (și ar putea să fie, din punctul de vedere al pregătirii lor profesionale), pentru a-i orienta pe copii în direcția cea bună, joacă un rol prea puțin important în gândirea lor. În cele din urmă,

aici rămâne nefolosit un potențial enorm de a depăși problemele cu copiii.

În consecință, acest lucru duce la faptul că nivelul de dezvoltare al unui copil în momentul înscrierii la școală nu mai este comparabil cu situația care predomina, de exemplu, la începutul anilor ’90. Nivelul perceput ca fiind „normal" a scăzut foarte mult și, în general, este acceptat ca fiind suficient. De aceea, părinții nu mai pretind de la copiii lor la fel de multe performanțe, indiferent dacă este vorba despre domeniul motricității sau despre cel al limbajului. În plus, multe dintre comportamentele care în trecut ar fi fost categorisite ca fiind anormale astăzi sunt clasificate ca fiind normale și ca având tendința de a fi sănătoase.

În felul acesta, părinții fie se cred a fi într-o siguranță înșelătoare, considerând că copilul lor se dezvoltă conform vârstei și nu are un comportament anormal, fie ei înșiși fac parte din categoria, care devine tot mai rară, a educatorilor normali și sunt puternic dezorientați de „tratamentul" copilului de la grădiniță. Acest lucru este atât de fatal tocmai pentru că în felul acesta pot apărea tulburări relaționale între părinți și copii, care nu ar fi luat naștere niciodată în casa părintească.

Vreau să clarific încă o dată: nu cer ca educatoarele să nu-și facă griji dacă un copil ar avea, eventual, nevoie de o stimulare deosebită în unele domenii. Însă este o tendință periculoasă să se constate că aceste griji, adică cercetarea cauzelor, căutarea explicațiilor, sunt mult mai importante decât reacția profesională la apariția comportamentului greșit al copilului. Vorbesc foarte frecvent cu personalul grădinițelor și sunt nevoit să constat că această concepție, potrivit căreia explicarea permanentă și inițierea unei mai bune înțelegeri îl pot ajuta pe copil în dezvoltarea sa, este absolut dominantă. Însă, din păcate, din motivele mai sus menționate, acest mod de a proceda nu le satisface exigențele, fapt ce ne permite, în cele din urmă, să identificăm și modul în care multe educatoare au ajuns, între timp, să-și perceapă ele însele activitatea, și anume ca fiind frustrantă, ca generând neputință și ca

nemaifiind deloc utilă. Nu puține dintre ele se simt în mijlocul unei totale incapacități de a acționa, fără să cunoască motivele mai profunde.

NU AVEȚI CEVA MAI UȘOR? CONCEPȚII PRIVIND PARTENERIATUL ÎN CADRUL ȘCOLII

Următoarea scenă mică dintr-o librărie va aduce, probabil, mai întâi, un zâmbet pe fața dumneavoastră — și mie mi s-a întâmplat același lucru: mama unei fetițe în vârstă de nouă ani intră în librărie și i se adresează, cerând ajutor, vânzătoarei de la raftul cu materiale didactice auxiliare:

— Am nevoie neapărat de ceva pentru matematică, clasa a patra, altminteri fiica mea rămâne repetentă!

După ce vânzătoarea i-a prezentat câteva cărți pentru a alege, mama i se adresează din nou:

— Toate acestea sunt atât de complicate. Nu aveți ceva mai ușor?

Această scenă luată de pe un blog care descrie viața de zi cu zi a librarilor pare la prima vedere inofensivă și amuzantă, însă la o a doua vedere dezvăluie modul în care scăderea nivelului de performanță perceput ca normal s-a fixat în mintea părinților. Mama nu caută un ajutor pentru a-i ridica fiicei sale nivelul cerut la școală, ci ea însăși îl percepe deja pe acesta ca fiind mult prea înalt, așadar, este complet de partea fiicei sale și nu dorește în niciun caz să o confrunte cu acest nivel. Nici măcar nu-i vine ideea că în felul acesta nu o ajută să progreseze.

Probabil că aceasta este o reacție neobișnuită, însă, ca întotdeauna, abia cazurile extreme atrag cu adevărat atenția asupra regulei.

La această mică poveste ar mai putea exista și ceva foarte alarmant, ceva ce nu pot ști sigur din cauza necunoașterii cazului specific. Pentru școală, în special pentru școala primară, este valabil același lucru ca și pentru grădiniță: nivelul pretențiilor a scăzut deja permanent de-a lungul anilor. Dacă această mamă coboară acum nivelul tot mai jos, rămâne

întrebarea ce abilități matematice ar trebui să mai aibă de fapt fiica ei. Răspunsul mamei ar suna probabil în felul următor:

— Dacă fiica mea e fericită fără matematică, atunci e bine, nu trebuie să fie forțată să facă nimic.

Școala este adesea percepută ca fiind neplăcută, de vreme ce este asociată cu obligații. Ceea ce supun aici discuției într-un stil ușor satiric (care amintește de poetul Wilhelm Busch) descrie de fapt problema. Mama din librărie probabil că nu vede în aceste obligații decât „constrângeri" mai dure, amintindu-și de propriii săi ani de școală, respectiv, de vremurile nu chiar atât de demult trecute, în care

învățământul avea o anumită formă, care astăzi este adesea stigmatizată.

Această formă prevedea ca profesorul să fie, în mod foarte firesc, o figură conducătoare și integratoare. Lecțiile se desfășurau, în mod predominant, sub forma predării frontale; succesiunea temporală, formală și cea referitoare la conținut a programului zilnic era asemănătoare. Profesorii erau complet conștienți de faptul că activitatea lor consta, pe lângă transmiterea cunoștințelor de specialitate, și în deprinderea multor funcții, de exemplu, cu privire la motricitatea fină și la coordonare. În plus, se acorda atenție antrenării atitudinii față de muncă, dar erau observate și stilurile de învățare, iar abilitățile sociale erau considerate ca fiind importante, de exemplu, și pentru ca regulile conviețuirii existente în cadrul școlii să poată fi interiorizate ca reguli proprii. Odinioară copiii erau încurajați să-și perceapă poziția în cadrul clasei, deci într-un grup mai mare, și să ia în considerare limitele corespunzătoare în ceea ce privește propriul lor comportament.

Pentru impunerea regulilor de comportament și a performanțelor în domeniul învățării, profesorul avea de partea sa un anumit arsenal pedagogic, începând cu instrumentul principal al acordării notelor și continuând cu sancțiuni precum rămânerea la școală pentru efectuarea temelor, sarcini suplimentare sau mențiunile în catalogul școlar cu consecințe corespunzătoare.

Schimbările care au avut loc față de această imagine clasică a școlii primare reflectă în detaliu tendința partenerială în relația dintre profesori și elevi. De cele mai multe ori este vorba despre lucruri, care, privite superficial, sunt percepute ca fiind inovatoare, cum ar fi, de exemplu, modificările în ceeea ce privește arhitectura de interior din școli. Tendința se îndreaptă tot mai mult în direcția „camerei de zi"; școala devine în felul acesta plăcută, confortabilă. Chiar dacă nu e nimic greșit în a amenaja mai plăcut o încăpere sărăcăcioasă, multe lucruri care actualmente pot fi găsite în sălile de clasă sunt în defavoarea atenției. Elevii sunt distrași de diverși stimuli din încăpere, nu se pot concentra asupra lecției. Și pereții care adesea sunt ornamentați cu tot felul de obiecte lucrate manual, fotografii etc. contribuie la acest lucru. În multe săli de clasă există rafturi deschise cu materiale didactice, în cazul cărora ești nevoit să te întrebi ce rost ar trebui să aibă în acel loc.

În ceea ce privește organizarea lecției, adesea este considerată ca fiind deosebit de inovatoare împărțirea în grupuri mai mici. Copiii nu mai stau așezați față în față cu profesorul, ci se grupează în jurul unei mese, de obicei câte patru sau câte opt. În felul acesta, persoana din față, pe care o privesc majoritatea timpului,

este un coleg, nu mai este profesorul. Această constatare aparent inofensivă determină, din păcate, o adaptare corespunzătoare a copilului: el nu se mai concentrează asupra „figurii călăuzitoare" a profesorului, ci asupra celorlalți copii, care în situația de predare nu ar trebui să joace de fapt niciun rol.

De altfel, această formă de ședere atrage după sine și pericole neurologice; coloana vertebrală este solicitată greșit, atunci când copiii stau lateral sau cu spatele la tablă, așa cum se întâmplă, cu siguranță, în cazul meselor pentru micile grupuri. În unele clase se încearcă contracararea acestui efect prin schimbarea frecventă a locului, căzând în felul acesta în următoarea capcană, deoarece schimbarea permanentă a vecinilor de masă împiedică desfășurarea unui proces structurat în

cadrul școlii, copilul fiind astfel privat de o altă posibilitate de orientare (în funcție de niște vecini constanți).

Din orientare face parte, de exemplu, și ceva atât de simplu precum o începere a cursurilor stabilită în mod clar. Și totuși, acum există școli în care se practică o așa-numită „începere liberă a cursurilor", prin care copiii pot decide, într-un anumit interval de timp, când începe pentru ei ziua de școală. Altfel spus: fiecare vine când vrea.

Libertățile crescânde de luare a deciziilor se exprimă și prin procentajul lecțiilor care trebuie organizate sub forma activității liber alese. Acesta crește. Așadar, copiii decid tot mai mult ce și cu cine vor să lucreze la școală. Importanța învățătorului ca educator și îndrumător trece tot mai mult pe planul al doilea; obiectivul este, de fapt, ca elevul să fie pus în situația de a-și însuși singur materia. Ca exemplu, la școala primară au fost introduse așa-numitele tabele cu litere și imagini, prin care copiii învață să asocieze litere cu ajutorul imaginilor, obținând în felul acesta sentimentul că pot învăța singuri să citească.

Mult prea des, structura învățării în învățământul de astăzi nu mai este coerentă, deoarece conține prea puține elemente de continuitate. Astfel, astăzi se lucrează la o temă, mâine la alta, avându-se mereu în vedere modul în care — aparent — se vine de cele mai multe ori în întâmpinarea nevoilor elevilor. Însă multe lucruri nu mai pot fi terminate cum trebuie, lipsa sensului activității școlare fiind una dintre consecințe. Lipsa continuității și structurii în comportamentul de învățare duce la un paradox educațional: concepute în scopul de a se pune pe copii o presiune mai mică pentru a obține performanțe mai bune, asemenea măsuri au ca rezultat tocmai crearea presiunii, deoarece copiilor nu li se mai oferă niciun fel de

orientare în viața școlară cotidiană. În schimb, ei ar trebui să reușească să obțină „de la sine" performanțe în domeniul învățării: ceea ce pentru copii este un lucru imposibil.

În ceea ce privește temele pentru acasă, nu mai este o raritate faptul că părinții sunt sfătuiți din partea școlii să nu acorde niciun sprijin, ci să lase în seama copilului rezolvarea temelor. Scopul acestui sfat ar fi încurajarea autonomiei copilului și, bineînțeles, acordarea unei libertăți cât mai mari.

Aș putea da nenumărate alte exemple, pe care le întâlnesc în discuțiile mele frecvente cu părinții și cu profesorii, însă până acum trebuie să fi devenit deja evident ceea ce mă preocupă.

În ziua de azi, ajutorul la temele pentru acasă este adesea interpretat greșit ca pe o constrângere, iar parțial se vine — acest lucru se întâmplă cu adevărat — în întâmpinarea nevoilor aparente ale copiilor prin faptul că se reduce durata orelor de clasă la 20 de minute. Acest lucru constituie o reacție deosebit de frapantă la lipsa de concentrare a copiilor. Copilului i se atribuie de către adult rolul unui partener cu drepturi egale, adultul, indiferent dacă este profesor la școală sau educator la grădiniță, nu mai are nevoie să-și perceapă funcția în calitate de reper și de figură călăuzitoare, ci poate fi mulțumit de faptul că se dedică unei mentalități moderne care ridică copilul la un nivel căruia aparent îi face față. În plus, acest mod de a proceda îndeplinește și funcția de a-și procura singur confirmarea privind satisfacerea cerințelor pe care societatea le impune profesorilor și educatorilor. Acest lucru constituie însă deja un semn că se anunță cea de-a doua tulburare de relaționare, care se întemeiază pe ideea de parteneriat, și anume proiecția.

Pentru a putea aprecia ce importanță uriașă poate avea implicarea aparent inofensivă a copiilor în problemele adulților, trebuie să luăm în considerare doar exemplele extreme. Așa este, de exemplu, cazul lui Timo, în vârstă de 10 ani, care încă de mic a asistat la orice conflict violent al părinților, deoarece nimeni nu s-a gândit câtuși de puțin să-l cruțe de acest lucru. Într-o confruntare extrem de dură a părinților, în care tatăl, în stare avansată de ebrietate, și-a amenințat soția cu un pistol,

Timo s-a așezat protector în fața mamei, așadar, a fost forțat chiar să intre într-o situație amenințătoare de viață.

Un caz asemănător este cel al lui Max, în vârstă de 14 ani, pe care mama lui, pentru a-l proteja de tatăl gelos și furios, a trebuit să-l închidă într-o cameră și să fugă apoi cu cheia în mână.

Ce-i drept, este vorba despre cazuri prezentate în mass-media, însă în ultimii ani frecvența relatărilor despre evenimente similare a crescut: acest lucru se poate constata în mod clar la o lectură cât de cât atentă a celor mai mari ziare și reviste.

UN STUDIU DE CAZ: UN ÎNVĂȚĂTOR POVESTEȘTE DESPRE MARTIN, CARE NU VREA SĂ AUDĂ

„Martin, în vârstă de 8 ani, a avut încă de la început dificultăți în a îndeplini sarcinile de lucru. Întotdeauna trebuie să-l atenționez de mai multe ori, înainte ca el să reacționeze. În schimb, preferă să se ocupe de alte lucruri, precum obiectele din mapa sa sau din cea a vecinului. Poate are o tulburare de auz? Mai ales că mama sa mi-a vorbit despre mai multe boli ale urechii pe care le-a avut în copilăria timpurie.

Am devenit sceptic de curând, când, după ce l-am strigat de mai multe ori, s-a uitat în direcția mea și eu i-am indicat prin gesturi clare să vină la mine, iar el nu a reacționat. După o examinare efectuată de către un medic, care a durat mai multe zile, s-a dovedit că, în ceea ce privește capacitatea auditivă, băiatul nu are nimic. Iată afirmația plină de înțelegere a mamei: «Aude numai ce vrea el să audă»."

Capitolul 6

A DOUA TULBURARE RELAȚIONALĂ. PROIECȚIA — PĂRINȚII SE PLASEAZĂ SUB NIVELUL COPILULUI

În ziua de azi, relația partenerială cu copilul a devenit regulă. Introdusă la începutul anilor ’90, cu greu mai există astăzi vreo familie în care

conviețuirea nu are loc, în mod predominant, conform regulilor parteneriale. Se argumentează mult, copilul este perceput ca fiind egalul adultului și este inclus în procesele tipice lumii adulților.

Totuși, evoluția societății, care funcționează deja în favoarea relației parteneriale cu copiii ca fundament important, îi confruntă pe adulți cu cerințe tot mai mari, având, astfel, și consecințe masive asupra relației cu copiii și a comportamentului față de ei.

Condițiile-cadru ale societății moderne îl confruntă pe adult tot mai mult cu o situație în care el este forțat să intre în rolul celui ce are nevoie de ajutor.

Ce înseamnă acest lucru vreau să clarific printr-un exemplu. În anii ’80 ai secolului trecut era încă o chestiune destul de simplă să faci rost de o conexiune telefonică. Aceasta trebuia solicitată la poștă și, chiar dacă uneori te enervai din cauza modului de lucru tipic lent al unei asemenea instituții, puteai fi totuși sigur că în scurt timp aveai în locuință un telefon cu o conexiune funcțională, complet normală. În plus, aparatul era de obicei parte componentă a unui contract de închiriere cu poșta, prin urmare o decizie de cumpărare a unui telefon nou nu era necesară.

În schimb, a da telefon înseamnă astăzi ceva cu totul diferit. Trebuie luate diverse decizii: ce telefon cu ce funcții doresc să am? Ce semnificație au de fapt toate prescurtările și toți termenii tehnici din descrierea fiecărui produs? Pentru ce ofertant mă decid, iar când iau această decizie: ce tarif al ofertantului este optim pentru mine? Toate aceste „decizii referitoare la alegerea telefonului" trebuie luate în ziua de azi chiar de două ori, căci atunci când conexiunea la rețeaua fixă deja funcționează, în cazul încheierii unui contract de telefonie mobilă, te gândești din nou la aceleași întrebări.

Chiar dacă la un moment dat ți-ai format cu adevărat o opinie și ai comandat atât telefonul, cât și conexiunea și tariful, de obicei, problemele nu încetează. Mai întâi constați, aproximativ la o săptămână de la încheierea contractului, că pe piață

există deja din nou oferte mult mai favorabile, apoi se întâmplă, și nu rareori, ca, din cauza unor complicații tehnice, conexiunea aleasă să nu funcționeze așa cum ți-ai dorit. În ultimii ani, locuințele care au stat săptămâni în șir fără conexiune la internet sau chiar fără conexiune telefonică nu au fost o raritate. În ziua de azi, nici conectarea unui telefon nu mai poate fi realizată ușor, prin introducerea unui ștecher în mufa corespunzătoare, ci, de obicei, ea trebuie „configurată" pe calculator.

Acest exemplu simplu din lumea comunicațiilor, care poate fi dezvoltat încă și mai mult, demonstrează mai multe lucruri. Adesea, chiar și lucrurile aparent simple suprasolicită astăzi omul. Cuceririle tehnice, unele dintre ele, la o privire mai atentă, lipsite de un scop practic, îl confruntă pe om în viața de zi cu zi cu sarcini care par nerezolvabile. De altfel, chestiunea comunicațiilor este exemplificativă și într-o altă privință: utilizarea crescândă a dispozitivelor tehnice în scopul comunicării între oameni are, bineînțeles, și o influență considerabilă asupra modului de relaționare dintre ei. Contactul personal devine, evident, lipsit de importanță, deoarece totul poate fi reglementat pe căi electronice. Și influența asupra limbajului însuși este uriașă: astfel, comunicarea prin intermediul SMS-urilor a dat naștere la o serie întreagă de prescurtări lingvistice, care până de curând ar fi fost complet de neînțeles și care astăzi au pătruns deja în vocabularul de zi cu zi.

Conectarea telefonului este doar un exemplu dintre multe altele, însă toate indică în aceeași direcție. Oamenii sunt copleșiți de dezvoltările din mediul lor înconjurător, aparent nu se mai pot conecta cu societatea modernă, se simt „proști și „incapabili, în mod evident nu sunt în stare să se descurce cu lucruri simple. Reducerea mai sus menționată a comunicării personale poate contribui și la faptul că asemenea experiențe negative nici nu sunt împărtășite reciproc, ci fiecare crede mereu că ceilalți pot și știu tot ceea ce tu însuți nu poți și nu știi.

Pentru tema noastră, acest lucru înseamnă următoarele: la adulți iau naștere, într-o măsură tot mai mare, deficiențe în domenii importante ale

conștiinței umane: în domeniul orientării, al recunoașterii sau al siguranței. Apare un sentiment de singurătate și de izolare, care nu-i mai permite omului să fie pregătit pentru integrarea sa naturală în societatea adulților.

Relația partenerială cu copiii este prima reacție la o asemenea evoluție. Însă o foarte mare parte dintre adulții care funcționează pe bază de parteneriat au ajuns deja la cea de-a doua etapă: din perspectiva mea de psihiatru pentru copii, ei se află deja în zona proiecției.

Stă în natura lucrurilor și, din punct de vedere arhaic, este profund înrădăcinat faptul că cei mici își iubesc părinții. Pentru a demonstra caracterul absolut al acestei iubiri, trebuie doar să privești comportamentul tipic al copiilor care se află sau s-au aflat într-o situație de abuz parental și au fost despărțiți de părinți. La scurt timp, acești copii doresc adesea să ajungă înapoi la părinți, se declară loiali față de ei, așadar, într-un anume fel, ei continuă să-și iubească părinții chiar și după experiențele anterioare negative.

Însă pe mine mă preocupă altceva, și anume faptul că părinții, care ar trebui să constituie de fapt ecranul de proiecție pentru iubirea copiilor lor, ajung într-o situație în care au nevoie de copil pentru satisfacerea propriilor lor necesități. Același lucru este valabil pentru educatori și profesori, care ar trebui să reprezinte pentru copii persoane demne de respect și care manifestă de asemenea tendința de a-i folosi pe copiii încredințați lor ca ecran de proiecție, pentru a compensa propriile lor deficiențe.

Respectul și iubirea sunt în cazul acesta doi termeni sinonimi, care scot în evidență caracterul tragic al situației. Ambele cuvinte desemnează forme ale recunoașterii individului, o recunoaștere pe care adulții ar trebui să o primească în mod normal din lumea adulților. Însă permanenta suprasolicitare a tuturor adulților face ca acest lucru să fie imposibil; fiecare se învârte în primul rând în jurul său și încearcă să facă cerințelor vieții cotidiene. De altfel, această constatare este valabilă indiferent de statutul social: părinții care fac parte din categoriile cu un

nivel mai înalt de educație și bunăstare sunt la fel de deficitari ca și cei proveniți din cercurile cu un nivel de educație mai scăzut.

În cadrul proiecției, în principiu ei fac distincție între două efecte diferite întâlnite la adulți, care, în plus, se manifestă în proporții diferite la părinți sau la alte persoane din mediul copilului și pe care le descriu în cele ce urmează:

1. Copilul servește ca etalon pentru a afla cât de bun sunt eu (este valabil pentru părinți).

2. Copilul este folosit pentru ca eu să pot fi iubit (este valabil atât pentru părinți, cât și, într-o măsură foarte mare, pentru lumea exterioară, așadar pentru bunici, educatori, profesori, angajații din cămine și de la Serviciile pentru protecția copilului).

COPILUL CA ETALON

Ce înseamnă faptul că părinții își consideră copiii drept ecran de proiecție poate fi ilustrat printr-un exemplu simplu. Comportamentul copiilor în domeniul social și în cel al performanțelor este supus, în mod clasic, controlului părinților. În mod normal, un comportament greșit al copiilor în acest domeniu atrage după sine sancțiuni ale părinților, iar comportamentul corect este considerat ca nefiind exersat suficient, prin urmare va fi necesară o continuare a antrenamentului.

Părinții aflați în proiecție reacționează diferit. Ei consideră comportamentul social și performanțele școlare ale copilului lor drept un etalon care le arată dacă ei înșiși sunt părinți buni sau răi. Când copilul se dezvoltă pozitiv în ambele domenii, înseamnă că acasă s-a făcut treabă bună, iar dacă există probleme, de acest lucru sunt vinovați sută la sută părinții. În consecință, există tocmai în cazul acestui aspect o situație fatală: niciun copil nu are la școală întotdeauna performanțe bune, așa cum niciun copil nu se comportă întotdeauna bine. Prin urmare, toți părinții care se află deja la nivelul proiecției au insuccese, cel puțin în această chestiune.

Așadar, aici se ajunge la o inversare a raportului real de forțe: adultul este dependent de copil, el își definește propria încredere în sine exclusiv prin intermediul comportamentului copilului.

COPILUL EXISTĂ PENTRU CA EU SĂ POT FI IUBIT

La începutul existenței sale pământești, bebelușul trăiește ca în paradis. El are parte de o îngijire completă și de satisfacerea urgentă a nevoilor, începutul unui strigăt este suficient pentru a-i pune pe părinți în mișcare. Ieșirea din acest paradis în direcția dezvoltării unei autonomii mai mari și a capacității copilului de a suporta etape în care dorințele nu mai sunt satisfăcute imediat nu are loc în mod automat, ci este supusă supravegherii de către părinți și de către alți adulți care se ocupă de copil.

Însă părinții care se abandonează în mrejele proiecției renunță în mare măsură la această funcție de control, deoarece interpretează contrareacția normală a copilului lor ca pe o retragere a iubirii, pe care, din cauza propriei lor nevoi, nu o pot suporta.

Copii percep ca fiind neatrăgător faptul că trebuie să aștepte să li se satisfacă dorințele și iau contramăsuri prin mijloacele cunoscute. Strigă, plâng, se jeluiesc, au crize de agresivitate fizică. Întregul repertoriu poate fi folosit deja, de exemplu, atunci când la grădiniță atât tatăl care îl dă în primire, cât și educatoarea refuză mersul imediat la locul de joacă spre leagănul mult iubit, deoarece acesta încă nu se află în programul zilnic.

Un bun exemplu îl constituie și domeniul motricității. Acesta este bine să fie stimulat doar atunci când copilului i se cere să efectueze mișcarea respectivă. Așadar, nu este în niciun caz o decizie a copilului dacă parcurge sau nu așa cum dorește o distanță stabilită dinainte. Copiii pot fi uneori foarte leneși în ceea ce privește mersul, deși, din punct de vedere fizic, sunt complet capabili sau pe distanța planificată sunt distrași de alți stimuli, astfel încât nu mai vor să se îndrepte spre ținta inițială. În cazul acesta, părinții ar trebui să se impună împotriva dorinței

copilului și să-l stimuleze să meargă mai departe. Iar în cazul unei contrareacții corespunzătoare a copilului s-ar ajunge, în mod foarte firesc, la un conflict cu părinții, pe care ambele părți ar trebui să-l suporte. Însă, într-un asemenea caz, dependența din cadrul proiecției duce la evitarea acestui conflict, deoarece ar putea exista pericolul retragerii iubirii. Adesea se poate observa faptul că nu copiilor li se cere să meargă mai departe, ci părinții cedează impulsului spre comoditate. De altfel, una dintre cele mai perverse invenții ale ultimilor ani este, în această privință, așa-numitul Kiddy-Board, un suport rulant care se atașează de cărucior, pe care se poate așeza

copilul mai mare atunci când părinții împing căruciorul în care se află bebelușul. Industria reflectă și sprijină cu asemenea invenții exact evoluția pe care o descriu și inventează lucruri de care lumea nu numai că nu are nevoie, ci favorizează și mai mult dezvoltările deficitare.

Adesea se observă și cazul în care distanța până la grădiniță ar putea fi străbătută de fapt foarte bine cu bicicleta, însă copilul este permanent dus cu mașina, deoarece a explicat clar că nu vrea să se supună efortului de a merge cu bicicleta. Uneori, din principiu, nici nu i se mai cere copilului să meargă cu bicicleta, așadar proiecția generează aici un fel de supunere anticipativă față de presupusele dorințe ale copilului, care însă nu mai sunt verificate în mod explicit.

La scurt timp după aceea, acești copii se regăsesc, din cauza anomaliilor motrice, în tratament ergoterapeutic sau participă la grupuri care desfășoară activități de conducere a psihomotricității. Pare o glumă proastă faptul că acești copii sunt adesea duși, într-un mod foarte firesc, cu mașina la terapia în cadrul căreia trebuie apoi să învețe cum să se miște. Și, după ce terapeutul a încercat să obțină o achiziție motorie, aceasta se dovedește a fi imediat din nou inutilă, din cauza transportării înapoi cu mașina. Deși asemenea situații par a fi inițial excepții grotești, totuși ele constituie regula, întrucât atât părinții care îi transportă pe copii, cât și personalul din grădinițe și școli nu percep decât simptomul

(copilul are dificultăți motrice), însă consecințele le deleagă unor entități externe.

Părinții deleagă aceste consecințe atât unor instituții terapeutice competente, cât mai ales educatorilor din grădinițe și profesorilor din școli. Rezultatul este o creștere puternică a numărului de copii-problemă în instituțiile respective, care acolo se confuntă cu adulți, care, la rândul lor, trăiesc de asemenea în lumea deja descrisă a suprasolicitărilor. La această suprasolicitare generală se adaugă și așteptările părinților de a realiza obiectivele educaționale care acasă nu au fost atinse.

Ulterior se observă că tot mai mult personal care lucrează în domeniul pedagogic alunecă într-o relație proiectivă, nemaifiind capabil să se perceapă pe sine ca fiind eficient din punct de vedere educațional. Acest personal se va gândi aproape exclusiv la modul în care se poate veni tot mai mult în întâmpinarea nevoilor copilului. Astfel, copilul va fi, în sensul gândirii parteneriale, adesea implicat în procesul de luare a deciziilor. De fapt, grădinița ar trebui să-i ofere copilului stabilitate în ceea ce privește categorii, precum „persoane, „spații și „procese", pentru ca, prin repetare permanentă, care este un indicator important al stabilității, să se

antreneze funcțiile psihice care îi permit copilului o integrare ușoară în societate (mai întâi sub forma aptitudinilor școlare). În contextul inversării raportului de forțe din cadrul proiecției, această stabilitate se pare că a devenit demodată. Așa cum am descris deja în capitolul despre parteneriat, personalul satisface mai degrabă aproape exclusiv impulsurile copiilor, pentru a evita conflictele cu ei.

Și educatorul de la grădiniță speră ca în felul acesta să primească din partea copilului iubirea și recunoașterea pe care societatea i-o refuză, și el se proiectează în copil și acționează după mottoul „Îmi iau de la copii iubirea de care am nevoie". Recunoașterea faptului că aici este vorba doar despre o satisfacție superficială a copilului nu poate apărea în cadrul proiecției. Ceea ce este greșit în cazul acesta este faptul că educatorul nu se mai simte responsabil să-i ofere copilului premisele

psihice pentru ca, la vârsta de șase ani, acesta să poată face față cu ușurință tranziției către școala primară.

Drama acestei evoluții devine clară mai ales atunci când persoanele care lucrează în domeniul pedagogic, precum acești educatori, observă la un copil o atitudine greșită. În cadrul proiecției, impulsul natural al educatorului de a lua măsuri corective și de a se prezenta, astfel, în fața copilului ca persoană ce pune limite, nu mai există. În loc să acționeze, educatorul intră în rolul diagnosticianului. El privește copilul sub aspectul asistenței de care ar avea nevoie și pune un diagnostic. Astfel, se observă frecvent faptul că un copil care se separă în mod predominant de ceilalți copii nu este scos din această izolare de către personalul grădiniței și nu este condus către ceilalți copii. Este mai degrabă observat și, în sensul gândirii parteneriale, este diagnosticat ca fiind depresiv potrivit criteriilor pentru adulți.

Să mai explicăm o dată ce se întâmplă în acest moment: educatorul care sesizează comportamentul specific al acestui copil nu vede, din punct de vedere psihic, copilul ca fiind subordonat lui, în calitate de pedagog, ci se vede, în final, pe sine însuși. Căci exact la acest lucru se referă termenul de „proiecție". Distanța naturală dintre adult și copil este eliminată complet, educatorul nu mai este capabil să-și îndeplinească sarcina lui propriu-zisă, deoarece se află deja sub nivelul copilului. El trebuie să perceapă comportamentul copilului ca fiind patologic, căci un individ aflat la nivelul său s-ar comporta, în cele din urmă, diferit, la fel ca el însuși, și ar fi capabil să recunoască acest lucru de la sine, adică să se îndrepte spre ceilalți copii.

Consecința logică a acestei perspective rezultate din proiecție este trimiterea

la un terapeut, care trebuie să se ocupe de „depresia" acestui copil. Diagnosticarea depresiei la copiii mici, uneori chiar înainte de vârsta grădiniței, a cunoscut în ultimii ani un real avânt; acest diagnostic este deosebit de popular în SUA, dar și în Germania se înmulțesc studiile care doresc să pună în mare parte anomaliile comportamentale ale

copilului pe seama stărilor psihice depresive. Nu este acum momentul pentru a purta o discuție de specialitate pe această temă. Însă exemplul educatorului demonstrează ce reacții greșite apar atunci când un adult, care din cauza deficiențelor condiționate social intră în mecanismul proiecției, se lasă ispitit să considere că sarcina lui nu mai constă în activitatea pedagogică, ci în diagnosticul medical.

În calitate de psihiatru pentru copii, pe lângă faptul că dau consultații în cabinetul meu, vizitez și foarte multe cămine și văd că specialiștii care lucrează acolo au intrat, de asemenea, tot mai mult în mecanismul proiecției. În plus, acest lucru este valabil și pentru personalul din instituțiile pentru protecția copiilor, deci, de fapt pentru întregul domeniu al asistenței sociale pentru copii și tineret. Acolo am întâlnit în ultimii ani tot mai mult fenomenul potrivit căruia afirmațiile copiilor și adolescenților nu mai sunt verificate, ci li se dă crezare fără nicio examinare.

Ce înseamnă acest lucru? Există copii și adolescenți care încearcă să fugă dintr-o casă părintească, deoarece, în opinia lor, este prea restrictivă, străduindu-se să fie primiți într-o comunitate de tineri, deoarece speră ca acolo să aibă condiții mai bune de viață, adică „mai mulți bani de buzunar, mai multe posibilități de a ieși în oraș și mai puține cerințe. Din ce în ce mai mult, acești adolescenți nu ezită ca, prin afirmații potrivit cărora ar fi bătuți, nu ar primi nimic de mâncare sau ar fi încuiați în cameră, să încerce să fie primiți în asemenea grupuri, deși motivele invocate nu ar rezista în niciun caz în fața unei verificări. Însă angajații de la Serviciul pentru protecția copilului sau personalul unui cămin care se află în starea de proiecție adesea nu văd niciun motiv să verifice informațiile, deoarece, prin presupusa și imediata „acordare de ajutor petiționarilor, își satisfac în mod inconștient dorința lor de a fi iubiți.

LĂSAȚI COPILUL! PRESIUNEA EXERCITATĂ DE MEDIUL EXTRAFAMILIAL

Vizitele la supermarket împreună cu copii în vârstă de aproximativ cinci ani solicită uneori din partea părinților o atitudine aproape masochistă. Pentru copilul aflat în stadiul omnipotenței, supermarketul constituie locul ideal de joacă pentru a-și testa puterea, pentru a-i pune pe părinți sub presiune și pentru a face pe micul dictator. Nu degeaba raioanele cu jucării ale acestor magazine se află adesea în imediata apropiere a caselor de marcat sau măcar pe aleea principală din interiorul magazinului. Niciun copil nu este în stare să reziste tentațiilor colorate de pe rafturi. Încercarea de a-i îndupleca pe părinți să le cumpere ceva de acolo este o componentă aproape inevitabilă a oricărui mers la magazin.

Astfel, nu rareori se poate observa următorul fenomen: copilul îi sâcâie și-i asaltează pe părinți să-i cumpere o anumită jucărie, nu ceva mare, poate o mașină de jucărie. Părinții reacționează printr-un refuz, știu de coșul plin cu mașinuțe de acasă și-i spun copilului că nu va primi această mașină. Un incident normal, care ar trebui să fie încheiat cu refuzul adresat copilului. Însă acum intră în joc lumea din jur. Priviri dojenitoare îi întâmpină pe părinții presupuși a fi fără inimă, bănuielile cu privire la motivele ascunse sunt de-a dreptul vizibile pe fețe. Psihologia simțului comun ia avânt în capetele oamenilor: poate că părinții sunt extenuați, nu au niciodată timp și liniște pentru copil, poate că sunt atașați și de principiile educaționale autoritare complet depășite. În orice caz, pentru lumea din jur situația este clară: părinții se comportă greșit, este nedrept să-i refuze copilului dorința de a avea acea nevinovată mașinuță de jucărie. Comentariul tipic vine la un moment dat în mod inevitabil: „Dați-i voie copilului! E doar o mașină ...! Cu ceva noroc, cel care dojenește în felul acesta poate că mai adaugă și o propoziție la fel de tipică, propoziție care pentru tema noastră este foarte caracteristică, și anume următoarea bănuială: „Cu siguranță că odinioară și dumneavoastră v-ar fi plăcut să aveți așa o mașină! Această propoziție face trimitere direct la miezul problemei. Adultul care vorbește în felul acesta se află în proiecție. Lui nu-i pasă de copilul căruia îi îngăduie mașina. Ci el se vede, adică se proiectează pe sine însuși, în copil, simte ca și când el însuși ar vrea să aibă această mașină, care îi este interzisă

de către părinți. Așadar, se pune pe aceeași treaptă cu copilul în confruntarea cu părinții. Pentru aceasta primește, bineînțeles, din partea copilului aprecierea corespunzătoare. În cazul acestei aprecieri este vorba din nou exact despre acea formă de apreciere pe

care adultul aflat în proiecție nu o mai primește din partea mediului său natural în cadrul societății.

Gândirea partenerială și relația corespunzătoare cu copiii au devenit între timp regula absolută. Etapa proiecției este, ce-i drept, de asemenea, deja foarte bine reprezentată, însă mai există încă mulți părinți care în linii mari își îndrumă copiii în așa fel încât se păstrează o anumită ierarhie. Însă acești părinți sunt periclitați în ceea ce privește modul lor corect de a proceda de situația descrisă în exemplul anterior. În mediul lor trăiesc mulți oameni care se află deja în proiecție și subminează de fapt procesele educaționale corecte.

Dacă se lărgește încă puțin termenul de „mediu, problema devine și mai clară. Astfel, în ultimii ani, în politica educațională, dezbaterea cu privire la o scădere a nivelului de așteptări în școli face parte din repertoriul standard. În contexul unei mentalități de tipul „educație pentru toți se pornește de la ideea că este util ca elevilor mai slabi să li se dea posibilitatea de a parcurge cu ușurință traseul școlar. Însă ruptura pe care o produce în mod necesar trecerea către domeniul muncii pe baza nivelului scăzut de calificare se pare că este ignorată intenționat. Această ignoranță aparentă ar putea fi deja expresia unei proiecții inconștiente a politicienilor activi. Și în cazul acesta predomină dorința de recunoaștere a modului de a proceda, nu analiza reală a situației educaționale, care ar trebui să se orienteze după standardele de odinioară și să nu permită în niciun caz să se tragă concluzia că cerințele adresate elevilor sunt prea mari.

În ziua de azi, multe școli promovează un număr oarecum mare de elevi în anul școlar următor doar pentru că scăderea nivelului de cerințe s-a impus pe scară largă. Astfel, profesoara unei școli generale catolice din landul Renania de Nord-Westfalia mi-a relatat deja cu ani urmă faptul că

elevii ei primesc în medie cel puțin o notă mai mare decât ar merita pentru performanțele lor reale. Altminteri ar exista numai medii de cinci și de șase și doar puțini elevi ar obține promovarea în clasa următoare.

De altfel, în ceea ce privește profesorii, avem de-a face aici cu o problemă dublă. Pe de o parte, așa cum am descris, adesea aceștia se află deja ei înșiși în proiecție, sprijină în mare măsură deciziile politice sau chiar le-au stimulat ei înșiși în cadrul dezbaterilor corespunzătoare.

Pe de altă parte, firește că încă mai există destui profesori care nu doresc de fapt acest lucru și mai degrabă ar fi bucuroși dacă ar putea preda pe baza unui

nivel rezonabil al cerințelor. Acestor profesori li se ia puterea într-o mare măsură, li se retrag mijloacele educaționale prin care ar putea impune acest nivel, stimulând copiii într-un mod adecvat vârstei lor.

Nu doar din partea politicienilor, ci și din partea părinților, există pericolul ca acestor pedagogi să li se discrediteze poziția. Dorința ca asupra elevilor să existe o presiune mai scăzută pentru a realiza performanțe și cerințe mai mici a devenit demult un consens social. Profesorii care nu se conformează acestor cerințe trezesc imediat suspiciunea că sunt persoane autoritare, adică „profesori de modă veche în loc de parteneri".

Exemplul din supermarket se poate să mai provoace un zâmbet, însă el se referă la o situație ce este încă oarecum controlabilă și nu prea frecventă. Cu toate acestea, privirea asupra mediului părinților care sunt de fapt echilibrați nu este lipsită de importanță, căci în imediata apropiere a multor părinți pândește uneori o mare problemă, aceea a bunicilor.

BUNICILE ȘI BUNICII SUNT PREZENȚI PENTRU A RĂSFĂȚA — PRESIUNEA DIN PROPRIA FAMILIE

În generația bunicilor se observă aceleași probleme pe care le-am descris până acum pentru domeniul pedagogic și pentru mediul extrafamilial. De regulă, această generație și-a călăuzit propriii copii, adică părinții de astăzi, în cadrul unui raport de forțe realist, majoritatea dintre ei în maniera intuitivă descrisă mai sus. Copiilor li s-a oglindit comportamentul greșit, ei au fost provocați și au putut să se dezvolte corespunzător, normal, din punct de vedere psihic.

Din păcate, astăzi se observă adesea faptul că aceleași persoane care acum sunt bunici se străduiesc în mod inconștient să desființeze și să divolve structura — care, în cel mai bun caz, este încă revendicată de părinți. Ei sprijină comportamentul fără limite al copilului, încercând — în maniera presupusă a fi clasică a bunicilor — să îndeplinească toate dorințele nepotului. În felul acesta, ei sunt în marele pericol de a-și ridica un monument narcisist, lăsându-i nepotului lor o moștenire care îl poate ruina pe tânărul adult.

Și în cazul acestor bunici putem observa fenomenul proiecției. Ei se supun acelorași condiții sociale precum toți ceilalți adulți și poate că sunt, în plus, influențați negativ de un mediu care nu are întotdeauna o atitudine pozitivă față de oamenii mai în vârstă. Astfel, ei trec prin aceeași situație de suprasolicitare și ajung la aceleași strategii de compensare; în plus, datorită indulgenței generale care se manifestă față de „bunica și de bunicul în ceea ce privește educația, le vine mai ușor să perceapă atitudinea proiectivă ca fiind normală. Nota bene: aici nu trebuie în niciun caz confundat termenul de „răsfăț cu cel de „proiecție". Bunicii care se evidențiază printr-o afecțiune iubitoare față de nepot, adică îl răsfață, nu se află în mod automat în proiecție. Este foarte posibil și chiar frecvent cazul în care un copil are voie, într-un cadru prestabilit, să facă la bunici lucruri pe care acasă nu are voie să le facă, fără ca bunicii să intre în felul acesta într-o relație concurențială cu părinții. Mai degrabă, acest răsfăț se bazează pe o structură clară a ceea ce este permis în plus la bunica și la bunicul. Dacă un copil s-ar comporta aici împotriva acestei structuri, el ar fi îndrumat în mod corespunzător și ar avea, în ciuda programului de răsfăț, călăuzirea necesară.

În cazul relațiilor dintre bunici și nepoți în care nu se întâmplă acest lucru, ci există în mod clar o tulburare relațională sub forma proiecției, se mai adaugă

adesea și ideea nefastă a unei competiții între părinți și bunici. Astfel, bunicii care se află în proiecție cad cu plăcere tentației de a se arăta față de nepot ca fiind „și mai iubitori" decât părinții. S-ar putea imagina, de exemplu, o situație petrecută într-un magazin, în care copilul se îndreaptă spre un raft, pentru a-și lua pur și simplu ceva de acolo. În timp ce părinții încearcă să împiedice acest lucru, bunicii profită de situație și corectează comportamentul părinților față de copil, intrând în prim-plan și permițându-i copilului să ia obiectul de pe raft. Motivul pentru care pot apărea astfel de probleme este și acela că între părinți și bunici există o problemă de comunicare din cauza mentalităților diferite. Bunicii au crescut într-un mediu orientat foarte rigid spre mentalitatea tradițională și și-au educat copiii în acest sens strict ierarhic. Mentalitatea modernă, partenerială, pe care copiii lor o manifestă, ca părinți, față de nepoți nu se potrivește aici, iar între cele două mentalități nu este posibilă, de asemenea, nicio mediere, ceea ce are ca rezultat înstrăinarea dintre părinți și bunici. Efectul este, în cele din urmă, următorul: bunicii continuă să-i perceapă pe părinții nepoților lor drept copii, nu ca adulți, și sunt de părere că acestora ar trebui să li se corecteze comportamentul. Acest lucru duce apoi la un comportament greșit față de nepoți și la o competiție în cadrul discuțiilor intrafamiliale legate de cum se crește un copil.

Adesea, părinților nu le rămâne nimic altceva de făcut decât să se confrunte cu această competiție fără sens și să intre într-o concurență absurdă cu propriii părinți. În schimb, copiilor această situație le înlesnește și mai mult posibilitatea de a-și exercita funcția de control asupra adulților, căci ei pot acum să-i folosească pe părinți și pe bunici unii împotriva altora și totodată să fie siguri că aceștia mai și consideră acest lucru ca fiind grozav. Căci, cu cât aceștia se lasă incitați mai mult de către copil să ofere pretinse dovezi de iubire indiferent sub ce formă,

cu atât mai mult se simt ei înșiși iubiți de către copil și li se întărește încrederea în sine.

UN STUDIU DE CAZ: SVEN ȘI TRUSA DE CHIMIE

Sven (în vârstă de 10 ani) stă așezat în fața trusei sale de chimie. Ustensilele sunt împrăștiate în jurul lui, a monopolizat întreaga masă de sufragerie și patru dintre cele șase scaune. Pe unul dintre scaune stă el, pe altul se află sticla de Coca-Cola și paharul, iar pe celelalte două le-a acoperit cu eprubete, benzi de testare etc.

Mama l-a atenționat deja pe Sven în urmă cu 15 minute că vrea să pună masa pentru cină. Sven nu a avut nicio reacție.

Ea stă acum din nou în fața mesei de sufragerie spunând:

— Sven, poți acum, te rog, să-ți strângi lucrurile, aș vrea să pun masa. Este deja ora 19:15, iar tu trebuie să mai faci și duș.

Sven reacționează indignat:

— Imediat. Nu vezi că tocmai testez ceva? Nu mă pot întrerupe pur și simplu, pentru că tu vrei să pui masa.

Urmează întrebarea plină de înțelegere a mamei:

— Ce test faci acum?

— Oricum nu înțelegi, murmură Sven, întorcându-se din nou spre microscopul său.

Mama lui Sven merge apoi fără niciun comentariu în bucătărie și pregătește pe bufet tot ce are nevoie pentru cină. Prietena ei, care este în vizită, consideră comportamentul lui Sven ca fiind nerușinat și o întreabă de ce permite un asemenea comportament din partea unui copil de zece ani. Însă mama lui Sven nu înțelege ce vrea să spună prietena ei. Ea nu

percepe comportamentul fiului ei ca fiind nepotrivit, ci este mândră de inteligența lui.

Capitolul 7

A TREIA TULBURARE RELAȚIONALĂ. SIMBIOZA — CÂND PSIHICUL PĂRINȚILOR FUZIONEAZĂ CU CEL AL COPILULUI LOR

Conform observațiilor mele, în ultimii ani, numărul adulților care prezintă, în relația cu copiii pe care îi au în grijă, o tulburare sub forma unei proiecții, a crescut extrem de mult. Începând cu sfârșitul secolului trecut, astăzi a ajuns să fie tulburarea relațională predominantă, atât la nivelul părinte-copil, cât și în raporturile dintre personalul didactic și elevi. De aproximativ cinci ani observ, pornind de la numeroasele relații proiective, o nouă înrăutățire a situației.

Dacă înainte puteam descrie cu ușurință dezvoltarea copilului de la naștere până la vârsta copilăriei de-a lungul dezvoltării psihice, astăzi acest lucru a devenit imposibil. Acest lucru se datorează unei fixații a dezvoltării copilului, ce are loc tot mai devreme, în stadiile foarte timpurii ale dezvoltării psihice. Copiii care au crescut în cadrul unor relații orientate spre parteneriat nu au mai avut, ce-i drept, norocul de a fi călăuziți prin copilărie în mod intuitiv de către părinți, educatori și profesori, însă, prin comparație, dețin încă mult mai multă stabilitate psihică decât cei în cazul cărora relațiile proiective perfecte au fost deja predominante.

Așa cum am descris deja, în cadrul proiecției se ajunge la o inversare a raportului de forțe, adică adultul se plasează pe un nivel aflat sub cel al copilului, cerșește afectivitate, iar copilul devine brusc responsabil de satisfacerea nevoilor. Acest abuz emoțional asupra copilului duce la supravalorizarea sa narcisică și, din perspectiva psihologiei abisale, la o fixație în stadiul de dezvoltare psihică a unui copil cu vârsta de 18–30 de luni.

În ciuda dezvoltării nefericite în cadrul celor două etape deja descrise, acestea continuă totuși să aibă ceva în comun: părinții și copiii sunt încă, fiecare pentru sine, persoane individuale, iar copiii încă îi percep pe ceilalți oameni ca fiind oameni. Stadiul psihic în care sunt fixați în cadrul „parteneriatului și care le controlează comportamentul chiar și la vârste mai mari este stadiul omnipotenței. Copilul se percepe pe sine ca fiind „cel mai mare, „cel mai bun, „cel mai frumos etc. El nu este capabil să înțeleagă că o relație funcțională implică și disponibilitatea de a avea un conflict, respectiv suportarea unei atitudini de refuz din partea celuilalt. Într-o relație proiectivă aceste funcții psihice nu se mai formează; totuși copilul încă îl mai percepe pe adult ca pe un „celălalt", ce pe altceva decât un obiect. La

nivel partenerial, comportamentele greșite ale copiilor sunt discutate de către părinți, sunt dezbătute și analizate în detaliu, iar în cadrul proiecției încă sunt percepute. Însă, în ambele cazuri ele nu mai sunt oglindite și corectate în mod corespunzător.

La cel de-al treilea nivel al tulburărilor relaționale, pe care eu îl numesc „simbioză", perceperea copilului ca fiind copil este definitiv suprimată. Se ajunge la o fuzionare a psihicului părintelui cu cel al copilului și, astfel, la o fixație a copilului într-un stadiu și mai timpuriu al dezvoltării psihice. Următorul studiu de caz arată într-un mod de-a dreptul impresionant ce consecințe poate avea tulburarea relațională simbiotică asupra conviețuirii dintre părinți și copii:

Max, în vârstă de opt ani, mi-a fost prezentat de mama sa. Se pare că a fost încă de la început un copil-problemă. Încă de la vârsta de douăsprezece luni a avut un comportament neobișnuit, și-a mușcat și și-a zgâriat părinții, uneori chiar până la sânge. La vârsta de doi ani acest comportament a devenit și mai extrem. Începând cu această vârstă părinții s-au apărat parțial, însă acest lucru nu a dus la nicio schimbare.

La grădiniță a fost perceput ca fiind agresiv. Însă Max nici nu a vrut să meargă acolo și, timp de peste patru ani, a țipat în fiecare zi din cauza aceasta. La acea vremea educatorii au fost de părere că copilul strigă

după ajutor, însă instituția de consultanță educațională la care s-a apelat l-a clasificat ca fiind normal.

Începând din clasa a doua are probleme mari. Nu-și face temele pentru acasă, uneori stă peste trei ore în fața cărților. Nu ascultă. Părinții se consideră ca fiind consecvenți și severi, totuși nu pot rezolva nimic în ceea ce-l privește. Și dereticarea camerei este o dramă. În cazul acesta, lucrurile merg adesea atât de departe, încât uneori îl bat la fund. Însă nici acest lucru nu schimbă nimic. În principiu, Max nu acceptă nicio limită și caută permanent confruntarea. Acum are dificultăți în ceea ce privește scrisul, deformează literele. Învățătoarea suspectează o posibilă dislexie.

Pentru copii, fuzionarea la nivel psihic are drept consecință faptul că nu mai pot recunoaște ca atare o altă ființă umană, ci ajung să aibă o reacție obiectuală. Prin analogie cu controlul proceselor organismului, am dezvoltat o reformulare conceptuală a acestui fenomen. Metaforic vorbind, acestor copii le lipsește „neuronul pentru percepția oamenilor, la ei există doar „neuronul pentru percepția obiectelor. Ce înseamnă acest lucru mai exact?

„NEURONUL PENTRU PERCEPȚIA OAMENILOR"

Cu ajutorul metaforei „neuronului pentru percepția oamenilor (deci al celulei nervoase responsabile pentru identificarea omului ca atare), problema relației dintre copii și mediul lor poate fi descrisă în așa fel încât, în ciuda invizibilității psihicului, se poate imagina ce impresie lasă manifestările exterioare în adâncurile minții. Copiii învață încă de timpuriu că în jurul lor se află numeroase obiecte și înțeleg și faptul că obiectele sunt neînsuflețite. De exemplu, un scaun care stă în calea unui copil care merge de-a bușilea și care în curând va merge și în picioare poate fi împins la o parte, pentru a-și elibera drumul. Obiectele precum scaunul suportă și o relație ceva mai dură cu ele, fără a manifesta vreo reacție. Orice copil învață aceste lucruri devreme într-un mod natural — astfel se formează, metaforic vorbind, un „neuron pentru percepția obiectelor, care, prin antrenamentul permanent, face tot mai multe experiențe, ce demonstrează materialitatea mediului înconjurător.

Ceilalți oameni care se află adesea în jurul copilului, așadar, mai întâi părinții, apoi bunicii, educatorii, profesorii, prietenii și cunoștințele părinților sunt definiți inițial de către copil tot prin intermediul „neuronului pentru percepția obiectelor". O diferență între scaun și un om care stă pe el nu există, până una, alta.

Acest lucru se schimbă abia în momentul în care oamenii din mediul copilului se delimitează de el, îi opun rezistență atunci când el încearcă să se impună prin narcisismul său infantil. Prin comportamentul aparte al părinților, care se delimitează de scaunul neînsuflețit, copilul învață diferența dintre oameni și obiecte. Părinții nu se lasă controlați, însă scaunul da. Când copilul conștientizează această diferență, în psihicul său ia naștere — metaforic vorbind — o nouă celulă nervoasă, „neuronul pentru percepția oamenilor".

Copiii și adolescenții în cazul cărora „neuronul pentru percepția oamenilor nu se poate forma din cauza creșterii lor în cadrul unei tulburări relaționale simbiotice vor avea, în principiu, o relație de tipul obiectelor cu mediul lor, vor prezenta deficiențe în toate domeniile, vor suferi de o tulburare relațională extremă și vor fi inapți pentru muncă, astfel încât o integrare în societate va fi dificilă, chiar imposibilă. Formarea „neuronului pentru percepția oamenilor la copilul care crește constituie aspectul decisiv pe calea devenirii unui adult care funcționează corect.

MARCEL

Pentru a clarifica ce consecințe poate avea o tulburare relațională simbiotică în viața de zi cu zi, descriu aici cazul lui Marcel, în vârstă de nouă ani, căruia un ziar local i-a dedicat un reportaj de o jumătate de pagină.

Se pare că mama lui Marcel s-a adresat, cerând ajutor, redactorilor ziarului, pentru a avea o justificare în plus a solicitării sale. Fiul ei suferise leziuni grave în timp ce încerca împreună cu un prieten să se cațere pe un turn format din lăzi pentru băuturi, care erau stivuite una

peste cealaltă pe niște paleți, în depozitul unui supermarket. În timpul cățărării, Marcel alunecase și căzuse la pământ de la o înălțime de câțiva metri.

Mama lui Marcel consideră că, prin accesul liber la spațiul cu paleți și lăzi, supermarketul își încălcase îndatoririle legate de siguranța clienților, făcându-se, astfel, responsabil de accident. Prin urmare, ea și-a asigurat sprijinul unui avocat pentru a-și cere drepturile, mai ales că cei din conducerea supermarketului respingeau orice responsabilitate și, la rândul lor, puteau oferi motive bune pentru stivuirea paleților, cum ar fi o protecție crescută împotriva furtului.

Dimensiunea juridică a acestei povești nu trebuie și nu poate fi dezbătută aici. Faptul că un tribunal ar putea ajunge la părerea că spațiul de depozitare ar fi trebuit să fie închis este un lucru absolut posibil.

Pentru contextul nostru importantă este reacția mamei micuțului Marcel. Ea este citată în articol ca spunând, printre altele, că nu este de părere că și-a încălcat obligația parentală de supraveghere a băiatului, că „un copil de nouă ani trebuie lăsat să umble", și că situația cu lăzile l-a provocat pe fiul ei la o probă de curaj în cățărat.

Schema de argumentare din cazul acesta este asemănătoare cu cea din „escaladările părinților din cadrul interviurilor de consiliere. Mama lui Marcel nu se delimitează de fiul ei și nu oglindește comportamentul greșit al acestuia. Ei nu-i vine ideea că acesta ar putea să se fi cățărat în mod intenționat pe turnurile formate din lăzi și de aici să rezulte o responsabilitate comună pentru accident. Acest lucru reiese foarte clar dintr-un alt citat al articolului, în care ea spune că „turnurile l-au ademenit probabil pe Marcel „să se cațere". În cadrul unei relații simbiotice cu Marcel, ea îl percepe pe acesta ca pe o parte a propriului ei corp, care, bineînțeles, nu s-a cățărat intenționat pe lăzi, ci a fost stimulat de acestea într-un mod aproape

magic. Opinia contrară a supermarketului și referirea la tema privind obligația de supraveghere parentală nu reprezintă pentru ea niciun motiv

de discuție, întrucât abia dacă mai este în stare să recunoască de fapt responsabilitatea pentru fiul ei în calitate de copil demn de a fi protejat.

ÎN CE FEL, PRIN SIMBIOZĂ, COPILUL ESTE RECEPTAT CA PARTE A CORPULUI ADULTULUI

Motivul pentru care adultul ajunge să trăiască în simbioză este suprasolicitarea continuă de către mediul său. Societatea care nu mai este preocupată de viitor și care pare să se sufoce la un nivel extrem de înalt al propserității nu mai poate răspunde la întrebarea privind sensul vieții. Drept urmare, adultului îi lipsesc emoții precum fericirea, satisfacția, împlinirea. El încearcă acum să găsească în copil aceste componente ale psihicului, care, din cauza situației sociale specifice, sunt tot mai rare.

Componentele psihice sunt „extrase în mod inconștient din psihicul copilului și sunt încorporate în psihicul adultului, acesta fiind un proces de „introiecție. Spre deosebire de proiecție, în cazul căreia adultul își transferă dorințele asupra copilului și astfel, în contextul inversării raportului de forțe, devine el însuși copil, în timp ce acesta trebuie să preia rolul adultului, acest contrast este anulat în cazul introiecției. Deoarece prin această „extragere, componentele psihicului copilului și cele ale adultului devin una, vorbesc în acest context despre „simbioză, adică despre o fuzionare psihică. În definitiv, acest lucru nu înseamnă nimic altceva decât că fericirea copilului devine fericirea adultului.

Din cauza fuzionării psihice, adultul nu mai poate distinge între propria persoană și copil, el începe să simtă, să gândească și să acționeze pentru copil. În cadrul dezvoltării naturale a omului, acesta este un stadiu care se desfășoară în primele zece luni, în care mama trăiește într-o relație simbiotică naturală cu copilul, deoarece numai ea singură poate ști când, ce și cât de mult poate mânca propriul copil.

Începând cu cea de-a zecea lună de viață, componentele psihice trebuie delegate tot mai mult copilului, pentru ca acesta să se poată dezvolta normal. La această vârstă copiii încep să meargă, lărgindu-și, astfel,

lumea în mod considerabil. Ca o consecință, crește disponibilitatea copilului de a aștepta, de a avea răbdare. În cursul exprimentării lumii prin mers, copilul va încerca tot ceea ce este posibil: atinge obiecte, le linge, trage de ele și le smulge, învățând în felul acesta, de exemplu, că există obiecte moi și dure, reci și calde. Va experimenta și faptul că anumite obiecte, precum un scaun, pot fi deplasate. După numeroase încercări, la un moment dat este descoperită, prin cățărare, și funcția de ședere a scaunului.

Copiii ai căror părinți au ajuns de la nivelul proiecției la nivelul simbiozei vor fi receptați de acești părinți ca și cum ar fi vorba despre o parte a propriului lor corp. Dacă părinții observă la copii o presupusă disfuncție se ajunge la o reacție care are drept scop exclusiv să elimine această disfuncție și să restabilească „starea complet funcțională" dorită.

În cazul acestei receptări a copilului ca membru al propriului corp sau, mai general vorbind, ca parte trupească din părinte, se pot distinge trei tipuri de reacție, care sunt tipice pentru părinții ce suferă de o tulburare relațională simbiotică:

1. Datorită fuzionării psihicului părintelui cu cel al copilului, impulsurile copilului sunt prelucrate de către părinți ca stimuli proprii, și nu ca stimuli străini.

2. În principiu, nici chiar în cazul devierilor comportamentale grave, copilul nu face nimic intenționat, respectiv „dinadins".

3. În cazul unui comportament greșit, copilul provoacă din partea părinților o reacție imediată obiectuală, și nu una interpersonală.

PRELUCRAREA IMPULSURILOR COPILULUI CA STIMULI PROPRII

Atunci când un impuls acționează din exterior asupra organismului nostru, la nivelul prelucrării sale în creier se poate distinge între

impulsuri proprii și impulsuri străine. Diferența este destul de simplă, însă pentru reacția simbiotică asupra copilului este hotărâtoare.

În cazul unui impuls propriu este vorba despre o acțiune automatizată. Dacă, de exemplu, în timpul unei discuții mă scarpin pe braț din cauza unei mâncărimi bruște, abia dacă conștientizez acest impuls ce vine din corpul meu: el este pentru mine atât de lipsit de importanță, încât nici nu-l înregistrez. Așadar, dacă cineva mă întreabă despre acest lucru câteva minute mai târziu, nu-i voi mai putea spune dacă m-am scărpinat sau nu.

Altfel se întâmplă lucrurile în cazul unui impuls străin. Dacă altcuiva i-ar veni ideea — indiferent din ce motiv — să mă scarpine pe braț, aș conștentiza foarte bine acest lucru, el s-ar înregistra și în creier și m-ar face agresiv și ar provoca din partea mea o reacție de apărare adecvată.

Prelucrarea diferită a impulsurilor joacă un rol important și pentru tipul de reacție față de purtarea copilului. Explorarea pe care copilul o face cu obiectele din mediul său înconjurător o întreprinde în mod automat și cu oamenii, de regulă, la început, cu propriii părinți. Și în cazul acesta el încearcă să împingă, să se cațere sau să lingă. Reacția normală a unui adult ar fi aceea de a reacționa delimitându-se de copil la aceste încercări ale lui. Deci, de regulă, nu l-ar lăsa să-l muște, să se cațere pe el sau, de exemplu, să-l ciupească. În acest moment, comportamentul copilului este prelucrat categoric ca un impuls străin, așadar, ca un stimul venind din exterior, ce afectează într-un mod inadecvat corpul părintelui.

În mod normal, decizia dacă în timpul unei discuții copilul poate sta în poală printre adulți ar trebui luată de părinți în mod autonom. Așadar, după evaluarea situației, cum ar fi conținutul și importanța discuției, ei ar permite șederea sau ar ține copilul la distanță într-un mod afectuos. Copilul ar experimenta în felul acesta faptul că omul nu intră în categoria „obiectelor controlabile, ci, dimpotrivă, el controlează copilul. Se ajunge deci, așa cum am descris deja, la formarea „neuronului pentru percepția oamenilor.

Părinții care se află într-o relație simbiotică cu copilul nu-i dau acestuia nicio șansă de a începe exersarea acestei celule nervoase, ci se lasă folosiți de el, ca niște

obiecte, într-un mod foarte firesc, întrucât copilul este receptat de ei ca un impuls propriu. Așa cum am explicat mai sus, în prelucrarea impulsului propriu este caracteristic faptul că stimulul respectiv nu iese în evidență, este lipsit de importanță și, în felul acesta, nu trezește niciun fel de atenție. Pentru relația dintre părinți și copii este, așadar, cea mai proastă situație posibilă.

Acest lucru duce, de exemplu, la discuții cu părinții ce par absurde în cabinetul meu. Aceștia își aduc cu ei copilul la interviul de consiliere și se întâmplă următorul lucru: în timp ce eu discut cu părinții, copilul se cațără pe ei în sus și în jos, trage de ei și uneori aproape că le smulge hainele de pe corp. Întrebați cu privire la acest aspect, majoritatea părinților reacționează cu uimire, afirmând clar că nu-i deranjează când copilul face acest lucru. Ei receptează în acest moment copilul ca pe un impuls propriu, așadar ei se cațără, în sensul cel mai larg, pe ei înșiși în sus și în jos și, de aceea, nu percep acest lucru ca fiind inadecvat.

O altă situație simptomatică este, de exemplu, atunci când, în timpul unei discuții, copiii mici golesc poșeta mamei așezată lângă scaun. Aceasta reacționează abia după o indicație clară din partea mea, însă nu în maniera așteptată. În loc să pună geanta la înălțime, ca să devină inaccesibilă pentru copil, ea își strânge din nou lucrurile și pune geanta din nou pe podea, astfel încât copilul să o poată lua de la început. Pe terenul simbiozei, mama nu mai poate recunoaște faptul că acel copil face ceva greșit. Pentru aceasta ar trebui să se delimiteze de copil, însă, datorită fuzionării psihice, ea se contopește cu el și percepe comportamentul copilului ca fiind propriul ei comportament ce nu trebuie corectat.

COPILUL NU FACE NIMIC „DINADINS"

Să mai rămânem un moment la metafora copilului ca membru al propriului corp. Cea mai obișnuită reacție din partea părinților atunci când încerci să le atragi atenția asupra comportamentului greșit al copilului lor constă în afirmația „Dar nu a făcut-o intenționat. Dacă îmi pun mâna într-un anumit loc, deoarece i-am „cerut brațului meu să facă acest lucru prin intermediul proceselor neurologice corespunzătoare, aceasta este o situație controlabilă: pot fi sigur unde va ajunge mâna. Să presupunem pentru un moment că mâna s-ar afla într-un cu totul alt loc decât cel intenționat de mine și că altcineva mi-ar atrage atenția asupra acestui lucru. Aș încerca în mod automat să neg acest comportament greșit al brațului și al mâinii. Aș motiva acest lucru prin faptul că brațul nu a făcut acest lucru intenționat, în definitiv nici nu poate să o facă, întrucât el este o prelungire a mea și, ca atare, nu deține niciun fel de autonomie.

Transferat asupra situației din cabinet, așa cum mi se înfățișează ea adeseori, acest lucru înseamnă: un copil fixat în stadiul narcisic timpuriu, căruia îi dau dispoziția de a se așeza pe un anumit scaun, în aproximativ o treime de cazuri nu va face acest lucru și mă va forța să repet cerința cel puțin încă o dată. Dacă le descriu părinților această situație, dacă le atrag atenția în mod explicit asupra faptului că copilul nu mi-a dat altceva de ales decât să mă las controlat de el și să-l rog din nou să aleagă un anumit scaun, ei îmi vor spune: „Dar nu a făcut-o intenționat". Dacă într-un asemenea caz atrag atenția asupra faptului că o indicație atât de simplă și de clară cu greu poate fi înțeleasă greșit, următorul argument este acela că copilul se teme de mine sau de discuție. Acest lucru ar continua așa la nesfârșit, părinților le-ar veni în minte mereu noi justificări fanteziste pentru a explica de ce copilul lor nu are de fapt un comportament greșit atunci când alege scaunul care nu trebuie. Motivul este foarte simplu: copilul este perceput ca parte a corpului părinților săi, iar părțile corpului nu pot face nimic de capul lor. Așadar, Marcel din exemplul nostru este, din punct de vedere psihic, parte a corpului mamei sale, iar, în opinia ei, nici el nu s-a cățărat în mod intenționat pe turnurile formate din lăzi.

ADULTUL REACȚIONEAZĂ ÎN MOD REFLEX CÂND INTRĂ ÎN CONTACT CU COPILUL — ÎN CE FEL SIMBIOZA POATE DUCE LA VIOLENȚĂ ÎMPOTRIVA COPIILOR

În principiu, un om adult are două tipuri de reacție îndreptate înspre exterior: una interpersonală și una obiectuală. Când cineva mi se adresează, decid dacă îi acord atenție acelei persoane și o ascult, așadar, intervin cu „eul" meu. Însă dacă mă lovesc de ceva, ajung să am o reacție de tip reflex pe care nu o pot influența cognitiv. Este imposibil să te lovești de ceva și să te gândești dacă vrei să reacționezi. Părinții aflați în simbioză reacționează la comportamentul copiilor lor în mod reflex, așadar, fără a fi conștienți și nu printr-o acțiune cântărită.

Pentru a înțelege reacția interpersonală, cel mai bine se poate imagina următoarea situație: mergi prin oraș pe lângă un loc populat, unde, printre altele, stau câteva persoane care în mod vizibil vor să genereze „stres", adică încearcă să jignească și să provoace trecătorii. În mod normal, într-un asemenea moment cineva ar acționa conform tipului de reacție interpersonal, adică ar evita provocarea, ar trage propriile sale concluzii despre provocator și ar încerca să meargă mai departe. Omul care se comportă în felul acesta se delimitează de mediul său — care acționează în mod agresiv asupra lui — și demonstrează că este capabil să-și influențeze în mod voit propria reacție.

Altfel se comportă el în cazul reacției obiectuale. Aceasta apare, de exemplu, atunci când mă lovesc și-mi retrag brațul în mod reflex. Nu pot decide liber cu privire la acest lucru, ci las ca reacția să fie dictată de brațul meu.

Ce are de-a face acest lucru cu comportamentul adultului față de copil? Foarte simplu: copilul este receptat de către adultul aflat în simbioză după modelul de reacție obiectuală. Întrucât adultul percepe copilul, din punct de vedere psihic, ca pe o parte a propriului său corp, el reacționează în mod reflex și nechibzuit atunci când intră în contact cu copilul.

Observ acest lucru, de exemplu, în practica mea, în situații precum aceasta: după discuția individuală, o mamă părăsește cabinetul medical și se îndreaptă spre recepție, pentru a face o nouă programare. Copilul ei, care a așteptat afară, se repede în acest moment la mamă cu un desen pe care l-a făcut în timpul așteptării și, prin cuvintele „Nu-i așa că am desenat ceva frumos?", cere o reacție imediată din partea mamei. Mama aflată în simbioză reacționează imediat la cererea copilului, în

loc să-l poftească să aștepte până când ea termină de făcut programarea. Nu rareori se pare că mama uită complet ceea ce tocmai voia să mai facă, deoarece atenția ei este absorbită în întregime de către copil.

Pentru copil această experiență este nefastă, deoarece, în felul acesta s-a convins că o poate controla pe mamă după voia lui. În cazul copiilor mai mari observ adesea că aceștia îi așteaptă o bună bucată de vreme pe părinți și, exact în momentul în care cei mari vor să meargă acasă, ei insistă asupra faptului că trebuie să meargă la toaletă. Deși înainte ar fi avut tot timpul ocazia să facă acest lucru, ei profită de acest moment pentru a se convinge de faptul că părinții continuă să reacționeze așa cum dorește copilul lor.

CONSECINȚELE ASUPRA DEZVOLTĂRII PSIHICE A COPILULUI

De regulă, părțile corpului nu sunt percepute permanent în mod conștient, deoarece sunt atașate în mod implicit de corp. Ați observat vreodată câți copii mai mici și mai mari participă nesupravegheați la traficul rutier, riscând adesea să fie accidentați mortal? Și acest lucru se datorează unei tulburări relaționale simbiotice a părinților. Copilul nu mai este perceput ca atare de aceștia. Dacă în cadrul parteneriatului și chiar al proiecției, prezența lui încă mai era importantă, în cadrul simbiozei el este absorbit complet în psihicul părinților și nu mai este receptat ca ființă independentă, ci este văzut, în modul pe care l-am descris deja, ca parte a corpului părinților. Din cauza lipsei acestei delimitări, la copii nu se formează nici „neuronul pentru percepția oamenilor", iar copii sunt privați complet, în mediul lor, de către părinții

cu neîmpliniri afective, de posibilitatea de a învăța că oamenii se comportă altfel decât obiectele, adică nu permit copiilor să se cațere pe ei, să-i împingă sau să-i trateze cu violență.

Ce înseamnă mai exact acest lucru pentru copil? Lipsa formării „neuronului pentru percepția oamenilor duce la o fixație a copilului într-un stadiu de maturitate psihică corespunzător vârstei de 10 până la 16 luni. În ciuda creșterii fizice, el rămâne la nivelul fantasmei copilăriei mici, în care este singur pe lume și poate controla totul, deoarece nu a avut importanta experiență a faptului că un om se comportă altfel decât obiectele. Prezent fiind în cadrul unei discuții între părinți și medic, un copil aflat în acest stadiu de maturitate psihică s-ar comporta întotdeauna conform acestei fantasme de tipul „eu-pot-controla-totul. Ar umbla la toate lucrurile posibile, nu pentru că este interesat de lucrurile în sine și nici din propria năzuință de a fi în centrul atenției, ci pentru că i se confirmă faptul că adulții reacționează cum vrea el. Vrea ca adultul să întrerupă discuția și să acorde atenție copilului, căci acesta din urmă e cel care dă ordine. Însă, pentru o dezvoltare pozitivă, ar fi important ca adultul să explice faptul că nu se lasă controlat.

Dacă cel mic observă că adultul nu dorește ca el să umble la un anumit obiect, cu atât mai mult va umbla la acel obiect, de exemplu, la o lampă. Dacă în această situație adultul stabilește cu copilul un contact vizual, așadar îi acordă o atenție vizibilă din exterior, copilul va demonstra zâmbind că el continuă să aprindă și să stingă lumina lămpii. Înainte ca adultul să poată prinde copilul, acesta va alerga în jurul mesei și va considera că este amuzant faptul că adultul nu-l

prinde. Punctul culminant al acestei scene ar putea fi în cele din urmă faptul că, în timpul agitației, adultul sau copilul răstoarnă lampa de pe masă, iar aceasta se strică. Se poate întâmpla atunci ca el să considere și acest lucru ca fiind amuzant și să se strice de râs. Din cauza fixației lor în acest stadiu narcisic timpuriu, copiii aflați într-o relație simbiotică sunt întotdeauna atât de lipsiți de respect, încât asemenea situații escaladează. Funcția psihică a respectului s-ar fi putut forma numai dacă

„neuronul pentru percepția oamenilor" ar fi fost antrenat de către părinții care trebuiau să pună granițe între ei și copil.

Această situație se întâlnește, mult mai frecvent decât în cabinetul meu, în mediul familial, atunci când copiii refuză să facă temele pentru acasă, să se îmbrace pentru că au o programare sau să realizeze anumite sarcini mai mici. De regulă, atitudinea de refuz a copilului generează în cazul părinților o presiune imediată, deoarece aceștia au senzația că propria lor parte a corpului refuză să îndeplinească în mod corect o funcție. Senzația de presiune duce la creșterea enervării, care atrage după sine amenințări corespunzătoare cu pedeapsa sau, în cele din urmă, chiar pedepsirea copilului.

Să rămânem pentru moment la exemplul temelor pentru acasă, deoarece aici se poate observa faptul că este mai puțin important modul concret de a acționa al părinților decât scopul care se ascunde în spatele acestui mod de a acționa, adică dacă părinții au o reacție interpersonală sau una obiectuală.

În cazul reacției interpersonale, părinții ar fi conștienți de faptul că refuzul de a face temele pentru acasă reprezintă un comportament obraznic al copilului. Prin urmare, reacția normală a părinților ar fi aceea de a nu se pune la dispoziția acestei atitudini de refuz provocatoare din partea copilului, așadar de a-i pune niște limite (la fel ca în cazul provocatorilor pe lângă care treci pur și simplu prin oraș), dându-i astfel de înțeles copilului că nu-i poate controla pe părinți prin comportamentul său obraznic. Este foarte posibil ca, din cauza acestei obrăznicii, copilul să fie trimis în camera sa. Sensul acestei acțiuni ar fi separarea spațială, cu scopul de a se ajunge în felul acesta la o diminuare naturală a agresivității copilului.

Însă, în aceeași situație, probabil că și părinții aflați în simbioză și-ar trimite copilul în cameră. Dar, în cazul de față, acest lucru ar fi considerat categoric drept o pedepsire a copilului. Refuzul copilului ar fi perceput în acest moment ca o nefuncționare a unei părți a propriului

corp, așadar propriul braț al adultului ar fi — metaforic vorbind — cel care refuză să facă temele pentru acasă. Pentru a schimba

această situație, are loc încercarea de a determina brațul să scrie, acționând asupra lui din exterior (pedepsirea copilului). Însă nu se recunoaște absurditatea acestui mod de a proceda, întrucât este pur și simplu imposibil ca în felul acesta să-l faci pe copil să scrie.

Așadar, în situația descrisă mai sus adultul nu recunoaște obrăznicia copilului, ci doar se străduiește să elimine prin pedeapsă aparenta „incapacitate de funcționare" a acestuia.

Apropo: poate că în timp ce citiți sunteți puțin deranjat de cuvântul „obraznic (dacă nu: cu atât mai bine...). Acest lucru demonstrează modul în care și limbajul nostru uzual s-a adaptat la circumstanțele modificate. Expresia „un copil obraznic, care în trecut era o formulare destul de des întâlnită, cu greu mai există în ziua de azi. Expresii precum aceasta, care definesc un comportament lipsit de respect al copilului printr-un termen cu o conotație clar negativă, au fost reinterpretate tot mai mult în sens pozitiv și au fost înzestrate cu alți termeni corespunzători. Așadar, un copil nu mai este obraznic, ci demonstrează că are încredere de sine și inițiativă!

Dificultatea constă în a înțelege faptul că trimiterea copilului în camera sa nu reprezintă în niciun caz o pedeapsă, ci, în sensul unei reacții interpersonale, doar un gest care îi dă de înțeles copilului că părinții săi nu intră în joc, nu se pun la dispoziția lui și, astfel, nu pot fi controlați după bunul lui plac. În plus, în felul acesta copilul își poate diminua cel mai bine agresivitățile.

ÎN DRUM SPRE O ȚARĂ ÎN CARE COPIII SUNT DETESTAȚI

Odată cu diferența dintre tipul de reacție obiectual și cel interpersonal, este perfect admisibil ca sporirea, dovedită prin numeroase studii, a violenței împotriva copiilor din societatea actuală să fie pusă, într-o mare măsură, pe seama tulburării relaționale de tipul simbiozei. Dacă se are în

vedere faptul că numărul părinților care se află deja în simbioză este încă relativ scăzut față de cei aflați în stadiile premergătoare ale parteneriatului și proiecției, dimensiunea societală a problemei devine evidentă. Pe termen lung, ne aflăm, astfel, pe drumul către o țară în care copiii vor fi detestați, așadar, ne confruntăm cu o răsturnare totală a oricărei tradiții istorice, potrivit căreia copiii ar reprezenta bunul cel mai de preț și siguranța viitorului unei societăți.

Când „brațul" nu mai vrea să asculte, apare presiunea descrisă mai sus de a elimina incapacitatea sa de funcționare. Mult prea frecvent, acest lucru nu reușește așa cum s-a dorit. Tocmai din acest motiv violența verbală și chiar fizică din interiorul familiilor a crescut semnificativ și, potrivit prognozei mele, va continua să crească și în viitorul apropiat.

Părinții supărați din cauza „brațului lor își jignesc și își insultă copiii, uneori într-un mod extrem de violent, folosesc cuvinte pe care nu le-ar rosti niciodată în relația cu adulții. Și nu e vorba doar de cuvinte. Ridicarea necontrolată a vocii, așadar țipatul inutil la un copil atunci când acesta nu vrea să asculte, constituie deja „violență verbală. Din punct de vedere educativ, țipatul la copil nu are vreun succes vizibil, însă pe baza tulburării relaționale simbiotice este interpretat de cel mic ca „atenție, prin urmare, reprezintă o altă dovadă că părinții sunt obiecte controlabile. În plus, există pericolul ca supărarea părinților să se intensifice, căci lipsa răspunsului copilului sub forma ascultării bineînțeles că nu-l satisface pe adult. Așadar, acesta din urmă devine și mai supărat și mai nervos, țipă și mai mult și are și mai puțin succes, întărind copilului mereu „neuronul pentru percepția obiectelor și împiedicând în mod sigur formarea „neuronului pentru percepția oamenilor". În cele din urmă, părinții intră într-un cerc vicios fatal, din care, la un moment dat, va fi foarte greu să scape.

Mai curând sau mai târziu, pasul de la această violență verbală sporită până la violența fizică nu mai este decât unul foarte mic. Așadar, la un moment dat se poate întâmpla foarte bine să se piardă controlul, iar copilul este bătut sau abuzat

fizic într-un alt mod. Tocmai în cazul părinților care se străduiesc foarte mult apar aceste situații nefaste, din cauza sentimentului de neputință față de propriul copil.

Această deviere către violența fizică explică și motivul pentru care acest fenomen nu se limitează în niciun caz doar la familiile în care există o „tradiție" a bătăii. Acest model explicativ a fost folosit în trecut destul de frecvent atunci când, în cazul unei dezvoltări psihice normale a copiilor, se transmiteau mai degrabă tipare comportamentale nevrotice de la părinți la copii. În ziua de azi își bat tot mai mult copiii și acei părinți care nu au trebuit să îndure niciodată violență din partea părinților lor și care au avut parte de o educație plină de afecțiune. În cazul acestor părinți violența față de copii poate lua naștere numai dacă ei nu se mai delimitează de aceștia, ci îi percep ca pe o parte nefuncțională a propriului lor sine.

Fixația în stadiul narcisic timpuriu și lipsa capacității de a se lăsa controlat duc și la fenomenul frecvent observat, potrivit căruia un copil nu mai știe deloc să cântărească ce reacție va suscita comportamentul său. El nu se întreabă dacă ar putea avea necazuri în cazul în care strică ceva, ci distruge pur și simplu lucruri, suportă critica fără să-i pese și continuă apoi cu același comportament greșit, fără să-l intereseze câtuși de puțin sancțiunile ce rezultă din asta.

Această rezistență la corecție are consecințe fatale, deoarece formarea unui psihic sănătos se bazează în principal pe funcția educativă a conflictelor. Conflictele le permit copiilor să recunoască ce este corect și ce este greșit, ele indică o direcție. Copiii care nu mai permit să li se indice această direcție prin aceste mijloace, în mod logic nu mai au nicio orientare în viață. Există mai multe metafore care ilustrează această situație: acești copii „au luat-o pe căi greșite sau „sunt complet confuzi.

Competența socială a acestor copii nu este deloc conturată. Ei nu sunt capabili să recunoască faptul că ceea ce este de fapt interesant în viață sunt oamenii, respectiv „umanul, și nu cine știe ce obiecte neînsuflețite. Din cauza acestui „dezinteres față de oameni, o parte a acestor copii par

adesea cu adevărat apatici. În cele din urmă ai chiar impresia spontană că este vorba despre o dizabilitate mentală.

Un exemplu din practica mea: când părinții vin împreună cu copilul lor la o programare, le ies întotdeauna în întâmpinare, pentru a-i saluta pe toți participanții. În timp ce părinții îmi dau mâna, adesea copiii nu sesizează deloc importanța situației. Continuă să se joace pe podea, trec pe lângă mine fără să mă salute sau mă

privesc de parcă n-ar ști absolut deloc ce reacție se așteaptă acum de la ei. Dacă totuși întind mâna pentru a saluta, adesea acest lucru pare de-a dreptul formal, învățat și în orice caz neautentic. Acești copii evită adesea orice contact vizual, abia dacă schițează expresii faciale și ai impresia că în fața ta se află „o persoană de-a dreptul goală". Dacă vorbești cu acești copii observi repede cum comportamentul lor de comunicare are un scop pur funcțional, că exprimările lor verbale au ca scop să-i controleze pe adulți, iar acest lucru nu are nimic de-a face cu o conversație în adevăratul sens al cuvântului.

Situațiile de comunicare din casa părintească se desfășoară de asemenea conform acestui tipar, acest lucru se poate observa foarte bine, de exemplu, atunci când un asemenea copil trebuie să ajute la punerea mesei. La sarcina clar formulată „Pune, te rog, masa!, pe care, de exemplu, un copil de cinci ani, maturizat din punct de vedere psihic, ar îndeplini-o pentru părinții săi fără prea multe întrebări, copilul fixat în stadiul narcisic timpuriu reacționează mai întâi cu întrebări sau cu obiecții. „De ce iar eu? ar fi întrebarea tipică, sau chiar solicitarea permanentă a confirmării, cum ar fi „Și cuțitele?, iar puțin mai târziu, „Și furculițele?. În cazul extrem, întreaga sarcină este, de asemenea, pur și simplu ignorată. Însă, în majoritatea cazurilor, o a doua formulare a aceleiași sarcini duce la îndeplinirea bruscă a acesteia. Pentru majoritatea adulților este suficient acest lucru, întrucât efortul a condus totuși la succes. Însă ei nu observă în timpul acesta că s-au lăsat controlați de copil. Simptomele respective nu sunt percepute deloc de către adulți. Tonul răspunsurilor date de copii, comentariile cu privire la

comportamentele adulților, toate aceste lucruri nu corespund unui comportament adecvat vârstei. Toate servesc exclusiv pentru a-i judeca și a-i controla pe părinți. Copiii verifică mereu, cu ajutorul „neuronului pentru percepția obiectelor" (căci doar pe acesta și l-au dezvoltat), dacă cealaltă persoană continuă să se comporte obiectual. În cazul copiilor mai mari, această verificare se desfășoară cu precădere la nivel verbal.

Așadar, în cadrul simbiozei se ajunge la o evaluare complet greșită a copiilor. În cazul în care apar probleme, adultul nu reacționează delimitându-se de copil, nu-i arată mereu regulile și nu-i antrenează modurile adecvate de a se comporta, pentru a-și putea forma în felul acesta funcțiile psihice corespunzătoare.

Acest lucru duce mai degrabă la faptul că copilul este perceput ca fiind bolnav, la fel ca o parte a corpului care nu funcționează. Așa se explică numărul neobișnuit de mare de boli prin care sunt explicate problemele școlare ale copiilor.

Discalculia, dislexia sau ADHD sunt primele pe lista celor mai frecvente afeecțiuni ale copiilor. Însă diagnosticul nu este lăsat în niciun caz pe seama medicilor pediatri sau a psihiatrilor, așadar a experților medicali, ci este stabilit de părinții înșiși. În felul acesta, pentru medici nu mai există nicio șansă de a acționa în mod benefic asupra tulburărilor relaționale. De fapt, vizita la un medic le servește părinților doar pentru ca acesta să le confirme faptul că au pus diagnosticul corect. În cazul în care medicul are o opinie contrară, ei reacționează așa cum am descris mai sus, găsesc și inventează mereu noi justificări, pentru a explica de ce copiii acționează și reacționează într-un anumit mod. Ce înseamnă acest lucru pentru medic îți poți imagina, de exemplu, punându-te în situația unui mecanic auto care primește la service o mașină cu pană de cauciuc, iar clientul îi spune să repare motorul, deoarece acesta este categoric motivul pentru care mașina nu mai merge bine. Acest exemplu ar trebui să se apropie destul de mult de tema mea, dacă se are în vedere relația intimă pe care germanii obișnuiesc să o aibă uneori cu autovehiculele lor. El evidențiază și faptul că, în cadrul simbiozei, copiii sunt

obiectualizați, li se atribuie statutul de lucruri impersonale, de părți ale corpului lipsite de autonomie sau chiar de obiecte.

În felul acesta nu se mai poate aștepta deloc din partea părinților ca ei să recunoască faptul că ai lor copii manifestă în mod absolut intenționat comportamentul perceput drept patologic. Ei vor accepta numai regulile de comportament adaptate diagnosticului prefabricat de ei. Dacă, de exemplu, diagnosticul părinților este cel de dislexie, ei așteaptă exclusiv sfaturi și indicații privind modul în care copilul poate fi învățat să citească într-un mod rezonabil și cât mai eficient posibil.

Modelul simbiozei explică și dificultățile crescânde pe care profesorii și educatorii le au cu părinții atunci când vine vorba să depisteze împreună anomaliile copilului. De regulă, plângerile copiilor împotriva profesorilor sunt interpretate de către părinții aflați în simbioză în așa fel încât ei cred că acești profesori trebuie să fi făcut ceva greșit, deoarece „brațul" lor (copilul, adică) nu poate face prostii în mod intenționat sau nu poate fi responsabil de rezultatele proaste. Și în cazul invers, al unei plângeri din partea profesorului, se răspunde de cele mai multe ori printr-un demers împotriva educatorului.

Consecința acestei perspective asupra personalului didactic în special și asupra școlii în general este un protest crescând la adresa nivelului cerințelor din școală. Profesorii care sunt exigenți și stabilesc structuri sunt considerați apoi

drept conservatori, aceasta fiind consecința unui concept de autoritate pervertit de-a lungul deceniilor, care trezește conotații exclusiv negative. Acești profesori sunt percepuți de către părinți ca fiind distanți, respingători și duri față de copii. În loc să-și îndrepte privirea asupra copiilor și a propriei lor relații cu ei și să poarte o discuție despre metodele de predare etc., au loc plângeri la directorii de școală și la inspectoratele școlare. Aici s-a creat o confuzie fundamentală, căci structurarea necesară a timpului școlar a ajuns să fie definită ca ceva ce pune pe copii o presiune pe care aceștia nu o pot suporta. Însă, în timpul acesta se trece cu vederea faptul că lucrurile stau tocmai invers: și

anume, structurile clare oferă o orientare sigură, eliberând, astfel, presiunea inutilă de pe copii.

Copiii se bucură, în principiu, de un statut social ridicat. Există multe legi pentru protejarea lor, sunt concepute altele noi și cete întregi de oameni de știință, pedagogi, părinți, precum și alte grupuri se gândesc cum ar putea să se simtă copiii cel mai bine. Însă: toată această activitate nu este dezinteresată, ci sensul activității se definește prin succesul vizibil, adică prin existența unor copii independenți, fericiți. Însă acest succes dorit se vede tot mai rar.

Recunoașterea faptului că acei copii atât de protejați nu reacționează așa cum s-a sperat, ci, dimpotrivă, se transformă în mici monștri și tirani a căror lipsă de respect pare a fi nelimitată duce treptat la o respingere tot mai puternică în interiorul societății, adică la o altă formă de violență.

Astăzi, tendința este deja vizibilă: copiii sunt percepuți ca fiind deranjanți, ca o povară pentru societate și, în consecință, sunt respinși. Tot mai frecvent apar în mass-media reportaje despre adolescenți care „nu au niciun chef" să meargă la muncă, în schimb pledează pentru dreptul lor la distracție și la autorealizare. Asemenea adolescenți, care sunt percepuți, până la urmă, de către societate ca fiind inutili, provoacă respingerea menționată, fără ca cineva să fie capabil să vadă că lipsa formării funcțiilor psihice adecvate este în mare parte responsabilă de comportamentul neorientat spre viitor. Dacă lăsăm acest proces să continue nestingherit, el poate duce la consecințe catastrofale pentru dezvoltarea societății ca întreg, întrucât o societate care a învățat să deteste copiii nu poate fi în sine o societate durabilă.

Acest scenariu de coșmar abia dacă și-l poate imagina cineva în ziua de azi, însă cine privește cu atenție constată deja în ultimii ani o dezbatere tot mai amplă cu privire la tendințele ostile copiilor, tendințe prezente în interacțiunea socială.

Această tendință există într-un mediu care nu mai permite copiilor să poată fi cu adevărat copii, lucru care în fond nu este de mirare. Atâta

timp cât copiii nu mai sunt percepuți ca ceea ce sunt, atâta timp cât continuă să fie crescuți ca niște adulți în miniatură, crește pericolul de a se dezvolta o adevărată ură împotriva comportamentului infantil propriu-zis, generația tânără ajungând să fie frustrată de orice șansă cu privire la o dezvoltare psihică sănătoasă.

În dezbaterea care mocnește în ziua de azi continuă să predomine opinia potrivit căreia copiii ar fi de fapt iubiți, respectiv, ar fi de fapt demn de a fi iubiți, și că structurile societății ar fi de vină pentru dificultățile pe care le-au provocat „cei mici". Această justificare ideologică permite ca responsabilitatea individuală a părinților și a personalului didactic pentru dezvoltarea psihică a copiilor să fie ignorată și să se insiste asupra modificării condițiilor cadru politico-sociale, pentru ca lucrurile să se amelioreze. Însă se omite faptul că, odată cu delegarea problemei către terapeuți și politicieni, nu poate fi adusă nicio schimbare.

PROFESORUL PUS LA STÂLPUL VIRTUAL AL INFAMIEI PRIN CYBERBULLYING

Nu trebuie să urmărești cu prea multă atenție reportajele din ziare și reviste, tendința se impune pur și simplu: profesorii se plâng deja de mulți ani de lipsa de respect crescândă a elevilor lor, de atacurile lor violente și de aparenta inutilitate a activității lor ca pedagogi.

În contextul acestei evoluții, în cele din urmă a apărut o nouă tendință care poate explica, pe baza simbiozei, modificările grave la nivel de mentalitate. *Cyberbullying* (hărțuirea virtuală) este un termen apărut în Anglia, care treptat câștigă notorietate și în Germania și care, referitor la relația dintre profesori și elevi, nu desemnează nimic altceva decât o punere modernă a profesorilor la stâlpul infamiei pe diverse pagini de internet. De la paginile de evaluare aparent inofensive, pe care elevii pot acorda note pentru profesorii lor, până la portalurile video bine cunoscute, pe care sunt prezentate acte de violență comise împotriva profesorilor sau în care aceștia sunt ridiculizați în diverse moduri, a apărut o gamă uriașă de posibilități de a-i hărțui virtual pe educatori.

Astfel, există exemplul unei profesoare de la un gimnaziu din landul Renania de Nord-Westfalia, care s-a mirat zile întregi de șușotitul și de zâmbetele elevilor ei, precum și de o întrebare sau alta indecentă, până când a cercetat mai atentă povestea. În cele din urmă a trebuit să constate că elevii îi montaseră capul, pe internet, pe corpul gol al unei vedete porno. Pagina era accesibilă oricui și era imposibil de controlat câți colegi, prieteni, cunoștințe, elevi și oameni străini văzuseră deja imaginea.

Ulterior, mult timp, această profesoară cu greu a mai fost în stare să continue să trăiască normal. Sentimentele de rușine cauzate de aceste imagini i-au blocat orice relație cu mediul ei, până când, în cele din urmă, a reușit, cu ajutorul soțului ei, să rupă cercul vicios printr-o consiliere psihologică și juridică.

Pentru mine, interesantă este, până la urmă, mai ales reacția elevilor, când profesoara a încercat, în sfârșit, să vorbească cu aceștia despre incident și să afle motivele pentru această „farsă. Prin afirmațiile „Am vrut să ne distrăm și „A fost grozav", pentru elevi povestea s-a încheiat. În plus, i s-a dat de înțeles că existau colegi cărora li s-au întâmplat lucruri și mai rele. Elevii au făcut referire, de exemplu, la un profesor din landul Bavaria, al cărui cap a fost inserat de un copil de 14

ani într-un videoclip ce prezenta o execuție capitală și pe care ulterior l-a publicat și pe internet.

„Distracție. „Grozav. Ce vor să spună aceste afirmații ale elevilor? Ce însemnătate mai pot avea oare profesorii afectați în aceste moduri pentru elevii lor? În orice caz, în mod evident acești dascăli nu sunt priviți ca oameni cu sentimente și drepturi individuale sau, pentru a pune punctul pe i: nici nu poate fi vorba aici despre utilizarea „neuronului pentru oameni". Profesorii sunt tratați în mod obiectual, ei constituie materialul, ținta pentru agresivitatea dominată de plăcere a elevilor.

Cât de mică este conștientizarea a ceea ce se întâmplă de fapt prin asemenea incidente o demonstrează, de exemplu, și reacția operatorului

unei pagini web relevante de evaluare a profesorilor. Într-un asemenea context se invocă dreptul la libertatea de exprimare a opiniei, iar pagina web este declarată „platformă pentru exprimarea liberă și democratică a opiniei", care le permite, în sfârșit, sărmanilor elevi să întreprindă ceva adecvat împotriva veșnicului stres al notelor impus de profesori.

„Liberatea de exprimare a opiniei", ca justificare pentru dreptul la practicarea violenței verbale. Mai clar decât atât nu ni se poate înfățișa lumea perturbată a adulților, suprasolicitată de evoluția tehnică și socială. Funcțiile psihice, precum o conștiință morală care controlează acțiunile, sunt complet anulate și ulterior nici nu mai pot fi transmise generației tinere. Și operatorii paginii de internet se află cel puțin într-o relație proiectivă, însă ei își atrag în mod inconștient respectul adolescenților cu privire la posibilitatea de a le juca profesorilor o farsă.

De altfel, termenul de „cyberbullying" poate fi folosit și în cazurile tot mai numeroase de violență extremă și agresiuni sexuale petrecute în rândul adolescenților, care sunt filmate cu camerele video ale telefoanelor mobile și apoi sunt răspândite în mediul online. Și aici ies la iveală tipare comportamentale pur obiectuale, care explică modul de acționa tot mai brutal și literalmente mai inuman al făptuitorilor. Conform raportării lor mentale, ținta hărțuirii lor sunt niște obiecte, nu niște oameni.

EXCURS: O PRIVIRE ÎN VIITOR — EXEMPLUL SINDROMULUI JAPONEZ SUFERIT DE AȘA-NUMIȚII HIKIKOMORI

Pe mine mă preocupă în special copiii și adolescenții din Germania, cu scopul de a găsi un răspuns la problemele cu care mă confrunt tot mai mult în fiecare zi. Însă uneori este util să privești dincolo de orizont, pentru a înțelege ce consecințe pot declanșa evoluțiile descrise aici. Dacă această privire dincolo de orizont ajunge în Japonia, se deschide o perspectivă sumbră, pe care nu vreau în niciun caz să o proiectez ca avertisment asupra poporului german, dar care este potrivită pentru a crește gradul de conștientizare a neajunsurilor din propria țară.

Japonia se luptă de multă vreme cu problema așa-numiților *hikikomori*. „Hikikomori" sunt acei adolescenți și chiar tineri adulți care nu mai participă deloc la viața socială, ci trăiesc într-o lume proprie, complet izolați de mediul lor înconjurător. Din punct de vedere spațial, această lume proprie se rezumă de obicei la camera respectivului *hikikomori*. În sens figurat această lume își are mai mult sau mai puțin locul în spațiul virtual, căci majoritatea acestor *hikikomori* petrec enorm de mult timp în fața calculatorului, fie pe internet, fie cu cele mai diverse jocuri pe calculator. Și televizorul face parte din cercul lor natural de prieteni.

Cuvântul „*hikikomori* înseamnă aproximativ „a se închide în sine, un sinonim adecvat nu există până acum în limba noastră. Însuși termenul obișnuit de „mizantrop, respectiv de „om nesociabil, este, probabil, doar o reformulare prietenoasă, dacă se are în vedere tendința distructivă a acestui fenomen modern.

Psihiatrul japonez Saito Tamaki, care a inventat termenul de „*hikikomori*", apreciază că, în prezent, numărul japonezilor afectați de această boală este de aproximativ un milion; organisme guvernamentale, precum Ministerul Sănătății din Japonia, consideră că numărul lor este mai mic, însă nimeni nu neagă problema ca atare.

Nu vreau și nu pot în acest moment să mă ocup mai profund de motivele din spatele acestui fenomen, care parțial e înrădăcinat în tradiția societății japoneze ce nu joacă un rol important în societatea occidentală. Totuși, modelul de bază este foarte util pentru a stabili o legătură cu situația de aici.

Referitor, de exemplu, la situația familială, specialiștii presupun că în cazul părinților acestor *hikikimori* există o deficiență în ceea ce privește percepția comportamentului copilului și a reacției adecvate. Dacă observi comportamentele

părinților de la noi, de exemplu, în cadrul proiecției, asemănările sunt extrem de evidente. Se vorbește și de relațiile de puternică dependență cu părinții, cu referire în special la relația mamă–fiu, care în Japonia este

denumită „*amae*". Și acest lucru corespunde pe deplin analizei mele cu privire la motivele pentru care copiii germani nu mai pot deveni membri independenți ai societății.

Este considerată în general ca o trăsătură comună tuturor *hikikomori* faptul că ei eșuează în ce privește trecerea de la stadiul copilăriei și cel al adolescenței la viața de adult; se vorbește și de lipsa ritualurilor de trecere și de inițiere specifică societății japoneze moderne.

Așa cum o demonstrează analiza mea, și copiii și adolescenții noștri se poticnesc la trecerea de la un stadiu la altul, având ca rezultat fixația într-un stadiu timpuriu al maturizării psihice. În plus, sintagma „ritualuri de trecere și de inițiere" poate fi interpretată și în sensul că funcția de îndrumare a adulților față de copii nu mai este prezentă și, astfel, aceștia sunt lipsiți de posiblitatea de a se dezvolta normal.

În special fenomenul retragerii în fața calculatorului, care este caracteristic pentru majoritatea acestor *hikikomori*, mi se pare că are legătură și cu situația germană, întrucât, între timp, acest fenomen s-a răspândit foarte mult și aici, la noi. Adolescenții care își petrec timpul liber în special în fața calculatorului evită în felul acesta necesitatea de a avea contacte sociale normale cu ființe umane reale. Interacțiunea virtuală, așa cum este ea proprovăduită în epoca web 2.0, este până la urmă o interacțiune înșelătoare, întrucât utilizatorul din fața calculatorului poate oricând întrerupe sau chiar înceta interacțiunea de la sine, după cum are chef. Utilizatorul se dedică astfel exact acelei fantasme a copilăriei mici de a putea controla mediul său după bunul lui plac, ba chiar pare că îl poate conecta și deconecta în adevăratul sens al cuvântului, după cum îi place. Așadar, „neuronul pentru percepția oamenilor" nu este necesar în fața calculatorului, deoarece persoana virtuală din fața lui pare a fi un obiect, care nu deține capacitatea de a-l influența pe utilizator sau de a-l determina să facă ceva.

Așadar, copiii care cresc sub influența tulburării relaționale simbiotice și cărora le lipsește „neuronul pentru percepția oamenilor" sunt realmente într-un pericol real de a deveni *hikikomori*. Însă, în Japonia, evoluția

fenomenului indică, printre altele, faptul că, după o perioadă de retragere totală, oamenii afectați dezvoltă și un potențial considerabil de agresivitate, care uneori se exprimă sub forma unei

violențe fizice masive, de obicei împotriva propriei familii.

În cazul acestei forme extreme a tulburării se poate observa clar dizolvarea oricăror structuri sociale, străduința de a evita contactul și confruntarea cu alți oameni. Dacă veți reflecta în mod consecvent la evoluția descrisă de mine cu privire la gândirea partenerială, la proiecție și la simbioză, va deveni foarte evident faptul că, în final, ceva foarte asemănător ar putea lua naștere și în aria noastră culturală.

STUDII DE CAZ

UN EXEMPLU DIN SFERA CENTRELOR DE REEDUCARE — MODUL ÎN CARE SIMBIOZA MODIFICĂ PERCEPȚIA PĂRINȚILOR ASUPRA COPILULUI

Markus, în vârstă de 11 ani, stă de doi ani la un centru de reeducare, deoarece minte, fură, și, în ciuda inteligenței lui ridicate, refuză să-și îndeplinească sarcinile școlare. În timpul unei vizite la sfârșit de săptămână — o dată la 14 zile copiii petrec sfârșiturile de săptămână acasă, la părinți — îi dăruiește fratelui său în vârstă de 13 ani un joc scump pentru o consolă Playstation.

Când tatăl îl duce pe băiat înapoi la cămin, povestește cu mândrie conducerii căminului că Markus i-a dăruit acest joc fratelui său mai mare din banii de buzunar. Atenționarea asupra faptului că Markus nu avea atât de mulți bani duce la încă o minciună din partea fiului. Markus pretinde că a economisit banii în secret. După ce îngrijitorii de la cămin sună la magazinul din care el pretinde că a cumpărat jocul în timpul liber, află că totul e o minciună. Magazinul menționat nu vinde niciun fel de joc. Dar nici acest lucru nu-l convinge pe tatăl credul.

Abia când un alt copil confirmă faptul că Markus a furat jocul și încă alte câteva dintr-un magazin de jucării, tatăl înțelege faptele. Cu toate acestea, în timpul discuției cu conducerea căminului, el întreabă cum trebuie procedat cu mărfurile furate și dacă jocurile n-ar putea fi înapoiate lui Markus, în cazul în care acesta totuși nu le-a furat.

CÂND LIPSEȘTE „NEURONUL PENTRU PERCEPȚIA OAMENILOR"

O profesoară povestește depre elevul ei Yanik:

Mai întâi, i-a sărit în ochi mai ales modul în care Yanik încerca să stabilească contacte. El își atinge colegii de clasă pe păr, pe abdomen, pe spate sau pe brațe. Se poate întâmpla și ca el să se „țină scai de cineva. Adesea, este respins brutal de către colegii săi, ceea ce însă nu-l împiedică să continue acest comportament nedorit. Pe de altă parte, Yanik găsește că este foarte neplăcut atunci când copiii se apropie de el. Îi respinge imediat, strigă „Nu sau „Lasă-mă în pace" sau reacționează adesea agresiv, provocând în felul acesta conflicte.

Yanik vorbește aproape șoptit și răgușit, este tăcut și se exprimă față de adulți numai în caz de nevoie. Cu colegii săi nu poate stabili niciun contact verbal adecvat.

Deschide zilnic pe ascuns ghiozdanele colegilor săi și scotocește în ele. La toate discuțiile rămâne insensibil, chiar lipsit de reacție, și continuă acest comportament săptămâni în șir. Adesea pare indiferent față de orice eveniment, nu poate urmări lecțiile și nu reacționează nici la propriul său nume. Se poate întâmpla ca o indicație simplă să trebuiască să fie repetată de până la șase ori înainte ca Yanik să manifeste, în sfârșit, o reacție, care apoi însă să nu fie relevantă pentru situația respectivă.

Ambii părinți sunt de părere că în cazul lui Yanik există anumite dificultăți, respectiv întârzieri în dezvoltarea motricității ca și a concentrării, care totuși pot fi înlăturate atunci când mama îl stimulează

în mod corespunzător (De exemplu, mama crede că problemele din domeniul motricității fine pot fi înlăturate prin pictarea de mandale.).

Yanik nu este motivat să urmărească conținutul lecțiilor. Activitățile prezentate în mod interesant nu-i stârnesc curiozitatea. El folosește foile de lucru, creioanele sau caietul său de lucru doar pentru a se juca. Este total lipsit de inițiativă și are nevoie de enorm de mult timp până când începe să realizeze o sarcină. Poate fi atent și poate lucra doar pentru un interval de timp extrem de scurt, are nevoie de o permanentă solicitare pentru a rămâne asupra lucrului, este extrem de ușor de distras.

Până acum, Yanik nu și-a putut găsi locul în clasă, fapt ce se datorează în mod esențial stilului său ambivalent de a stabili contacte. Țipă la colegii săi, îi îmbrâncește fără motiv, se ceartă și se bagă în sufletul lor prin mângâieri etc. Nici în situațiile de joc nu se adaptează grupului. Se izolează singur, prin faptul că îi deranjează pe ceilalți în timpul jocului sau distruge ceea ce s-a construit.

În cele din urmă, Yanik s-a alăturat de câteva săptămâni unui grup de elevi din clasa a treia, care de-a dreptul l-au „dresat și ale căror „ordine le-a îndeplinit de bunăvoie, de exemplu, să bată sau să scuipe alți copii, să spună cuvinte „murdare" etc.

Capitolul 8

SOCIETATEA DISFUNCȚIONALĂ

Copiii aparțin societății prin naștere, ei nu pot alege când și unde vor să vină pe lume și cine ar trebui să fie părinții lor. Spre deosebire de majoritatea speciilor de animale, un sugar uman trăiește foarte mult timp într-o totală dependență de părinți, în special de mamă. Chiar și numai această realitate evidențiază deja faptul că, în activitatea mea de psihiatru pentru copii, nu pot privi niciodată în mod izolat copilul presupus a fi bolnav, ci întotdeauna trebuie să am în vedere un mediu mult mai larg.

Am descris deja în linii mari acest lucru, odată cu referirea la anamneza necesară realizată cu părinții, fără de care o evaluare a copilului și a comportamentului său nu are sens.

Dacă fac abstracție de cazurile individuale concrete și descriu teoretic activitatea mea, acest lucru înseamă că eu procedez într-un mod sistemico-analitic. Copilul este integrat în „sistemul familial". Așadar, atunci când îmi este prezentat un copil pot înțelege comportamentul său numai dacă îl percep ca parte a acestui sistem și iau în considerare diferitele interacțiuni din interiorul sistemului. Astfel, diagnosticul individual al copilului are loc pe baza unui diagnostic structural referitor la familie.

La începutul activității mele, această abordare era complet suficientă pentru a cerceta temeinic majoritatea tulburărilor care mi se prezentau în practica mea. De cele mai multe ori era vorba despre tulburări nevrotice ale copiilor, care trebuiau privite în corelație cu constatările patologice privitoare la părinți și care puteau fi tratate corespunzător, în mod izolat. Așadar, în aceste cazuri, pentru stabilirea diagnosticului puteam să mă bazez întotdeauna pe istoria individuală a vieții copilului și a părinților săi și să găsesc aici cauza și efectul.

Astăzi însă, în majoritatea cazurilor, analiza „sistemului familial" nu mai pare a fi o abordare viabilă. Tulburările nevrotice au devenit o raritate, în schimb, fixația deja descrisă la un stadiu de dezvoltare caracteristic vârstei psihice de sub șase ani a devenit regulă. Dacă în urmă cu 15 sau 20 de ani existau aproximativ doi până la patru copii anormali într-o clasă, astăzi raportul s-a inversat total, așa cum o demonstrează exemplul testului pentru admiterea la școala primară descris în capitolul 2: din cei aproximativ 25 de copii dintr-o clasă, doi până la patru mai sunt

astăzi complet normali, toți ceilalți manifestă tulburări, majoritatea dintre ei suferind de tulburări combinate. Însă nu este vorba despre tulburări nevrotice, ci, în mod predominant, despre tulburări de

dezvoltare în contextul unei fixații la stadiile timpurii ale maturizării psihice.

Dacă aș încerca să analizez aceste tulburări în interiorul sistemului familial limitat, demersul ar fi sortit eșecului. Părinții acestor copii sunt de regulă sănătoși din punct de vedere psihic, așadar faptul de a căuta exclusiv în istoria vieții lor motivele pentru comportamentul îngrijorător al copiilor lor nu poate duce la un rezultat satisfăcător.

Ca urmare a acestei constatări, tot mai dese de-a lungul anilor, a trebuit să regândesc din temelie instrumentele mele de analiză. Tulburările de dezvoltare ale copiilor puteau fi diagnosticate în mod clar, dar la fel de evidente erau și strădуința, și dezvoltarea psihică normală a părinților. Așadar, motivul pentru disfuncțiile îngrijorătoare trebuia să se afle în afara acestei sfere personale, în mediul copiilor.

Astfel, calea mea s-a îndepărtat în mod inevitabil de abordarea specifică a unui analist al „sistemului familial, ajungând la analiza „sistemului social. Accesul la domeniile problematice prezentate mie s-a transformat, așadar, într-o direcție sociologică, folosind însă tot instrumentarul psihiatrului pentru copii. Scopul meu nu putea fi — și continuă să nu fie — cel de a le face concurență teoreticienilor sociali ai epocii. Însă motivele mai profunde pentru comportamentul deficitar al adulților care aveau de-a face cu pacienții mei tineri nu puteau fi explicate decât printr-o reacție la elementele din mediul lor care îi influențau pe acești părinți.

Așadar, pentru a înțelege de ce dezvoltările psihice deficitare constituie baza problemelor cu copiii noștri, nu trebuie să ne lipsească o privire mai atentă asupra lumii adulților care îi formează.

Astăzi ne aflăm într-un test de impact (*crash test*) autogenerat. Cu toată viteza și fără a se informa înainte unde se află frâna și cum ar putea schimba la timp direcția, automobilul de curse, care se numește societatea modernă, gonește nebunește spre un zid, având convingerea că această cursă infernală s-ar putea termina cumva cu bine. Acest

automobil de curse a dobândit viteza sa fulgerătoare actuală în urmă cu mai bine de șaizeci de ani.

Ultima mare catastrofă a societății moderne a fost cel de-al Doilea Război Mondial. Nu degeaba se vorbește adesea despre „ora zero", atunci când se face

referire la noul început ce a urmat după capitularea statului nazist. Acest termen implică un nou început orientat exclusiv spre viitor. Acest nou început al nației germane s-a instalat cu toată forța în perioada marcată de dărâmături a anilor ’50 și a avut până astăzi diverse forme, însă nu a cunoscut nicio întrerupere semnificativă și niciun recul temporar la un nivel anterior. Astfel, termenul popular de „miracol economic indică deja implicit faptul că, în definitiv, a fost vorba despre un fenomen nereglementat de oameni, chiar un fel de „miracol, care și-a tras marea sa forță în primul rând dintr-o dinamică proprie uriașă.

Societatea realizează, tocmai în domeniul tehnic, o transformare tot mai rapidă, durata de uzură morală a noilor invenții devenind tot mai redusă. Abia a început un om să se adapteze la o nouă situație în mediul său de viață, că aceasta este din nou depășită și minimalizată de dezvoltarea progresivă.

Însă, odată cu această dezvoltare, omul este în cadrul societății din ce în ce mai suprasolicitat. Cuvântul „pro-gres (adică: „mers înainte) se dovedește a fi înțeles tot mai mult în sensul literal, și anume, ca o „împingere" înainte a omului și a nevoilor sale adevărate. Din punctul de vedere al societății ca întreg, prosperitatea maximă a societății noastre a fost atinsă de mai mult timp, nu există niciun pericol real de război, foame, sărăcie și alte experiențe existențiale asemănătoare, ci cel mult un fel de indispoziție în interiorul sistemului prosper.

Acest lucru a condus la faptul că în ziua de azi trăim pentru prima oară într-o societate care nu mai privește spre viitor. Dacă ai întreba în prezent oamenii ce îmbunătățiri majore își pot imagina pentru viața lor în viitorul apropiat, cu greu te-ai aștepta la răspunsuri care să se refere la

nevoile existențiale fundamentale sau la un nivel mai ridicat de dezvoltare a societății. Conform tendinței, răspunsurile ar trebui să se îndrepte spre lucruri individuale, precum „mai mulți bani, „mai mult timp liber, „mai multă realizare de sine".

În loc să acționeze în mod activ și intuitiv, societatea modernă pare să fi căzut într-un fel de imobilitate defensivă. Zilnic suntem copleșiți în mass-media cu știri negative de tot felul. Vechiul principiu jurnalistic „only bad news are good news („numai știrile rele sunt știri bune) și-a pierdut complet ironia ce i-a fost dintotdeauna inerentă; el a devenit astăzi extrem de serios. În interiorul redacțiilor pare să existe un acord tacit potrivit căruia cel mai important lucru este să se prezinte mereu noi catastrofe, să se redovedească mereu cât de rea a devenit lumea.

Lucrurile negative au ajuns în centrul interesului, patologicul pare a fi o stare

normală, cu care astăzi trebuie să putem relaționa într-un mod firesc. Însă acest tip de creare a știrilor are consecințe nebănuite asupra vieții de zi cu zi a oamenilor. Cine trăiește astăzi o zi însorită și caldă de primăvară cam pe la sfârșitul lunii aprilie, cu greu se poate bucura pe deplin de faptul că natura se trezește din hibernare, că păsările se aud din nou, iar primele tufișuri și primii copaci sunt plini de flori colorate, care oferă o mare magnifică de culori. Ei bine, o astfel de trăire nu mai e posibilă, căci unul dintre primele gânduri, mai ales dacă această zi este urmată de altele la fel de calde, se referă la schimbările climatice. Imagini înspăimântătoare ale aridității și secetei, pe de o parte, precum și ale uraganelor și furtunilor, pe de altă parte, alimentate de gălăgia medială din jurul acestui subiect, pătrund în conștiință și diminuează, sau chiar elimină bucuria simțurilor cauzată de trezirea primăverii.

Bineînțeles că asta nu înseamnă că ar trebui să desconsiderăm semnele schimbărilor climatice. Fapt este însă că omul este lăsat singur și copleșit de avalanșa nestăvilită de informații cu privire la acest subiect și la altele. Permanent sunt publicate și sunt înzestrate cu calificativul de „dovedit științific" noi informații aparent importante — și adesea

neverificate — cu privire la acest subiect, care apoi, nu rareori, se mai și contrazic reciproc. Totuși, în majoritatea cazurilor, acest lucru nu mai este important. Presupusa știre în sine, mai ales cea proastă, se află în centrul interesului, ea reprezintă un scop în sine și, aparent, nu necesită o analiză critică.

Consecința acestei evoluții este aceea că oamenii adulți pierd capacitatea de a se orienta în realitatea vieții lor și de a dezvolta un rol clar față de alți oameni. Acest rol ar trebui stabilit mai ales în relația cu copiii. Întrucât copiii nu se transformă de la sine în adulți care pot face față tuturor cerințelor unei vieți cotidiene normale, sarcina principală a părinților, bunicilor, educatorilor din grădinițe, școli și alte instituții este aceea de a le înlesni această transformare.

Însă acest lucru poate fi realizat doar de adulții care consideră ca fiind hotărâtoare delimitarea de copil și care îi dau acestuia posibilitatea de a fi copil, adică de a învăța cum să se poarte într-un rol subordonat, iar în etapa adolescenței cum să se lase condus treptat spre maturitate. Până atunci ei trebuie să fie călăuziți, oglindiți și, astfel, protejați. Această preocupare pentru protecție este foarte importantă. Dacă vom reuși să înțelegem că o relație călăuzitoare, structurantă pentru copii, nu reprezintă o lipsă de respect față de „personalitatea" lor, ci, dimpotrivă, servește

tocmai la faptul de a le da, într-un spațiu copilăresc protejat, posibilitatea de a-și dezvolta de fapt această personalitate încetul cu încetul, vom fi deja cu un pas mai departe decât astăzi.

Așa cum am arătat în cadrul primei etape a tulburărilor relaționale, ne lăsăm pradă gândirii și acțiunii „parteneriale universal acceptate față de copii, unei gândiri „moderne care în cazul copiilor mici este complet nepotrivită. Înainte se obișnuia să se educe copiii printr-o mentalitate tradițională. Aceasta conținea ideea de îndrumare prin antrenamentul permanent al tipurilor fundamentale de comportament și prin oglindirea purtărilor greșite. Mentalitatea modernă, bazată pe ideea de parteneriat, se impunea treptat, abia la copilul mai mare, respectiv la adolescenți,

atunci când se putea presupune că este util mai degrabă un stil educațional explicativ, decât unul bazat pe control. Exista, așadar, o formă de gândire mixtă, care asocia într-un mod util abordarea tradițională cu cea modernă.

Referitor la analiza sistemului social se poate constata faptul că astăzi ne supunem aproape exclusiv gândirii moderne. Vechiul principiu kantian „Să ai curaj să-ți folosești propriul intelect a devenit în societatea noastră unul al iluminismului târziu, o mantră pe care o murmurăm neîncetat în sinea noastră și care este proiectată fără deosebire asupra tuturor oamenilor din mediu nostru. În consecință, urmând această abordare modernă, atribuim și copiilor capacitatea de a trăi conform principiului „Sapere aude („Îndrăznește să fii înțelept") și de a-și putea adapta comportamentul în așa fel încât acesta să fie controlat de rațiunea lor. Însă formarea psihicului este neglijată și este presupusă a fi ceva de la sine înțeles.

Faptul că noi — prinși în gândirea modernă — trebuie să conștientizăm mai întâi ideea că, pe termen lung, tema „psihicului și a maturizării psihice va deveni esențială pentru relația cu copiii noștri reprezintă cea mai importantă concluzie a analizei mele privind „sistemul social. Abordările socio-critice din ziua de azi pornesc de la ideea existenței unei disfuncții sociale a părinților copiilor cu probleme. Modelele explicative uzuale, care predomină și în reportajele mass-mediei, vorbesc despre părinți care nu se îngrijesc de copiii lor și îi lasă mai mult sau mai puțin să se degradeze. Însă acest lucru nu este valabil pentru majoritatea adulților pe care eu îi întâlnesc în activitatea mea. Adesea, astăzi dau peste copii cu disfuncționalități care provin din familii bune, cu părinți care îi îngrijesc non-stop și care depun mari eforturi pentru odraslele lor.

Lipsa de scop și sens a vieții de zi cu zi care își are originea în această

prosperitate — imensă, comparativ cu vremurile trecute — constituie baza pentru prima tulburare relațională, cea a parteneriatului. Însă, în mod firesc, e dificil de conceput prosperitatea ca o deficiență. Totuși, din

punct de vedere psihic, comportamentul social trebuie interpretat exact așa. Eliminarea finalităților „pline de sens ale generației parentale, suprasaturarea de propria persoană determină deja o focalizare asupra propriilor copii ca purtători ai speranței unei noi generații și ca simboluri ale viitorului. În cele din urmă, pasul de a aduce copiii pe același nivel cu ei înșiși, așadar de a-i face „parteneri, nu mai este departe și pare aproape obligatoriu.

În contextul acestei transformări sociale au apărut, la începutul anilor ’90, și concepții corespunzătoare în grădinițe și școli. A fost vorba însă despre conceptele educaționale deschise deja descrise, care nu sunt potrivite pentru deprinderea de către copii a funcțiilor psihice, deoarece și în cazul acesta copiii sunt tratați partenerial și se așteaptă ca ei să-și formeze personalitatea explicându-le, vorbindu-le, făcându-i permanent să înțeleagă. Prin explicație, copilul ar trebui, chipurile, să învețe și ulterior să decidă singur ce este bine pentru el.

Efectul social al acestei perturbări din domeniul activității pedagogice poate fi văzut astăzi pe piața muncii: problemele din domeniul formării profesionale le-am abordat deja de mai multe ori. Cu ajutorul modelului meu referitor la tulburările relaționale pot fi explicate foarte bine plângerile tipice ale angajatorilor. De exemplu, o atitudine greșită față de muncă sau una prost conturată are pur și simplu de-a face cu faptul că acestor angajați tineri le lipsesc funcțiile psihice care ar fi necesare, de exemplu, pentru a putea munci și atunci când afară este vreme frumoasă, care de fapt te îndeamnă să mergi la o terasă cu bere și la ștrand. Un psihic sănătos este capabil să reprime nevoia aparent prioritară de a bea bere și de a se scălda și de a permite persoanei să se concentreze totuși asupra muncii. Persoana care a crescut în cadrul unei tulburări relaționale parteneriale va avea în cazul acesta probleme considerabile, deoarece rareori i s-a cerut această blocare a nevoilor fără niciun fel de motivație sau explicație detaliată.

Însă evoluția socială nu rămâne pe loc. La fenomenul deja descris al prosperității se adăugă, de aproximativ zece ani, credința în tehnologia

aparent nelimitată, care la suprafață pare a fi inovație, dar care în profunzime generează în oameni temeri adânci și stări de nesiguranță, deoarece apare tot mai frecvent sentimentul de a nu mai putea stăpâni tu însuți toată tehnologia nouă, ci, dimpotrivă, de a fi

dominat de aceasta. Nu degeaba epoca noastră a dat naștere termenului de „elită informațională", adică acel grup mic care mai este de fapt capabil să abordeze în mod specific posibilitățile tehnice ale achiziției de informații și să prelucreze în mod judicios informațiile obținute.

Însă pentru majoritatea oamenilor situația modernă seamănă cu o roată pentru hamsteri. Ei depun eforturi, vor să țină pasul cu progresul, le este teamă să nu fie considerați retrograzi și demodați. Întrucât evoluția însăși este mai rapidă decât poate fi de fapt procesul de învățare al omului, în cele din urmă acesta nu avansează niciun pas, așadar se învârte în cerc la fel ca hamsterul, deși este permanent în mișcare. Privită din perspectiva psihiatrului, această suprasolicitare permanentă îl duce pe omul adult la o depresie, a cărei formă se deosebește însă de ceea se înțelege prin aceasta în mod clasic. Căci dacă în mod normal omul depresiv mai degrabă se retrage, se ascunde și preferă să nu aibă nimic de-a face cu lumea exterioară, aici efectul este exact invers, astfel încât în cazul acesta eu vorbesc despre o „depresie agitată". Spun agitată, deoarece omul aflat în depresie reacționează printr-o activitate tot mai intensă, deci, printr-o acțiune permanentă.

Însă, cine acționează permanent trebuie să și dea permanent; a fi activ înseamnă a ieși din tine și a dezvălui ceva despre tine însuți. Astfel, în relația cu alți adulți abia dacă mai rămâne loc să primești înapoi ceva ce se desfășoară la nivelul emoțional. Prin urmare, schimbul reciproc de confirmare și afecțiune din interiorul societății se reduce foarte mult și nu mai poate satisface nevoile reale din acest domeniu.

În această situație, copiilor le revine atunci un rol fundamental nou. Li se atribuie de către adulți o nouă funcție: primesc statutul de furnizori de afecțiune, astfel încât adultul se vede pus în situația de a compensa prin intermediul copilului deficitul de afecțiune.

Această compensare, până acum inconștientă, a adultului deficitar la nivel afectiv reprezintă, în definitiv, un abuz emoțional asupra copilului. Acesta ar avea dreptul să aibă în jurul său părinți, educatori și profesori care se delimitează de el și care au grijă să se poată dezvolta în mod optim funcțiile sale psihice care-i sunt indispensabile pentru o viață în cadrul societății. În schimb, copilului i se confirmă permanent fantasma sa din copilăria mică, potrivit căreia el este singur pe lume, poate controla totul în jurul său, prin faptul că-și dăruiește în mod selectiv afecțiunea atunci când adultul s-a comportat în mod corespunzător.

Imaginați-vă o petrecere de aniversare a zilei de naștere, la care zece adulți stau împreună pentru a face conversație. Brusc li se alătură un copil care spune „Salut", așadar cere afecțiune. În ziua de azi aproape întotdeauna se întâmplă ca discuția adulților să fie imediat întreruptă și lumea să se îndrepte spre copil, în loc să termine mai întâi discuția începută pentru ca apoi să acorde atenție copilului. Așadar, copilul experimentează în acest moment faptul de a putea controla dintr-o dată zece adulți. Este ceva gigantic! Însă nimeni nu observă faptul că, în această situație, care pare să constea doar în afecțiune și atenție, copilului i se refuză o experiență existențială, și anume aceea de a trebui să se adapteze, de a trebui să aștepte până când propria dorință poate fi satisfăcută. Dacă cei zece adulți s-ar comporta în felul acesta, astăzi acest lucru ar fi aproape întotdeauna interpretat greșit ca fiind o atitudine neiubitoare, respingătoare sau aspră.

Dacă acești copii, în timp ce cresc, au parte, în cele din urmă, de tot mai multă heteronomie, mai ales în viața profesională, ei se confruntă cu o problemă aproape de nerezolvat, întrucât această dependență de situații extreme nu era prevăzută în setările sale mentale. Tolerarea diferitelor frustrări, suportarea situațiilor nesatisfăcătoare, așteptarea îndeplinirii unei dorințe, toate acestea devin momente de criză, care pe termen lung pun sub semnul întrebării capacitatea de a (supra)vieții a individului.

Când vorbesc despre abuzul emoțional asupra copilului exprim în mod clar și faptul că numai lumea adulților este capabilă să detensioneze

situația din ce în ce mai problematică. Așadar, nu poate fi vorba despre a-i educa pe copii într-un mod mai sever, ci trebuie să aibă loc o conștientizare a tulburărilor relaționale apărute, din partea tuturor celor care au o influență educațională asupra copiilor.

Atâta timp cât nu există această conștientizare suntem, în societatea noastră, pe cale să desființăm copilăria ca stadiu al dezvoltării umane. Copilul este practic adus pe lume în sala de nașteri ca un mic adult și este imediat implicat în toate, fără a ne gândi la justețea cerințelor noastre. Acesta este motivul pentru care în ziua de azi copiii sunt prezenți în mod firesc în toate domeniile clasice ale adulților. În loc să vadă că în felul acesta se desființează orice zonă de protecție pentru copii în cadrul societății, adultul aflat în proiecție sau simbioză percepe acest fapt ca pe un beneficiu pentru copil, deoarece, astfel, acesta este, iată, pus în situația de a fi un partener egal.

Capitolul 9

SPRE CE TREBUIE SĂ NE ÎNDREPTĂM: RESTABILIREA CAPACITĂȚII DE RELAȚIONARE — SĂ-I PRIVIM PE COPII DIN NOU CA PE NIȘTE COPII

Dacă, așa cum o demonstrez prin analiza mea, permitem ca lucrurile să continue în felul acesta, ne expunem pericolului de a pierde, pur și simplu și într-un mod impresionant, o întreagă generație. Copiii care încă de mici sunt tratați și priviți ca niște adulți nu au nicio șansă să se dezvolte într-un mod adecvat copiilor, iar ca adulți să fie, la rândul lor, față de o nouă generație, niște părinți care nu au doar dreptul de a educa, ci chiar sunt capabili să educe.

În lumea adulților, tendința este fatală. Din cauza prosperității imense înregistrate în special în ultimii aproximativ douăzeci de ani, există, din perspectiva psihologiei abisale, pericolul unei permanente regresii a individului. Heteronomia reală, inițială, a omului, cauzată de foame, sete, frig sau război nu se mai simte, iar în societatea occidentală a devenit în mare măsură de neimaginat. O luptă pentru existență care ne-

ar arunca înapoi la fundamentele ființei noastre pare, pe termen lung, să nu mai fie necesară.

Omul modern este în pericol de a deveni tot mai egocentric și mai narcisist, de a se privi pe sine însuși numai luând în considerare propriile nevoi. În felul acesta, el pierde, în cele din urmă, calitatea sa de ființă socială, nu mai este un „zoon politikon („animal social), căruia, potrivit lui Aristotel, îi este inerentă într-un mod absolut firesc nevoia de comunitate în sens pozitiv.

Toleranța tot mai redusă la frustrare implică o disponibilitate tot mai scăzută de a face performanță, un fapt a cărui importanță devine cu adevărat evidentă atunci când înțelegi că această situație este valabilă atât pentru viața profesională, cât și pentru sfera privată. Ca o consecință a tuturor acestor aspecte, se ajunge la o dizolvare a structurilor tradiționale. Numărul mare de separări ale cuplurilor are, de exemplu, de-a face cu dispariția acestor structuri, ceea ce duce, mai departe, la creșterea nu doar a numărului de oameni care locuiesc singuri, ci și al părinților care își cresc singuri copiii, cu toate problemele pe care această situație le implică în special pentru copii. Cu toate acestea, statutul de „*single*" a devenit o formă mai dezirabilă de organizare a vieții personale, iar uneori auzi chiar că există femei care își doresc în mod explicit un copil, pentru a cărui creștere însă, după părerea lor, nu au nevoie de un tată.

Încercarea, care devine evidentă și în asemenea cazuri extreme, de a se sustrage oricărei responsabilități față de alți oameni sugerează ideea că aici s-ar putea afla cheia pentru viitorul nostru. Trăim într-o lume care, în mare măsură, este „lipsită de sens" și care pare să nu ne ofere nicio perspectivă demnă de luat în serios pentru viața noastră. Fără o asemenea perspectivă pare că nu mai avem nevoie să ne ocupăm de modul în care putem organiza bine conviețuirea în cadrul societății și că putem să ne limităm la satisfacerea propriului eu. Așadar, un scenariu apocaliptic clasic, pentru care, din punct de vedere istoric, s-ar putea găsi câteva asemănări cu civilizațiile avansate din trecut.

Pentru a obține satisfacerea egoistă a plăcerii, abuzăm psihicul copiilor noștri în treptele parteneriatului, proiecției și simbiozei. Așadar, ceea ce avem nevoie este o conștientizare a faptului că mentalitatea modernă, care astăzi predomină în mod exclusiv, nu este o șansă și un avantaj pentru copiii noștri, ci reprezintă un pericol pentru relația cu ei.

Mentalitatea modernă, așa cum o înțeleg eu în acest context, constituie caracteristica esențială a conceptului de „parteneriat", este o gândire orizontală care se întemeiază pe faptul de a înțelege înainte de a acționa. Acest lucru poate fi, pentru majoritatea relațiilor din viața adulților, absolut corect și modern în sensul pozitiv, însă în relația cu copiii duce direct într-o capcană. Părinții nu mai reacționează la lucrurile pe care le face copilul lor, ci încearcă să înțeleagă ceea ce face odrasla și apoi să explice ceea ce eventual ar fi putut face mai bine. Comportamentul îmbunătățit al copilului ar trebui să aibă loc în urma priceperii și înțelegerii explicației; încotro duce acest lucru o vedem observându-i pe toți micii monștri și tirani care astăzi ne înconjoară.

Însă acești copii sunt monștri și tirani numai ca rezultat a aceea ce adulții greșesc prin comportamentul lor. Eșecul se află fără îndoială la nivelul părinților, educatorilor, profesorilor, bunicilor, terapeuților, așadar al tuturor celor care pot avea o influență asupra dezvoltării psihice a copiilor. Copilul este, în cele din urmă, purtătorul simptomului unui comportament social greșit.

Această constatare este cea care trebuie să se impună la nivelul adulților. Trebuie să ne confruntăm, în sfârșit, din nou cu problematica sensului, nu să fugim de ea și apoi să-i percepem și să-i folosim pe copii drept compensație pentru lipsa de sens a vieților noastre. Abia atunci când noi, ca adulți, vom fi capabili să recunoaștem că psihicul copilului are nevoie să se formeze prin intermediul figurii unui

„celălalt mai în vârstă, ne vom pune din nou în situația de a crea o societate cu un viitor, în care și copiii noștri mai pot trăi și funcționa ca „zoon politikon.

Însă acest lucru în mod categoric nu trebuie înțeles ca o respingere a mentalității moderne, orizontale. Aceasta este, bineînțeles, o cucerire a societății iluminate, însă ea trebuie definită din nou ca scop care trebuie urmărit treptat în cazul educației copiilor. Copiii mici au nevoie mai întâi de un „celălalt adult care urmează o gândire tradițională, verticală și care înțelege faptul că, uneori, termeni cu încărcătură negativă precum „autoritate și „ierarhie" sunt exact valorile de referință în comportamentul față de copii, cele care le dau acestora structura și orientarea necesară, pentru a se putea descurca în lume.

GRĂDINIȚA ȘI ȘCOALA PRIMARĂ: MODIFICĂRI ABSOLUT NECESARE

Este urgent și necesar ca acele concepții care astăzi sunt larg răspândite în grădinițe și școli primare să fie verificate temeinic, pentru a afla în ce măsură au fost elaborate pe baza unei mentalități care se întemeiază pe tulburările relaționale deja descrise. Marea majoritate a grădinițelor cunoscute mie funcționează în general potrivit conceptului de parteneriat. Copiii cu vârste relativ mici, între trei și șase ani, sunt percepuți ca având o „personalitate" proprie și sunt încurajați în această direcție. Dacă această abordare modernă, care contrazice descoperiri neurologice importante, va continua să se impună și va deveni baza exclusivă pentru educația copiilor, suprasolicitarea totală a copiilor noștri va fi inevitabilă. Acești copii trebuie să devină în mod obligatoriu prinți, monștri și tirani, deoarece nimeni nu se simte responsabil să le arate calea pentru a deveni niște ființe integrate social.

Nu ajută la nimic nici faptul de a pedepsi prin măsuri de corijare copiii presupuși a fi răsfățați și de a spera ca acestea să aibă vreun oarecare efect, deoarece, în felul acesta, acești copii experimentează doar faptul că prin comportamentul lor îi pot controla pe adulți și primesc atenție.

În asemenea situații, părinții, la fel ca educatorii sau profesorii, intră prea des în lupte pentru putere pe care din capul locului nu le pot câștiga și în cazul cărora se expun permanent riscului de a se face de râs în fața copilului și de a încuraja lipsa de respect a copilului față de mediul său.

De fapt, grădinițele și școlile trebuie să se considere drept instituții care au sarcina de a forma psihicul copilului și de a-i permite să se maturizeze treptat. Cu cât devine mai importantă această sarcină, cu atât mai puțin este ea realizată în interiorul familiilor. Caracterul exploziv al situației actuale ia naștere tocmai din faptul că nicio instituție publică nu mai este dispusă să corecteze eșecurile din mediul familial.

Ar fi de dorit ca specialiștii să fie puși în situația de a avea parte de o perfecționare corespunzătoare în domeniul neurologiei și psihiatriei, pentru a sprijini în mod eficient activitatea din grădinițe și școli. Prin urmare, trebuie acționat corespunzător și în cadrul programelor de formare profesională organizate în universități, astfel încât formarea personalului specializat să fie adecvată lucrului cu copiii nematurizați psihic și să nu sprijine și să continue să dezvolte mentalitatea partenerială.

Să conștientizăm încă o dată faptul că problematica celor trei mari tulburări relaționale se regăsește, în mod diferențiat, la diferite persoane de contact ale copiilor. Simbioza, care tinde să fie cea mai lipsită de speranță, o văd practic în prezent exclusiv la părinți, în timp ce majoritatea educatorilor și profesorilor se află cel mult într-o relație proiectivă. Întrucât nu este vorba despre propriii lor copii, le vine mai greu să-i perceapă pe aceștia ca parte a lor înșile, copiii sunt responsabili „doar" pentru faptul de a le oferi pedagogilor iubire și recunoaștere.

Aceasta diferență indică și faptul că, în cadrul instituțiilor, șansa unei maturizări psihice, respectiv a unei maturizări psihice târzii a copiilor poate fi mai mare decât în cadrul familiilor, în care haosul relațional a continuat să avanseze. Această constatare duce la faptul că cererea privind o extindere clară a serviciilor de stat de îngrijire și educație pentru toată ziua pare a fi rezonabilă. În cazul acesta ar trebui să fie evident faptul că nu poate fi vorba despre instituții care oferă doar un adăpost sigur: asemenea instituții sunt utile doar atunci când în cadrul lor se acționează pe baza recunoașterii tulburărilor de maturizare existente la copil.

În ceea ce privește munca învățătorilor, este important ca funcția lor de transmițător de cunoștințe să nu mai reprezinte punctul central al activității lor, ci să fie și ei responsabili pentru crearea, la copii, a fundamentelor pentru ca aceștia să poată de fapt învăța. Acest lucru înseamnă că, și în cazul învățământului primar, psihicul copiilor trebuie format în continuare. Învățătorii trebuie să creeze mai întâi contexte de predare în care copiii să fie puși în situația de a asimila materia fără o distragere a atenției și fără o încărcare emoțională inutilă a atmosferei. Cu siguranță că ar fi bine dacă în acest context s-ar reflecta la introducerea a unuia sau doi ani pregătitori, adică, dacă s-ar permite, eventual, începerea școlii deja la vârsta de cinci ani. În ceea ce privește asimilarea materiei, copiii dezvoltați psihic în mod corespunzător ar recupera apoi, în joacă, presupusa pierdere de timp, astfel încât în cazul trecerii la școala secundară să nu apară niciun fel de deficiențe.

Rămâne de constatat foarte clar în acest context faptul că sugestiile mele exprimate aici nu au nimic de-a face cu crearea de noi și noi concepții pedagogice. Asemenea concepții „moderne" nu sunt aplicabile acestui grup de copii, nu duc la niciun fel de schimbare în comportamentul lor problematic și, astfel, până la urmă nu ajută pe nimeni. Ultimul lucru de care au nevoie acești copii este acela de a fi cobaii unor idei pedagogice mereu noi. În schimb, ceea ce au cu adevărat nevoie este un alt tip de înțelegere, care se bazează pe recunoașterea importanței

proceselor de maturizare psihică. De altfel, acest lucru este valabil, în definitiv, și pentru cei responsabili cu formarea profesională. Instructorii și formatorii trebuie să obțină, pe lângă know-how-ul de specialitate, și cunoștințe măcar incipiente cu privire la posibilele motive ascunse ale comportamentului negativ al ucenicilor. Poate că unele cazuri aparent fără speranță se mai pot totuși integra în viața profesională într-un mod pozitiv.

NOI SARCINI PENTRU BUNICI

Până acum, în ceea ce-i privește pe bunici, a fost vorba doar de faptul că, adesea, aceștia au ajuns deja în cadrul proiecției. Însă dacă ne-am opri

aici, privirea asupra acestei generații importante s-ar îngusta în mod inadmisibil. Căci tocmai bunicii reprezintă o resursă extrem de importantă atunci când vrem să începem să protejăm generația copiilor și adolescenților noștri pentru a nu aluneca definitiv în incapacitatea de a înfrunta viața. Condiția esențială pentru aceasta este, bineînțeles, ca bunicii să fie capabili să vadă copilul ca pe un copil și să nu-l împovăreze, în sensul proiecției, cu propria situație deficitară.

Destul de frecvent se deplânge faptul că, la bătrânețe, oamenilor în vârstă le lipsește împlinirea, se simt înlăturați și excluși din viață. Dacă s-ar porni de la ideea că această generație conștientizează tulburarea de relaționare deja descrisă, s-ar deschide calea pentru a implica în mod activ bunicii în stimularea celor mici. Acest lucru ar fi util pentru stimularea timpurie din grădiniță și școala primară. Însă la fel de bine s-ar putea inventa modele care să ducă la o despovărare a familiilor. Într-o formă rudimentară, în ziua de azi există deja ceva de genul acesta. Un exemplu ar fi inițiativa „big friends for youngsters („prieteni mari pentru cei mici), prescurtat simplu „biffy", care se angajează în dialogul dintre generații cu privire la un model de mentorat. Extinderea unor asemenea oferte nu ar fi doar o soluție provizorie, ci și un ajutor util.

CUM NE PUTEM REVENI: CONȘTIENTIZAREA VINE ÎNAINTE DE SOLUȚIONARE

Expunerile mele ar trebui să aibă, mai întâi de toate, un sens: conștientizarea de către adulți a problematicii imaturității psihice a copiilor și adolescenților noștri, deschizând, în felul acesta, posibilitatea de a stopa o evoluție amenințătoare pentru viitor. Această evoluție este periclitantă mai ales din cauza lipsei capacității de relaționare a unui număr tot mai mare de copii narcisiști, care au crescut în cadrul simbiozei. Capacitatea de a relaționa înseamnă, de exemplu, că un copil merge la școală pentru părinți, că învață pentru părinți. Dacă un copil se comportă deplasat la școală (ceea ce, bineînțeles, se întâmplă uneori), în mod normal, prin intermediul relației, părinții influențează copilul astfel

încât pe viitor acesta să se comporte din nou corect. În cazul copiilor narcisiști, această influențare este imposibilă.

În mod tragic, am de-a face, în principal, cu părinți sănătoși și capabili să relaționeze, ai căror copii însă, din cauza fixației psihice în stadiul narcisic timpuriu, nu sunt capabili să relaționeze. Acești copii nu mai sunt dispuși în niciun fel să învețe și să realizeze diferitele sarcini, ci în acțiunile lor sunt orientați mai degrabă, în totalitate, spre obținerea plăcerii. Există pericolul real ca la adolescență acești copii să se îndepărteze tot mai mult de școală și, în schimb, să se retragă, de exemplu, în camera lor, iar acolo să se joace pe calculator sau să se uite la televizor, în scopul obținerii plăcerii. Exemplul sindromului japonez *hikikomori*, descris în capitolul șapte, indică faptul că acest lucru nu constituie o idee dintr-o dramă științifico-fantastică, ci în ziua de azi este deja o realitate amară în ariile culturale occidentale.

Atâta timp cât acești copii dispun de lucrurile care le fac plăcere, ei se vor comporta liniștit. Însă de îndată ce sunt solicitați într-un mod oarecare sau calculatorul și televizorul nu mai funcționează, probabilitatea unor accese de violență verbală ori chiar fizică față de persoanele de referință sau chiar față de obiecte este foarte ridicată. În cele din urmă, acești copii reacționează ca un copil mic care insistă asupra satisfacerii imediate a plăcerii, iar aceasta îi este refuzată.

Întrucât acești copii nu conștientizează, din punct de vedere mental, persoana din fața lor, toate abordările pedagogice eșuează, iar eșecul în cadrul școlii și în societate este, mai devreme sau mai târziu, inevitabil. Ca tineri adulți, acești

oameni nu mai sunt în niciun caz capabili să muncească și, pe termen lung, pot genera astfel prăbușirea structurilor sociale.

Însă, încă nu s-a ajuns până acolo. Căci, în ciuda îngrijorării, trebuie să avem în vedere un lucru: nu cu foarte mult timp în urmă, în Germania copiii s-au dezvoltat într-un mod pozitiv, au putut parcurge în mod corespunzător procesele de maturizare psihică și au devenit membri

valoroși ai societății. Rămâne astfel speranța potrivit căreia conștientizarea tendinței actuale de înrăutățire a situației va duce la o revenire, iar adulții se vor reîntoarce la rolul lor adecvat: cel de părinți ca persoane iubitoare pentru copil, după care el se poate orienta fără a fi împins încă de timpuriu în poziția greșită. Astfel, se poate constata faptul că trebuie, în mod urgent, să privim din nou copiii ca pe niște copii; rolul care li s-a impus, de mic adult care este alături de noi, ca partener firesc în toate domeniile vieții, trebuie să ia sfârșit!

Pentru ca acest lucru să se întâmple este nevoie de realizarea fără întârziere a unor examinări corespunzătoare pentru a evalua gradul de maturitate psihică a copiilor în grădinițe și școli. Numai așa se pot pune la dispoziție date statistice, care ar putea duce la o schimbare a modului de gândire în cadrul posturilor decisive din politică și administrație. Societatea însăși este fără îndoială dispusă să se supună acestui proces de conștientizare. Recunoașterea faptului că o „cârpăceală" pedagogică mereu nouă a sistemului nu duce la nimic bun s-a impus odată cu situația proastă evidentă în ceea ce privește capacitatea de autoperfecționare a tinerilor.

Nu doresc să prezint aici o soluție formulată detaliat pentru aceste probleme, și asta dintr-un motiv foarte bun. Nu servește nimănui să se folosească de o strategie aparent simplă de soluționare a unei probleme, dacă persoana nu a înțeles cauzele ascunse și elementele de bază ale acestei probleme.

Exact asta urmăresc: dumneavoastră, cititorul, care nu dorește nimic altceva mai mult decât să-și ajute copiii, trebuie să înțelegeți ce mecanisme au împiedicat maturizarea psihică a copiilor în situația actuală. Cu acest lucru în minte, este important ca apoi să dezvoltați noi strategii pentru a ieși din impas. Însă acesta este un proces la care trebuie să participe activ fiecare persoană implicată.